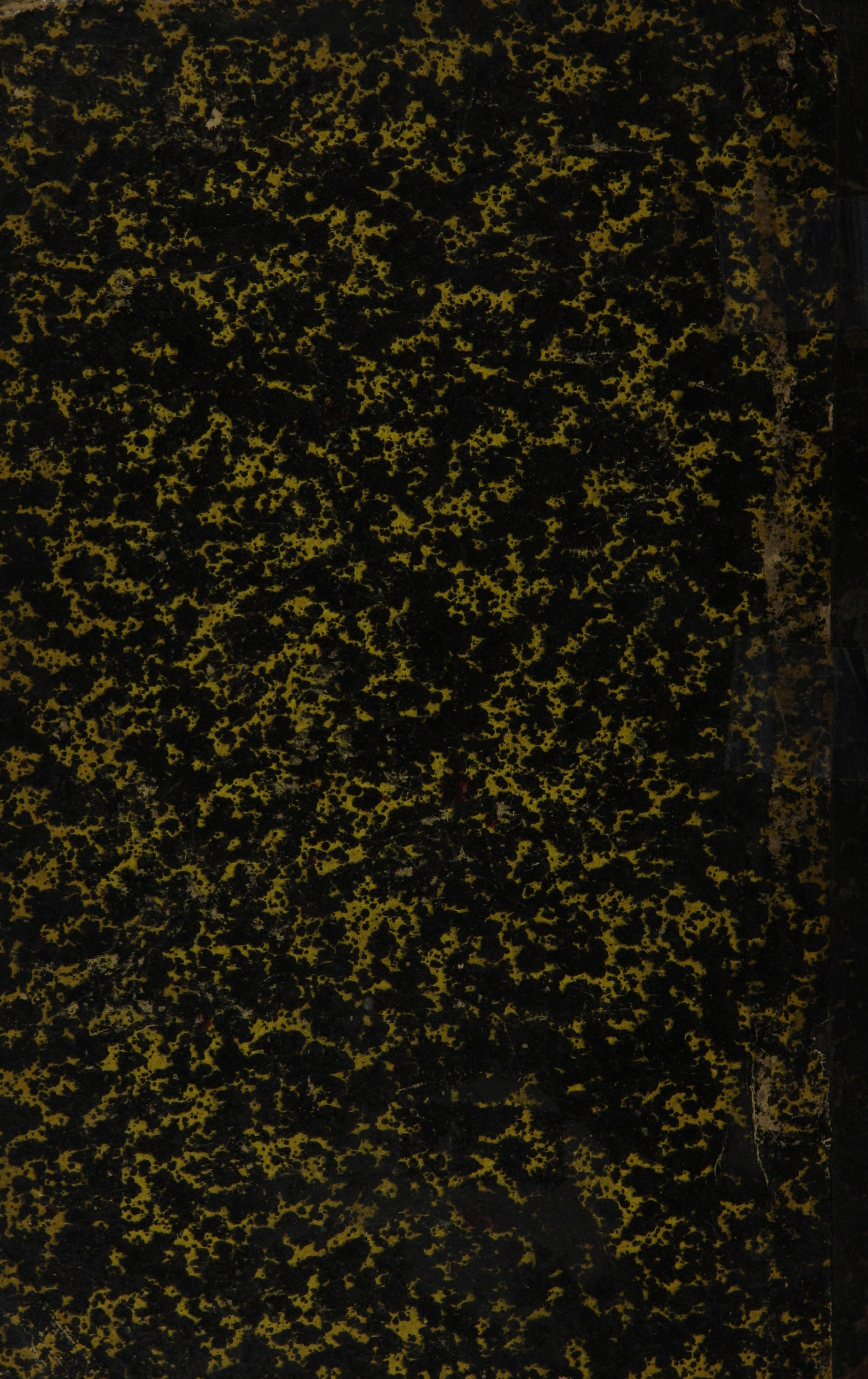

אמר רבי שמואל בר נחמן אל יהי לשון סורסי הזה קל בעיניך
שבתורה בנביאים בכתובים מצינו שהקב"ה חולק לו כבוד

(בראשית רבה פ' ע"ד)

הסכמת

הרב הגאון הגדול המפורסם משוש דורנו, בעל מחבר ס' שלום ירושלים וס' קובץ על יד

כבוד מהור"ר

נחום טרעביטש נ"י

אב"ד ור"מ דק"ק נ"ש ומדינת מעהרען יע"א. *)

בדיך רחמנא דיהיב חכמה לחכימין, ובלב כל חכם לב לכל אחד מיפה לו אומנתו, היא חלקו אשר חלק לו בבינה יתירה. והנה יד שלוחה אלי מחכם אחד איש מהר אפרים, איש ללשונו לשון של זהורית, המלבין ומצהיר לשון התרגום כי בזמנינו הכל רצין אחר לשון העברי ל"הק, אשר באמת היא תעולה על כולנה, ולשון התרגום מונחת בקרן זוית. והנה קם חכם אחד. בשמו התורני מו"ה אפרים ישראל בר"ש נ"י ותובע עלבון העלוב, להחזיר עטרת התרגום ליושנה. וינשאהו ראש להראות מה יתרון לבעל הלשון ההוא, והנה בנה לו לוחתים כאשר הראני היום קונטרס מלאה, הכל בכתב מיד ה' עליו השכיל, וקרא שם הספר **מרפא לשון ארמי** קובץ על יד כל עניני התרגום שבתנ"ך, ואשר שנו חכמים בלשון המשנה והתלמוד, בכל פרטיות ודקדוקיו, אשר עד הנה היה כקופה בלי אזנים, ועשה לו כתונת פסים ומרוקמים ציצין ופרחים, דקדוק לשון התרגום, והן הן הדברים שנאמרו ונשנו בסיני מפורש ושום שכל, וחזר ויסדו ובכל אלה לא מצאתי דבר הפוגם לתורתינו ולא דבר החוצץ למלבנתא דרקיע ודארעא. בכן אמרתי **יועיל** ולא יזיק לשום דת ואמונה, וראוי להעלותו על מזבח הדפוס, ובזה יעלה ויצלח ויטול שכרו מאת מכרו:

פה נ"ש יום ג' ה' אדר תקצ"ו לפ"ק

נאום נחום טרעביטש חונה פה נ"ש והמדינה יע"א.

---

*) ההסכמות הנכבדות מסודרות פה ע"פ הזמנים אשר בם נכתבו תחת החכמים היקרים — דברי העוסק בהוצאה.

Gutachten.

Auf Verlangen des Herrn Verfassers Efraim Israel Blücher, in Bezug des Werkes betitelt מרפא לשון ארמי, habe ich benanntes Werk in grammatikalischer Hinsicht durchgesehen und gefunden, daß:

1. Alle Regeln, die zu diesem Zwecke nothwendig, darin enthalten sind, für deren Richtigkeit mehrere Grammatiker im Einzelnen sprechen.

2. Daß alle Regeln, welche in diesem Werke vorgelegt werden, durch angeführte Stellen, hauptsächlich aus dem biblischen Chaldäismus, aus den Targumim, als auch aus dem Talmud und anderen altrabbinischen Schriften beleuchtet sind.

3. Daß sich der Herr Verfasser bemüht habe auch neue Regeln aufzustellen und zu begründen.

Dieses Werk dürfte daher allen jenen, welche in der hebräischen Sprache bewandert sind, vom großen Nutzen sein; weil solche auf leichte Art sich mit Hilfe dieser Anleitung zur Kenntniß der aramäischen Sprache gelangen sehen werden.

Es wäre daher zu wünschen, daß sich der Herr Verfasser entschließe genanntes schönes Werk baldigst dem Drucke zu übergeben.

Wien, den 12. Mai 1836.

Dr. Joseph Kärle,
Professor der orientalischen Sprachen
an der hiesigen Universität.

מכתב הרב הגאון פאר דורנו וגילת כבודנו מוהר"ר ליב שוואב נ"י אב"ד בקרית פעסט יע"א

נאוה תהלה להבחור המשכיל יקר רוח ואיש תבונה מו"ה אפרים ישראל בליחער אשר אהב התחקה על שרשי רגלי שפת ארמית ודעת דרכיה חפץ מאוד. ואחרי כי בא עד עמקי תהלוכותיה ואזן וחקר וקבץ אל יד כל משפטי' וחוקותיה נשא נפשו להעריכם לבני עמנו בחבור מועיל כתוב בלשון צח ונקי אשר קרא בשם מרפא לשון ארמי, ובזה היטיב לעשות, כי הארמית אחות היא לעברית, וממקור אחד חצבו, ואם תורת ד' תמימה ודבריו ביד חוזי בהוד צחות לשון עבר נשמעים, הלא משנה התורה הזאת וכביר מחכמת חכמינו רק בעקבי שפת ארמית נודעים. לכן אמרתי יברך ד' חילו ופועל ידי' ירצה בעשותו טוב בעמו. וישא ברכה מאת כל דורש ואוהב חכמה.

פעסט, יום ג' י"ג תמוז תקל"ו לפ"ק.

ליב שוואב אב"ד דפה.

שיר משובח

מאת החכם הפילסוף התורני והרבני הרופא. יקר רוח ואיש תבונות בעל המפרש ספר הכוזרי בראותו את ספרי מרפא לשון ארמית.

(שיר נא"ג תנועות)

מִכָּל יְצוּרֵי הַתֵּבֵל אֲשֶׁר בָּם נִשְׁמַת חַיִּים
הֵרִים אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם לְשֵׁם וּלְתִפְאֶרֶת
וַיְחַסְּרֵהוּ אַךְ מְעַט מִשַּׂרְפֵי הַשָּׁמַיִם,
עֵת נָתַן לוֹ לֵב לַחֲשׁוֹב גַּם לָשׁוֹן מְדַבֶּרֶת.

לָשׁוֹן וּמִכְתָּב מִזְרָח וּמַעֲרָב יְחַבְּרוּ.
בָּם מַשְׂכִּיּוֹת לְבָבוֹ אִישׁ אֶל אָחִיו יוֹדִיעַ.
מִן אַלְפֵי שָׁנִים אָבוֹת אֵלֵינוּ יְדַבֵּרוּ.
וּלְדוֹר אַחֲרוֹן אֶת עִמְקֵי לְבָבֵנוּ נַסִּיעַ.

חָתוּם בְּאוֹצַר הַלָּשׁוֹן לָעַד לְמַזְכֶּרֶת
קוֹרוֹת יְמוֹת עוֹלָם וּמַעֲשֵׂי אֲדֹנָי הַיְקָרִים.
מַחֲמַדֵּי הַחָכְמָה הוּשָׂמוּ בוֹ לְמִשְׁמֶרֶת.
וּשְׂפוּנֵי טְמוּנֵי דַעַת מוּסָר וּמֵישָׁרִים.

וְאַךְ אוֹרֵךְ שְׂפַת עֵבֶר! מִכָּל לָשׁוֹן יַגִּיהַּ
בָּךְ תּוֹלְדוֹת דּוֹר הָרִאשׁוֹן אֵלֵינוּ הִגִּיעוּ
בָּךְ אֵשׁ דָּת אֵל עַמּוֹ אֵל מִמָּרוֹם הוֹפִיעַ.
בָּךְ נְבִיאֵי אֱלֹהִים מוּסָר וָצֶדֶק הִבִּיעוּ.

הֵן גַּם אַתְּ לָשׁוֹן אֲרָמִית אַחַת מִבְּנוֹתֶיהָ.
בְּשָׂמַיִךְ בַּעֲרוּגַת הַחָכְמָה יָפִיצוּ רֵיחַ.
תְּגַלִּי חִידוֹת אֲשֶׁר שָׂמוּ חֲכָמִים בְּמִשְׁבְּצוֹתֶיהָ.
תָּבִינִי מְלִיצוֹת קֹדֶשׁ אַתְּ צָפְנַת פַּעְנֵחַ.

מִימֵי קֶדֶם חִקְרֵי לֵב עִטְרוּךְ בַּעֲדִי עֲדָיִים.
וּפִנַּת יִקְרַת כְּבוֹד עָשְׁרֵךְ יַחַד כּוֹנָנוּ.
עַל רֹאשׁ סִפְרֵי הַחוֹזִים מִיָּדֵיךְ קָרְבָּנִים.
אַף חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל פְּנִינֵי רָז בָּךְ טָמָנוּ.

וְאִם בְּרְבוֹת הַיָּמִים כִּסּוּ עֲרָפֶל וַעֲלָטָה
אֶת זוֹהַר מַרְאַיִךְ. וְכַמֵּת מִלֵּב נִשְׁכָּחָה
קוֹדֶרֶת בְּאַשְׁמַנִּים הָלַכְתְּ הָלוֹךְ וּמָטָה
וּכְמְעַט דּוֹרֵשׁ לֹא הָיָה לָךְ גַּם אַתְּ נֶאֱנָחָה.

הֵן עוֹד קָמוּ אַנְשֵׁי הַשֵּׁם וְעַל יָפְיֵךְ יְעִידוּן.
וְיוֹדְעֵי לָשׁוֹן וָסֵפֶר אֶת כְּבוֹדֵךְ יָרִימוּ:
יְכוֹנְנוּ יְסוֹדֵךְ. יְבַצְּרוּךְ. וְחוֹמוֹתַיִךְ יַעֲמִידוּן.
וּנְבוֹנֵי לַחַשׁ חֵן וָהוֹד לְהֵיכָלֵךְ יָשִׂימוּ.

תָּרִים הַמְּסִלָּה לַשּׁוֹקְדִים עַל דַּלְתוֹתֶיהָ.
גַּם אַתָּה **אֶפְרַיִם יִשְׂרָאֵל!** עוֹד תַּזְרִיחַ.
אֶת שֶׁמֶשׁ תִּפְאַרְתָּהּ אֲשֶׁר חָשַׁךְ בַּעֲרִיפֶיהָ.
עֲדֵי תְּשׁוֹבֵב עֵין רוֹאֶיהָ וּמְגָדִים תַּצְמִיחַ.

מִמֶּנִּי אוֹהַבְךָ וְאוֹהֵב הַחֲכָמִים

גדליה ברעכער.

לכבוד

אדוני אבי התורני המושלם הקצין מהור"ר

שמשון נ"י ב"ר משה ז"ל.

ולכבוד

נשמת אבי מורתי הצנועה והישרה א"ח מרת

קרינדל בת מוהר"ר יהודה ליב ז"ל.

אתן תודה בלב ונפש לאל הטוב ומטיב אשר חנני בזה להוציא מלאכתי לאור עולם, ואם מצער היא, למען הראות לך אבי היקר, כי לא לריק זרעת זרעך, כי בעת אשר פנית לעשות מסחר וקנין להביא טרף ומזון אל ביתך, לא מנעת להזיל זהב מכיסך למלמדים למען ישכיל בנך. ישלם ה' פעלך!

ואמי אשר שָׂמָה תמיד מגמת פניה לנהלני בדרך הטוב, לא נחה ולא שקטה, עד הביאתני אל בית התורה ואל חדרי החכמה, קויתי לְשַׂמְּחָהּ במעשי ידי, אהה! סגרו עיניה — כי לקח אותה אלקים! — לכן בבוקר אערך לה' אף לילה אשחרנו, להשביע נשמתה שבע שמחות למען תמצא נעימות בימינו ותחזה פניו, ותשבע בהקיץ תמונתו.

המחבר.

אל הקורא החושב

תועלת ידיעת לשון ארמי אל למוד התנ"ך ואל למוד ספרי חכמינו ז"ל נודעת לכל איש נבון, ובכל זאת אין אתנו ס' דקדוק לשון ארמי המספיק למתחילים או לנבונים יודעי לשון עבר. לכן חברתי ספר הזה כיד ה' הטובה עלי, וחלקתיו לשני חלקים. החלק הראשון הוא ס' מגיד מראשית, ידובר בו על הענינים אשר יֵרָאו בראשי הפרקי', והוא כמו הצעה ופתיחה לתכלית המכוונת. לחלק הב' יעדתי את ספר מרפא לשון ארמי הכולל את כללי הדקדוק, ונלוה אליו מערכת מילים ע"ס א"ב קבוצת תיבורת ארמיות המובאות בספרי עם העתקה אשכנזית. וקראתי לספר הזה בשם מרפא לשון ארמי, כי אמרתי ללשון הזה הנני רפא לך, ורק ע"י חכמת הדקדוק ארפא משובתה ושב ורפא לה.

וראיתי למחברים רבים אשר מבקשים חנינה וחמלה מאת המבקרים, כעומד ומתחנן על נפשו, גם כזאת עשיתי גם אני אם הייתי רודף אחר הכבוד; אולם בחברי את הספר הקט הזה לא לכבודי, כ"א לכבוד התורה היתה מגמתי, ומדוע אמאס בתוכחת מגולה. לכן הנני קורא לכל חוקר נאמן לבקר את ספרי, ואשמח לקראת בואו, ישטטו רבים ותרבה הדעת גם לא אחבה בשוט לשון מחרף, (המה איזה מבקרים קצרי

יד החושבים לצאת ידי חובתם רק בחירוף וגידוף, ומתכבדים בקלונו של המחבר). כי זאת ידוע: כל הפוסל במומו פוסל, ושפתי כסיל יבואו בריב. וכבוד לאיש שבת מריב, ורק במתק שפתים יוסיף לקח, ולב חכם ישכיל פיהו. — וכל חוקר אמיתי יראה ויבין, כי רבים המה הדברים הבאים בספר הזה אשר לא שערום הקודמים חכמי עם ועם. וכל התלאות אשר רבו כמו רבו בכתוב ספר דקדוק לשון בלה ונובלת למען חדש נעוריה. אכן אחדל מלספר זארת בקהל עם, כי לא אחפוץ תודה. ואמנם ידעתי כי לא סגרו דלתי שפתי הטוען מלבוא במשפט עמדי על אודות הסדר אשר בו ערכתי את חלקי הדבור; אולם בשום החוקר ובודק האמיתי את עין בחינתו להביט אל התלמידים אשר למענם כתבתי את הספר הזה, יחדל מלהשתומם על המראה על כי קרוב הסדר ההוא למערכת ספרי דקדוק לשונות המערביות מלמערכת ספרי דקדוק לשונות המזרחיות. וברוך הנותן ליעף כח.

בתשעה לחודש שבט תקצ״ו.

המחבר.

מגיד מראשית

והוא חלק א׳ מן ספר מ״ל״א •

פרק א

גודל מעלת לשון ארמית, כי בה נתפרשה תורתנו הקדושה על דרך פרד"ס ונמצאת בכתבי הקודש, וכי בה נשמעת בת קול.

יתברך הבורא ויתרומם היוצר, אשר לו התהלה יאתה מכל, אין מלאה תהלתו, בהופיע מהר פארן, להנחיל אותנו אש דת, אחת דבר אלהים שתים זו שמענו, תורה שבכתב, ותורה שבעל פה. תורה שבכתב בלשון עברית, לשון הקודש, קדושתה נודעת, מימי קדם קדמתה, מפי קדושים נשמעת, ותורה שבעל פה, אשר רובה בא לידינו בלשון ארמית.

כי יפרש גודל פאר ומעלת לשון ארמית, דלא קורא חביבי, דרבי' וחכם. הבינה בספרים, ודע לך, הבט אל התרגומים, כי פנו להם (וביותר אונקלוס) מסלה ישרה עולה דרך הפשוט, עד כי אין אחד מכל מפרשי התנ"ך הראשונים והאחרונים אשר אינו מביא את דברי התרגומים.

בא נא אל גנזי מרומי אוצרותי' בספרי הש"ס, ים הגדול, ים התלמוד. והמדרשים (ומקצת התרגומים) שמה תמצא יקר הון עתק מדרשות חכמינו ז"ל על דברי תורתנו הקדושה בכמה טעמים מתוקים.

בין תבין בתרגום בו תרמוז רמז אין מספר על יסודי מוסד, ועקרים נחוצים אשר דת הישראלית נבנתה עלי', כמו האמונה בביאת צדקנו אשר נחכה לו בכל יום אף אם יתמהמה, כמו בפסוק לא יסור שבט מיהודה (בראשית, מ"ט, י') והשואגים לטרף וזרועם לא מושלה להם מפני רמז הנרמז בתרגום אונקלוס גר צדק, באמרו לָא יַעֲדֵי עָבֵיד שׁוּלְטָן מִדְּבֵית יְהוּדָה, וְסָפְרָא מִבְּנֵי בְנוֹהִי, והוסיף לאמור, יִסְחַר יִשְׂרָאֵל לְקַרְתֵּיהּ, עַמָּא יִבְנוּן הֵיכְלֵיהּ (שם פסוק י"א) וכן כזה במקומות רבות, עַד יוֹמָא דְמַלְכָּא מְשִׁיחָא, וכן נמצאו בתרגומים רמזים על השארת הנפש, כמו, וְיֵחֵי בְהוֹן בְּחַיֵּי עָלְמָא (ויקרא, י"ח ה', ת"א:) עַד דִּי תְמוּתוּן מוֹתָא תִנְיָנָא (ישעי', כ"ב, י"ד:) וכהנה רבות.

ועתה למרחוק נוע תנוע, כנוע אבותינו בהתיצבם אצל ההר זה סיני. ואראך את מקום הקודש אשר שמה נבנו כל מחמדים, נזר הקודש ועטרה, מעולפת

ספירים, נוצצים כעין חשמל, הן הנה סודות התורה בספר הזהר. שמה הרי חושך לעיני בשר *) הוא האש הגדולה.

גדול כבוד לשון ארמית כי נפל חבלה בכתבי קודש, המה דניאל ועזרא, וגם במקומות אחרים, כמלאו בין לשון עברית הרבה תיבות ארמיות או על דרך משפטו לשון ארמית, כמו כַּמַּטְרָא (איכה, ג׳, י״ב:) בעברית ראוי כַּמַּטָּרָה בה״א. או תיבת בְּחַיִּין (איוב, כ״ד, כ״ד:) ובעברי׳ ראוי להיות בַּחַיִּים במ״ם, וכמו כן אֶשְׁתּוֹלְלוּ, (תלים, ע״ו, ו׳:) שבעברית נכון הִשְׁתּוֹלְלוּ בה״א, הִמְסִיו (יהושע, י״ד, ח׳:) תמורת הִמְסוּ, ורבות כאלה. ואף חכמינו ז״ל בעצמם העידו אותנו על מקראות הכתובים בלשון הזה, כמו, יְגַר שָׂהֲדוּתָא (בראשית, ל״א, מ״ז:) או תיבת יִתְנוּ בפסוק גַּם כִּי יִתְנוּ בַגּוֹיִם (הושע, ח׳, י׳) אמר עולא, פסוק זה בלשון ארמי נאמר וכו׳ (ב״ב, ח׳:) וגם במקומות אחרים (שבת, קט״ו, ב׳:) ומספרים מעלת לשון ארמית וקרבתה ללשון הקודש (עיין פסחים, פ״ז סוף ע״ב).

גדול כבוד לשון ארמית, כי בה נשמעה בת קול ליוחנן כהן גדול, כדאיתא: יוחנן כהן גדול שמע בת קול יוצא׳ מבית קודש הקדשים שאמר׳ נצחו טליא דאזלו לאגחא קרבא באנטוכיא (סוטה, ל״ג:) ובירושלמי ונפקת בת קלא ואמרה וי דדמך (ע״ז, פ״ג, ה״א:). **)

פרק ב

הכרת ידיעת חכמת הדקדוק, ועל מה הדקדוק בשם חכמה יכונה.

ואם זאת ערך לשון ארמית, מי יחדל לשקוד על דלתי ספרי׳ ולהוכיח מילין כי מן הנמנע להבין לשון על בוריו בלי ידיעת חכמת הדקדוק, אך למותר. הלא הנסיון יעיד על זה, ודי לנו, שדקדוק הלשון הנא חכמה שצריכה למוד. וטרם דַּבְּרִי על סבת קריאתו בשם חכמה, נשובה נחקורה על שם חכמה מה היא. אולם חקירה זו צריכה חיבור שלם, ובבר המחבר המפורסם בעל ספר בן כעול ירד לגנו, ללקוט שושנים, כל לשון חכמה הנמצא בתנ״ך ולפרשם בכלילת יופי. הוצק חן בשפתותיו, ובכל ספרו מלא חכמה, לשון נופל על לשון, בחכמה מדבר על החכמה. אשאב ממעיני הישועה כטפה קטנה, בהראותי לך דברים מעטים מספרו, הלא כה דבריו: כשתשגיח בדברי התורה והנביאים תמצא דבר זה מפורש, שהחכמה כלה מאת האלהים, ואינה יוצאת מן השכל האנושי ובינת האדם (בן כעול, חדר שביעי, חלון א׳:) וסיים דבריו באמרו: אבל הכלל שיסדנו נאמן

---

*) דעת הרמב״ם, וחוקרים אחרים, כי אש היסודי נקרא חושך (מורה, ח״ב, פ״ל:).

**) ויתבונן זאת נחשבה בהנה׳ וניימתוני מ״ח מהלכו׳ הפילין ומזוזה מעלת לשון הזה, ועוד בס׳ שאלות ותשובות הרמ״א סימן קכ״ה עד ס׳ קנ״א.

ויליב, שכל חכמה על חוקים נודעים מן השם ב"ה, שמתקן בחכמה, וכן הן חוקי התורה, וישראל לבדם קבלום ונוהגים בדרכי'. ועל קוטב זה סובבים דברי הכתוב, וכמו שפירשנו. והנה פסוק זה, ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החקים. האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה, (דברים, ד', ו':) יצא מן הכלל, ללמד על כל המקומות שבספרי הקודש, שמזכר לשון חכמה, שהוא על חוקי השם ב"ה, שהן החכמה הגמורה עכ"ל, ועוד (בחלק ג', חלון ו':) הוא אומר: "כללו של דבר, כל מה שהוא תחת סוג החכמה צריך קבלה מפי אחרים, ושוה בזה הטפש והחכם, ועתה ראה קדמונינו ז"ל כללו הענין הנפלא הזה במשנתם ששנו, בן זומא אומר, איזהו חכם הלומד מכל אדם וכו', עכ"ד. מספר הזה נראה בעין שמחברו ידע בטיב הוראת תיבת חכמה, ולו נגלו מצפונותי', והוא בעצמו את הדקדוק בשם חכמה יכנה (בגן נעול, חדר, ב', חלון, ט':) ומי כמוהו מורה כרב אבן עזרא, באמרו "מה נכבד חכמת המבטא, וראשיתה דעת המלות חמש" (יסוד מורא, שער, ב':).

ועתה דע, כי לזאת נקראת חכמה, יען לא נולדה ברעיוני ילוד אשה, רק כלליה המה כמסמרות נטועים, ולא חלו בה ידי איש; אך היא בת אל חי. והבן בדברים. — וכבר דברו רבים וגם שלמים מהכרח ידיעת דקדוק הלשון להבנת מאמרי חכ"ז"ל, וכנו את בעלי הדקדוק (והמסורה) בשם שומרי החומות ולבלתי תפול תחתיה, והם כמורי דרך להולכים אליה, אשר בלעדיהם ילכו תועה, ויהיו נבוכים מבלתי דעת ימין ושמאל, וכן דברי הרב אב"ע נ"ע. בספרו יסוד מורא, שער א' וז"ל: יש ממשכילי ישראל, שכל חכמתם לדעת דברי המסורה וכו' שהם כשומרי חומות העיר וכו' ויש אחרים שחכמתם דחת הלשון (דקדוק) לדעת הבנינים. וכו'.

ואם נחזור אל הימים הקדמונים, ימי חכמינו ומורינו. נמצא כי המה השתדלו בכל עת בידיעת חכמת הלשון, ופירשו התורה או דרשו בה על פי דרכה, ונקרא הדקדוק אצלם בשם טעמי תורה, כמאמרם: מאי ניהו טעמי תורה, א"ר כהנא משום ר"י ברבי יוסי מאי דכתיב למנצח מזמור לדוד? זמרו למי שנוצחין אותו ושמח, בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, בשר ודם מנצחין אותו ועצב, אבל הקב"ה נוצחין אותו ושמח, וכו' (פסחים, קי"ט, א':) ופירש שם הרשב"ם, ז"ל: למנצח לשון מפעיל, מדלא כתיב לנוצח משמע שנותן ניצוח לבריותי' שינצחוהו. עכ"ד. וגם הפירוש הזה אינו מובן היטב כ"א לאיש יודע חכמת הדקדוק. ובזוהר (חיי שרה, קל"ב, ע"א:) "ותרד העינה כתיב בה"א רזא איהו דערעת תימן בירא דמרים" עכ"ד: כי ה"א הידיעה בתיבת העינה היתה זרה בעיניו, ובמקום אחד: ר' אבא אמר, את דברי השירה הזאת, שירה הזאת מבעי לי', מאי קא רמיזא, אלא שירתא דקב"ה אמר, כד"א שיר השירים אשר לשלמה, מלכא דשלמא כלא דילי'. והא אוקמינא מלי, מזמור שיר ליום השבת ממש, שיר דקב"ה אמ', שיר השירים אשר לשלמה, שיר דקודשא בריך הוא אמר, והכא את דברי השירה הזאת, שירה, דקב"ה אמר, אלא הכא אית לאסתכלא, התם שיר, והכא שירה, דא דר ודא נוקבא. והא תנינן כל נביאי כלהו לגבי' משה. כקוף בפנייהו דבני נשא, ואינון אמרו שיר, ומשה אמר שירה, ומכלן דהאי נוקבא הוא, דכתיב, וענתה השירה, וגו'. עכ"ל הזהר בפרשת וילך (דף רפ"ד, ע"ב:) במאמר הקצר הזה נכללו שלשה כללי דקדוק.

א) הפרש בין שִׁירָה לבין הַשִּׁירָה, והוראת הה"א לפני השם. ב) הפרש בין שיר בלי ה"א בסוף לבין שִׁירָה עם ה"א בסוף, והוא, שתיבת שיר לשון זכר, ותיבת שירה לשון נקבה. וסימן לזה הה"א בסופה שלפני' קמץ. ג) נכר שם שירה שהוא מין נקבה גם ע"י תיבת ועניתה שהיא נקבה נסתרת בפעל עבר. (וכן נדרשו כמה מקומות מש"ס מענין חכמת הדקדוק בספר היקר בן יוחאי (מענה, פ"ט:).

פרק ג

חסרון גדול הבא מהעדר ידיעת חכמת דקדוק לשון ארמית.

ועתה קורא חביבי אראך את חסרון הגדול הבא מהעדר ידיעת חכמת דקדוק לשון ארמית. הראשונה, כי כמעט כל התרגומים אשר נמצאו עתה בידינו כסו פניהם טעות ושגגות הדפוס אשר עד אין מספר, כמו בְּמִי תמורת בְּעֵי (יִשְׁאַל, תלים, ב', ח':) וְנָזוֹמָא תמורת וְנָקוֹמָא *) (שם, ח', ג':) (ואף שאין אתי לעת כזאת ספר אחר להכריע; בכל זאת הנני יודע שהוא טעות גמור.. ותרגום הסוריאני מוכיח, באמרו: דתבטל בעל דבבא דמתנקם, (ܕܬܒܛܠ ܒܥܠܕܒܒܐ ܘܡܬܢܩܡܢܐ). מִנְשַׁיָּא תמורת אַנְשַׁיָּא (אשכחך, תלים, קל"ז, ה') (מקראות גדולות חלק א' בדפוס של הרבני מוהרר אהרן שנת תקע"א) ועוד רבות עמו מספר. וכן דפוס המשובח של האדון שמיד בוויען נמצאו ג"כ טעות רבות בתרגום. ד"מ וְנָקְפוֹהִי תמורת וְנַקְמוֹהִי (וָרֹבּוּ, בראשית, מ"ט, כ"ד: ת"א) (פה שגה בזאת גם החכם המבאר בהשיגו על רש"י ז"ל עיין שם) וּדְהֵיקַת תמורת וְאִתְרְהֵיקַת או וְאִדְחֵיקַת (וַתִּלָּחֵץ, במדבר, כ"ה, כ"ה, ת"א:) וְאַמְּרָא תמורת וַאֲמָרָא ותאמרנה, שמות, ב', י"ט:) וְסִימַן בפתח תמורת וְסִימָן בקמץ (דברים, ל"ג, ט: ת"א:) הרבים, מן סִימָא, (אוצר), והנו"ן שלפני' קמץ סימן הרבות, ונדפס בטעות בפתח המ"ס. וכן בשאר דפוסים, כמו מוֹמָתָא הָדֵין תמורת מוֹמָתָא הָדָא (הָאָלָה הזאת) (פ' נצבים, חק לישראל דפוס זאלקעוו) ובדלותי להבין יחד הנה, הכי יכלה והן לא תכלנה **) והמכשול המסתעף מזה גדול הוא, כפול ומשולש, מדוע כחא כנגד אבותינו אשר קבלו לנו את אוצר הנחמד המה התרגומים, אשר בשבחם הפליגו חכמינו כמה פעמים. אמר ר' יוסף אלמלא תרגומא דהאי קרא, לא ידכא

*) ואולי צריך להיות גימ"ל תמורת נו"ן, וגְזוֹמָא מלשון מְגַזֵּם, אויפשניידער, פכח הבלע.

**) איככה לא אוכל להביא כל השבושים והטעות, הלא מרחוק נראה אלי ספר יקר, שמו אור גר כולל חילופי נוסחאות וטעות רבות בתרגומים עד כי היו לספר שלם, ושם בקול מר צורח על מניעת למוד לשון ארמי ולשון סורי. ועל מניעת ההשגחה על התרגומים כי תורה שבעל פה המה.

מאי קאמר (מגילה, ג׳, א׳:) והזכירו את התרגומים הרבה בש״ס (ברכות, כ״ח, א׳: כ׳, א׳: שבת, י׳, ב׳: כ״ח, א׳: פסחים, ס״ח, א׳: נדה ל״ד, ב׳: ובמקומות אין מספר:) וכן במדרשי׳. *) ואף בספר הזהר נמצא הרבה פעמי׳ התרגום של אונקלו׳ גם לברר איזה דין, ד״ת: אמר רבי אליעזר אדימית ידי בצלו לקמי מלכא קדישא. דהא תנינן אסור ליה לבר נש לארמא ידוי לעילא בר בצלו ובברכאן, ותחנונים למריה, דכתיב הרימותי ידי אל ד׳ אל עליון. ומתרגמינן, ארמית ידי בצלו וכו׳ (זהר בלק, קנ״ה, ב׳:) והמה דברי אונקלוס.

הנה יתירה נודעת לתרגום ארמי, שממנו נעשתה עטרה לראש ר׳ יוחנן בן זכאי, כדאיתא, אמרו עליו על ר׳ יוחנן בן זכאי, שלא הניח פרשה אחת מן התורה שלא למדה, ולמד במקרא ותרגום וכו׳ (מס׳ סופרים, פרק ט״ז, הלכה ה׳:) וכ״כ הרמב״ם ז״ל (מורה, פ׳ כ״ט:) מספר מעלת התרגומים — ואנחנו לא נעזוב אותו מלהפסידו: גם איננו נכון שהעם אשר נאמר עליו: רק עם חכם ונבון וגו׳, יהיה בכלל מאבד מה שנותנים לו. — ולחרפה נחשבה זאת נגד שאר העמים, אשר המה עמלים ללמוד כל לשונות בני שם ועבר על בורין, ואנחנו אשר נפל גורלנו בהם, נחדל להבינם; הצורך הראשון לדעת לשון ארמית, היא ההבנה בקריאת שמו״ת עפ״י המאמר: לעולם, ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום (ברכות, ח׳, ב׳:) ושכוונו דקדוק על תרגום ארמי איננה צריכה עדות. ובכל זאת מעטים המה המבינים את דברי התרגום, כאשר כתב אלי חכם א׳ (שי״ר שמו מספר כבודו) "העם מלפלפים ומהגים מדי שבת בשבתו תרגום הנח של אונקלוס מבלי הבין בה אף מלה אחת על מכונתה • ולא זו בלבד, אלא גם ההבדלות לחלק יולאת. בכל ספר וספר מכל דפוס ודפוס, השגיאות והטעות על אופן אחד, כל קו וקו מבוסה, הלא נשארתי מרעיד ומשתומם על המראה הנוראה הנראה לי בספר חק לישראל (דפוס לעמבערג וזאלקווא) שאין עלה אחת שלא נמצאו בה איזה שגיאות (בתרגום). מדוע תהיה מלאכת ד׳ כעבדת השלמות, ומדוע יכשלו הרבים בלשונם, המה אנשי המעמד, החפצים להעלות לרצון לפני ד׳ עת מבטא שפתים במקום זבח ומנחה, והיא מלאה מומים, ובקראם מקרא בלתי טהור, והוא מעוות גדול מום הוא בעיני אוהבי נחות, ולא ירצה בעיני בעלי התורה.

ואין זה כי אם קוצר יד המגיהים, בידיעת דקדוק לשון ארמית, עברו תורת ליון, חלפו חוק הנקוד, הפרו ברית אשר מן עולם, מימי קדם קדמתה, הלופים, המה השיאו משאת שוא, משא בערב ערב רב כי רבו, מלא שגיאות על כן התעו את עם ד׳ לשאת על שפתי׳ דברים מושחתים אין תואר להם כל איש שגה ברואה, ואשר ירצה יגיד, אם טוב טוב, ואם רע רע יאמר הקורא בלי דעת מה זה ועל מה זה, כהיפך מאמר הנביא: כי נגש העם הזה בפי׳ ובשפתי׳ כבדוני, ולבו רחק ממני. ובימינו הקורא מכוון לבו לשמים, ובשפתי׳ ישים תָּהֳלָה במקום תְּהִלָּה •

ואם אף לזאת לא נביט, כי החסרון הזה איננו נכר לכל, ובפרט בזמננו זה, אשר בין אלפי אלפים אנשים כמעט אין אחד מכיר את הטעות, כי מטה הלשון ותרד פלאים. אין דורש אותה, ואין מבין דרכה; נשוב לראות, האם נבין את דברי רש״י ז״ל (או שאר

*) צונץ גאָטטעסד. פֿאָרטר. 5. קאַפּיטל.

המפרשים) במקומות שהביא את דברי התרגומים, מבלתי שידע את דקדוק לשון ארמית. וידעתי בטח, כי מדי דברי זאת, יענו רבים, על דרך האנשים אשר נעדרה מהם חכמת דקדוק לשון עברית, כאשר נשאלו על דבר מדברי רש"י ז"ל הנוגע בחכמה ההיא, אך כי ענו לאמור: מה איכפת לן *) או דמו בנפשם, כי יודעים המה את הכל; אולם איך ידע איש הנולך בעִוָּרון, ומימי' לא חזה שמש, כי טוב האור, וכי תאוה הוא לעינים. — כמו בפסוק מה נורא, מביא רש"י ז"ל תיבת דחילו מן אונקלס (בראשית, כ"ח, י"ז). איככה יודע שתיבת דְחִילוּ ותיבת דְחִילוּת אחת היא בהוראתה, או איככה יעמוד על הפירש שביניהן, אם לא ידע את כללי הדקדוק. (מרפא לשון ארמי . § . § י"ב, י"ג) או בפסוק ורחל באה (בראשית, כ"ט, ו':) לא ידע המפרש בין אָתָת לתיבת אַתְיָא, אם לא ידע דין הפעלים משרשי נאלמ"י הלמ"ד (מל"א . § . § קכ"ה, ק"ל:) או בפסוק ותחיין את הילדים (שמות, א', י"ח:) לא ידע מה בין קַיֵּימָא ובין קַיֵּימְתוּן (במקצת ספרים נכתבו מלא: קַיֵּימָא, קַיֵּימְתוּן). אם לא ידע דין שורש הזה (מל"א § ק"ל). וגם במקומות שאינם נוגעים אל חכמת הדקדוק, מה תועיל לנו יגיעת רש"י

---

*) ובכל זאת שמח לבנו בהגלות נגלות אור ישע בלמוד ספרי הקודש, מעת ראו עינינו אור גדול בהתפשט למוד חכמת הדקדוק בבני עמנו; לכן נגיל לקראת למוד חכמת דקדוק לשון ארמית, כי על ידו יגלו לנו תעלומות אין מספר בספרי הש"ס. אפס קצהו נראה בדוגמא הקטנה אשר אציגה פה: הנה נתנו חכמינו ז"ל טעם ורמז לשם גֵּט ולמנין הי"ב שורות בשטר הזה (ספר כריתות), בהלאם מנין שם גט מכוון למנין השורות (עיין תוספות ריש גיטין). אכן נפלאת היא בעינינו, מדוע השטר הזה רק בשם גט יכונה, הלא לכוונה זו יוכל להיות נקרא גם בשם זָהּ (או תיבה אחרת מזה המנין) אולם שפתי חכמינו ז"ל ברור מללו, ואנחנו נגד אל עמקי דעתם בשובנו לחקור, כי שורש גָּז, גָּץ, גָּט (קרבת הזי"ן לצד"י וקרבת הצד"י לטי"ת וגם הענין, של ההברה היסודית וביאורו במקום אחר בעז"ה) כי ענינו פרידה וכריתה לכן כנו בזה את ספר הכריתות, וגם רמזו על מנין השורות. ודי בזה למבין. — וגם בשאר ספרי חז"ל נוכל למצוא חכמת חכמינו, ובינת נביאינו נתגלה ע"י חקירת הלשון עד"ז, כמו במאמר: אוסרי לגפן עירה, ר' יהודה אמר, גפן שכחו רע אוסרין לו כרקום אחד. (ב"ר, צ"ח:) הנה ר' יהודה בא לפרש את הכתוב, ומאתנו נעלמו שני דברים: א') הוראת תיבת כרקום בדברי ר"י. ב) איך מסכמת תיבת כרקום לתיבת עיר. ועתה נפרשם: כַּרְקוֹם נמצאת כמה פעמים בתרגומים אחת היא עם כַּרְכּוֹם משרש כָּרַךְ שענינו הקפה ועשיית גדר או קיר דַּיֵּק וסוללה, ודומיהם, והמ"ם נוספת כמ"ם של חַרְטוֹם (מרפא לשון ארמי § קנ"ח). וזה שאמר ר' יהודה, גפן שכחו רע, רצונו, שהם כחו, ואין יכול לעמוד בפני עצמו, אוסרין לו כרקום אחד, רצונו, דבר המקיף (ולא כבעל מתנות כהונה שגירס ברקום). וכיוון בזה ר"י לפרש את תיבת עִיר שגם ענינה הקפה, כמו ענין תיבת כרקום, ועל דרך זה מדמה החכם מויערער הבלשן את תיבת עִיר לתיבת קִיר. ויפה דמה בזה. כי תיבת קִיר ענינה הקפה, ואחת היא עם כר, ההברה הראשונה משורש כָּרַךְ, ובזה מונחת ההוראה היותר קדומה (ותענין קרוב לזה עיין לקמן פרק ו', הערה ד'). ואל יפלא בעיניך קריאת הניבי חלוף העי"ן בקו"ף, כי לא דבר זר הוא, ד"מ שְׁמַע בלשון הטוטרונים שְׁמַק, ואין פה המקום להאריך בעניני חלוף האותיות. —

(ויאמר המפרשים) ז"ל, בהביאו את התרגומים למען פרש את המקרא. אם לשון ארמית כספר החתום בעינינו נפלאת היא. ותיבות הארמיות זרות נחשבות כמו הלועזות שהביא רש"י ז"ל, מי זה יביע אחריהן, או אחרי הוראתן.

ובנפש חפצה עמל רש"י ז"ל, בכמה מקומות להביא כללים לדברי התרגו', כנראה מתוכו במקומות רבות, כמו, (בראשית, ל"ז, כ"ז: שם, מ"ג, ט"ו:).

שאו עיניהם מראות שידיעת לשון ארמית תועלת ועזר ללשון עברית, אחרי כי אין אנו יודעים הוראת הרבה תיבות עבריות, כי אם לעת מצוא דוגמתן במקומות אחרים, ד"מ תיבת עֲרִירִי לא נדע הוראתה כי אם על ידי חפוש אחרי דוגמתה בתנ"ך (עיין רש"י ז"ל, בראשית, ט"ו, ב':), וכן במקומות אין ספורות למו; אולם מסיבת מיעוט כמות ספרי הקודש אשר בידינו, שהם רק כ"ד, מקרה היא לפעמים שתמצא תיבה אשר הוראתה נעלמת מאתנו, והיא רק יחידה בתנ"ך, ואין לה ריע, מאין נדע הוראתה? אז נצריכים אנחנו לחזור על פתחי הלשונות הקרובות ללשון עברית, והקרובה לה ביותר היא בת ארם. כמו כן הוראת תיבת חֶסֶד (ויקרא כ', כ"ז:) מלשון ארמית (כדעת רש"י ז"ל, ולא כדעת המבאר לנת"הם, הלא המעתיק בעצמו אינו חש לדברי המבאר, עיין שם) או בפסוק וַיֵּאָבֵק (בראשית, ל"ב, כ"ה:) עיין שם דברי רש"י ז"ל. הָשַׁע (ישעי' ו', י':), פרש"י ז"ל טחים וכו' הטוח מתרגמינן אִיתְשַׁע (עיין שם), וכן הוראת שם רְפָאִים פתרו כל הגדולים חוקרי הלשון לפי הענין, ולא ירדו לעומק הוראת שרשו. ובאמת לא נִדְעַת כ"א ע"י ידיעת לשון ארמית (בהתבוננות על תיבת אַסְיָא *) ומה לנו להאריך, התבונן בדברי הרב געזעניוס המפורסם והנלוים אחריו, או אשר היו נגד לפניו, יראה כי בשרשים אין מספר נגלתה ההוראה הנכונה רק ע"י עזר לשון ארמית.

פרק ד

חיוב למוד לשון ארמית, וכי גם חכמינו ז"ל טרחו בלמוד הזה.

למען הראות גודל חיוב למוד לשון ארמית, וכי גם נכון הוא להקדיש עתותינו לטרוח בלמוד הלשון הזאת, אראך את חפץ ויגיעת חכמינו ז"ל בעלי הש"ס, כי טרחו ללמוד אותה בכל צדדיה למען הבין את ספרי הקודש כמאמרם: לא הוי ידעי רבנן מאי

*) אסיא — דער נאמע דעם בעקאננטען וועלטטהיילעס — שטיאמט, איינער איינגנ נאך, גאנץ מיט דעם נאמען דער אורבעוואהנער דעסזעלבען רְפָאִים, דיא וואן דען איבריגען שטאמיטען שפראכען אַסאים היסען, (רְפָא=אָסָא) איבערזעזען. דאפיר שפריכט אויך דיא סאמאריטאנישע איבערזעצונג (דברים, ג', י"ג:) וואו פיר, רְפָאִים, אסאים געגעבען איזט. דער טעקסט: כל חבל הארגוב לכל הבשן יקרא רפאים (שם) לעהרעט אלזא, דאס דער גאנצע שטריך — פאן דעם דא־זיינסט דיא רעדע איזט — אזיען הייסע.

סרוגין וכו'. (ר"ה, כ"ו, ב':) לא הוו ידעי רבנן מאי סלסלה ותרוממך עד דשמעו לאמתא דרבי וכו' (מגילה, י"ח, סוף א':) רבי אומר תכוסו לשון סורסי הוא כאדם האומר כוס לי טלה (פסחי' ס"א, א'). וכן במדרש (בראשית רבה, פ', ע"ט:) ר' חייא רבה ור' שמעון ב"ר, ור' שמעון בר חלפתא שכחון מילין מן התרגום ואזלון לבדא תגרא דערביא למלפיניה מן תמן שמעון קליה ואמר לחבריה תלי בדין יהבא עלי, שמעון מיניה, יהבי משוי, שנאמר, השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך, ועוד שמע קליה דערבי' דאמר לחברי' מה את מכסה בי והיה רוצה לומר מה את מעסה בי דכתיב ועסותם רשעים כי יהיו אפר וכו'. ובראותי את רפיון בני עמינו בלמוד הלשון הזאת, וגודל החסרון המסתעף ע"י זה, הקדשתי עתותי משום עת לעשות לה', וחברתי את ספר הזה באופן אשר כל איש המבין בטיב דקדוק לשון עברית יכול ללמוד מתוכו את לשון ארמית בנקל במשך שנים או שלשה חדשים להבינה על בורי'.— ואלה החכמים הקדושים ר' חייא רבה ור' שמעון ב"ר, ור' שמעון בר חלפתא המה לנו לעינים בענין זה בטרחם את עצמם והלכו לסוחר ערבי ללמוד ממנו איזה מילים ששכחו מן התרגום, אשר נוכל לשפוט מזה, כי נכון הוא (וחוב מוטל עלינו) ללמוד את לשון ארמית מתוך כתבי הקודש דניאל ועזרא, ומן התרגומים ומדברי חז"ל למען הבין תורה שבכתב, הלא כל דברי הספר אשר אני נותן לפניכם היום, המה רק אמצעים להגעת ההבנה בכתבי הקודש ובתרגומים ודברי חז"ל, בש"ס במדרשים ובספר הזהר על הדרך שקראו חז"ל בשם טעמי תורה (פסחים, קי"ט, א':) והיא חכמת הדקדוק, ומי יתן והיה לבבכם אתם נערי בני עמנו השוקדים על דלתות התורה והחכמה לקחת אמרי ולצפון מצותי אתכם, להקשיב לחכמה הזאת אזניכם, וללמדה אך שנים או שלשה חדשים, טעמו וראו כי טוב הלשון הזאת נופת תטפנה מלותיה על לשונה דבש וחלב.

פרק ה

זמן מציאות לשון ארמי.

ארמית, תואר אשר יתואר בו לשון ידוע, נמצא בעתים מאוחרים מרחק רב מן העת ההיא אשר נודעו לנו אנשים אשר דברו בה. כי כבר בא בכתבי קודש שדבר בה לבן וביתו (בראשית, ל"א מ"ז:) ואולם השם ארמית נמצא בזמן מאוחר מאוד, לערך אלף שנים, (מ"ב, י"ח, כ"ו: ישעי' ל"ו, א'. דניאל, ב' ד'. עזרא, ד', ז':) ונגזר מן שם אֲרָם, היא הארץ אשר מדוברת בה, ומן העת ההיא והלאה הגיעו לידינו ספרים כתובים בלשון ארמית. והיא העת מימי דניאל עד כמה מאות שנים אחר חתימת התלמוד (כאשר נברר בע"ה בדברנו מתרגום יונתן וירושלמי).

והנה אחרי כי לשון ארמית נקראת לפעמים גם לשון סורסי או סוריא, ולשון כשדים, נבוכו רבים על הכנויים האלה ונסתפקו אם היא הלשון עצמה הנקראת בשמות שונים, או אם לשון ארמי ולשון כשדים נפרדות היו ושתי לשונות שונות מעמים שונים. ובאמת

רבים מחכמי העמים קוראים אל לשון ארמי׳ לינגווא אַראַמאַיקאַ (אַראַמאֶיִש) ע"ש ארם או כַאלדַאיַקא (כַאלדֶאיִש) ע"ש כשדים. ואמנם בעיני אחרים הדעה הזאת, כי לשון ארמית ולשון כשדים אחת היו. זרה למאוד, וחדלו להחליף ארם בכשדים, אשר לדעתם דברו בלשון אחרת, ורק עת עמדו לפני המלך נבוכדנצר דברו בלשון ארמי׳ אשר דבר בה המלך, ולזה פרט הכתוב: וידברו הכשדי׳ למלך ארמית (דניאל, ב׳ ד׳:) ועיין תוספות מגילה, י"ג, בד"ה שאר זה לשון, וכוזרי ח"ב, סי׳ ס"ח:

ואמנם גם הארצות והפלכים הגדולים במערבית אסיא אשר בכללותם נקרא ארץ ארם נחלקו למאוד בשמותם הפרטיים בזמנים שונים, כי הארצות האלה אשר נקראו בימים המאוחרים ארץ אשור, ארץ סוריא, ארץ ארם, נראו כי נשתנו שמותם והיו נחלקים בימים הקדמונים על אופן אחר. כי בבל אשר היתה בימי דניאל עיר המלוכה בארם, ואשר הגבילו חז"ל מקומה בארץ ארם נהרים, היינו בין הנהרות פרת וחדקל (עירובין כ"ב, ב׳: בבל כמי מקיף לה פרתי מהך גיסא ודיגלת (או טיגריס, כי כן כנו את החדקל) מהאי גיסא) נראה כי מראש ימות עולם נקראת הארץ אשר היתה בה בשם ארץ שנער, וכמו זה גם עמים שונים הושיבו את הארצות האלה, כי ראשית ממלכת נמרוד בן כוש בן חם היתה בבל (בראשית י׳, י׳:) ואשור בן שם ישב בארץ אשור ערים אחרות (שם, שם, י"א:) וארם צובה, ומעכה, ודמשק העיר אשר היתה בימי אלי׳ ראש ארם, מיושבים מבני כנען. וארם עצמו היו מבני שם (שם, שם, כ"ב:).

אמנם כל המבוכות האלה יסורו אם נתבונן כי ברבות הימים אחרי החלו הארמיים לרוב ע"פ חלקת אסיא ההיא ונפוצו במקומות רבים למושבותם כללו כל הפלכים הגדולים האלה בשם הכולל ארם (ארמים הרבה היו, וזהו ארם מעכה, וכו׳ וארם סתם הוא עיקר האומה, רש"י בד"ה, א׳, י"ט, ו׳:) והם היו למזרח ולמזרחית לצפונית של ארץ ישראל, וכן אמר בלעם אשר נשא משלו בערבות מואב אשר היתה בדרום א"י: מן ארם ינחני בלק מהררי קדם (במדבר, כ"ג, ז׳:), וישעי׳ אמר על אויבי ישראל הלוחמים אתם: ארם מקדם ופלשתים מאחור (ישעי׳, ט׳, י"א:) ובבבל אמרו חכמי בבל על חכמי א"י: במערבא אמרו, אולם לעתים שונים פרצו עם זה או עם אחר ויכניעו את האחרים תחת עול סבלם ושבט הנוגש בם, ואז נקראו הממלכות האלה על שם האומה המנצחת. וכן נמצא מלכות בבל, מלך אשור, גוי כשדים, ודומיהם.

ואולם לדעת החכמים שזכרנו עם כשדים נפרדים פרידה גמורה מן הבבליים, וככר כי אלה הכשדים הם הקורדים בחלוף כ"ף בקו"ף ושי"ן ברי"ש ונחלפת גם רי"ש בלמ"ד ונתהוה מתיבת קורדים = קלדים (כמו כן אלמנה = ארמלא), ולכן תרגמו היוני׳ כשדים בשם קאלדיים, ועם הכשדים היו שכיני הארמיים, כי תרח אשר יצא מאור כשדים (בראשית י"א, ל"א:) בא במסעו עד חרן וישבו שם הוא ובני נחור בנו, וחרן הי׳ בארם נהרים, ועל שם הארץ הזאת נקראו בתואל ולבן אשר היו מילידי תרח, ארמים. ועד היום הזה נקראים ההרים אשר מצפון לארץ אשור בשם הרי קורדי והם סמוך להר מִנִּי (ירמי׳, נ"א, כ"ז:) ובלע"ז ארמעניא וכן תרגום יונתן הורמני, ונזכרת הארץ הזאת מחז"ל: ובעא מינאי דיכרא קורדיינא (חולין, כ"ד:) המקדש

משם שעות ולמעל'. אפי' בחיטי קורדנייתא (קידושין, כ':) וכפי תרגם יונתן (ירמי', נ"א, כ"ג:) המה הרי אררט, וכן תרגם אונקלס (בראשית ח', ד':), ואולי כיון עליהם ישעי' וקראום יושבי קיר (ישעי', כ"ב, ו':) וכדעת רש"י ז"ל כי הוא אחד עם קיר במלכים ב', ט"ז, ט': והנה מן עם הכשדים לא באה אלינו שמועה ולא ידענו היותם לעם עד ימי חזקי' מלך יהודה ושלמנאסר מלך אשור, בימיהם הגיע לנו שמע הכשדים בנבואת ישעי': הן ארץ כשדים זה העם לא הי' אשור יסדה לציים (ישעי', כ"ג, י"ג:) אשר נגלה בזה כי לפנים לא היו לעם אשר מלך עליהם מלך, רק יצא חוצץ כולו לצוד ציד או לבוז בז, ואולי שכרום מלכי אשור ויהיו להם לעזרתה וכיון ע"ז ישעי' וכנוס בשם תער השכירה (ישעי', ז', כ':) ובשם יושבי קיר (שם, כ"ב, ו':), ומלכי אשור הושיבום בארצות אשר כבשו לפניהם, והיו אנשי חיל וגבורי כח, כאשר ספר מגבורתם חבקוק הנביא (א', ו'. י"ב:), ולעת מפלת אשור בימי חזקי' הגביהו הכשדים שיאם למעלה ראש והיו לממלכה עזה ובחרו להם מלך אדיר אשר בשם מלך בבל יכונה. כי ראשית בבל מלעד, והיתה עיר כערים האחרות אשר נזכרו בשכונותי' והן אֶרֶךְ וְאַכַּד וְכַלְנֵה (בראשית, י', י':) וגם לא היתה לפנים מושב מלכים כי לא מצאנו בימים האלה מלך בבל כי אם מלך שנער (שם, י"ד, א':), ומימי אברהם אבינו ע"ה עד ימי חזקי' (משך שמונה מאות שנה) לא מצאנו מלך לבבל, לכן נוכל לשפוט היותה לממלכה בזמן ההוא, וברבות המלחמות ימים רבים האלה כל ימי היות ישראל על אדמתם אשר לחמו עם הארמיים (ש"א, י"ד, י"ז: ש"ב, ח', ו': י', ו': מ"א, י"א. כ"ד: כ"ב, א': מ"ב, ו', ח: ח', כ"ח: דה"ב, י"ח, ג':) עד ימי אחז (מ"ב, ט"ז, ז':), עד אשר התאנף ה' בישראל ויסירם מעל פניו ויגל אותם מעל אדמתם אשורה (מ"ב, י"ז, כ"ג:) לא מצאנו מלך לבבל אף בעת אשר היו ישראל בבבל, ואנשי בבל בערי ישראל אשר הושיב שמה מלך אשור (שם, שם, כ"ד:), ופתאום נראה לעינינו מלך בבל בימי חזקי' (מ"ב, כ', י"ב: ישעי', ל"ט, א':), ורק מן העת ההיא והלאה נמצא, מלך בבל, ארץ בבל, ובימי יהויקים נמצא השם כשדים, ומן הוא והלאה בבל וכשדים לאחד נחשבו (ישעי', י"ג, ט"ו:) אולם נבין כל זאת כפי מה שהערנו, כי הממלכות נקראו על שם עם ועם מהעמים הרבים ההם אשר גברו והכניעו את האחרים תחת ידם, וכזה גברו הכשדים על הבבליים אשר לפנים היו (הכשדים) עוזרים להם ועלו עמם בבלא ואחרי ימים קשרו עליהם קשר וינצחום. וגם מהמשך הכתובים במ"ב, י"ט, ל"ה: ובישעי' ל"ז, ל"ח: נראה כפי הענין הזה, כי כאשר יצא המלאך להכות במחנה אשור וישב סנחריב מלך אשור אל עיר מלכותו נינוה, הכוהו שם בניו בחרב והמה נמלטו ארץ אררט אשר תרגם יונתן ואכון אשתיזבו לארעא קרדו (מ"ב, י"ט, ל"ז:), יען בה ישבו עם הכשדים אשר היו בקושרים על מלכות אשור, ומן העת ההיא נגלה לנו מלך בבל בראשונה בשלוח בלאדן מלך בבל מנחה לחזקי' (מ"ב, כ', י"ב: ישעי' ל"ט, א':), ואולי חנף לו בזה מלך בבל על כי הי' אז בראשית ממלכתו וחפץ בשלום. והוא הי' רודה בכל ארץ שנער, ואשור וארם כלו, ונקרא גם בשם מלך אשור (מ"ב, כ"ג, כ"ט: ירמי', ב', י"ח: מיכה, ה', ו':), ולכן הגלו אנשי ארם קירה (קורד) (עמוס, א', ה': ט', ז':) ואחרי העת ההיא אשר גברו הכשדיים בבבל נקראו יושבי בבל גם בשם כשדים כמו שהוכחנו מן הכתוב (ישעי', כ"ג י"ג: חבקוק, א', ו': י"א:) והלכו למרחבי ארץ לכבוש ממלכות (יחזקאל,

כ"ו, ז':) ובתרון הזמנים שבו הכשדים את לשונם ודברו בלשון המנוצחים שהיתה לשון ארם, ויתכן כי השתמשו בלשונם אשר היתה להם מימי קדם קדמתה רק בעניני החכמות, כי הכשדים באו לבבל עם חכמיהם אשר נתפרסמו אחרי כן והיו בגדר החרטומים והאשפים והמכשפים (דניאל, ב', ב':), ולזה צוה נבוכדנצר לאשפנז ללמד את ילדי ישראל ספר ולשון כשדים (שם, א', ד':) ולא צוה ללמדם לשון ארמית; ובעת דברם אל המלך דברו בלשון הנהוג אל כלל אישי המדינה, והיא ארמית. (שם, ב', ד':) ועל זה אמר ישעי' לדעת חז"ל (מגילה, י', ב':) והכרתי לבבל אשר היא תפארת גאון כשדים שם ושאר. (ישעי' י"ד, כ"ב:) ואמרו שאר זה לשון. ולפי דברינו אין מקום לקושית התוס' *) (מגילה י', ד"ה שאר:). העולה מדברינו כי לשון ארמית נתפשטה על פני כל הארצות אשר היו בימים האחרונים תחת ממשלת בבל, והם ארץ שנער ארץ אשור ארץ ארם. ואחר אבדן ממשלת בבל באו תחת ממשלת הפרסיים (פסחים, קי"ט, א':), ועוד בימינו הלקה בחיים ועל שפתי עמים תנשא **) ונתפשטה גם בא"י אחרי עלות ישראל מגלות בבל, ושם נתפרדה ללשונות שונות, כמו לשון שומרון ולשון הגליל, כאשר נברר בעז"ה בּמה שיבוא.

ארץ סוריא היא ארץ אשור אשר בה היתה עיר המלוכה נינוה אשר בנה נמרוד או אשור כי הכתוב סתם מן הארץ ההיא יצא אשור ויבן את נינוה (בראשי', י', י"א:), ולא נדע אם נמרוד יצא משנער ארץ אשורה ויבן את נינוה, או אם מן הארץ ההיא (ארץ שנער) יצא אשור בן שם ויבן את נינוה, ואונקלוס ויונתן תירגם: מן ארעא ההיא נפק נמרוד ומלך באתור, ותחת ממשלת המלכים אשר מלכו אחריו גדלה הארץ הזאת והלליתה, ותכבוש שאר ארצות סביבותי', והיתה לממלכה גדולה עד ימי סרדנאפל (משך אלף ושלש מאות שנה אחרי חיי נמרוד) אשר שרף עליו את היכלו ואת אוצרותיו לבלתי יפול ביד מורדיו מבקשי נפשו, וכמו מאה שנה אחרי זאת היתה נינוה עוד על מכונה הראשון בתוקף הממלכה, ומַלְכָּה שָׂם את ישראל למס, ואחריו מלך תגלת פלאסר.

ויקח מיד פקח מלך ישראל את עיון ואת אבל בית מעכה ואת ינוח ואת קדש ואת חצור, ואת הגלעד ואת הגלילה כל ארץ נפתלי ויגלם אשורה (מ"ב, ט"ו, כ"ט:). ובימי סנחריב ירדה ממלכת אשור מטה, (שם י"ט, ל"ה:) כמבורר בספור ארץ בבל. עד כי בימי דריוש כבר היתה תחת יד מדי ופרס, ואחרי אשר גברה ממשלת מדי על כל ארצות אשור היו המלכים נקראים בשם מלכי אשור (עזרא, ו', ט"ו, כ"ב:) ובדברז"ל נזכרת בשם סוריא (ירושלמי ע"ז, פ"א, ה"ח, ובבלי בהרבה מקומות), וגבולותי' הביא הרמב"ם ז"ל בהלכות תרומות פ"א, ועיקר דברי': איזו היא סוריא מארץ ישראל ולמטה כנגד

---

*) ולענין הזה מסכמת דעת החכם רמ"ל בהקדמתו לס' הערוך.

**) אונטער דען קורדען לעבען נאך יעצט פיעל פעלדבויער (נאבאטהאער) א. ז. וו. וועל- כע איינען מיט זירישען פערמישטען כאלדאאישען דיאלעקט רעדען, אונד איהרע שפראכע כאלדאניא (כאלדאיש) נעננען. (י. ג. אייכהארן געטינגשע דער ליטטער. פינפטער באנד, § 6) דאך זאלל ער (דער כאלדאאישע דיאלעקט) נאך פארטדויערן אונד פאן מעהרערען דערפערן אום מאזול אונד דיארבעקער, אבער מיט פיעלען זירישען פערמישט, גערעדעט ווערדען. (דרוישבטט).

ארם נהרים וארם צובה, כל יד פרת עד בבל, כגון דמשק ואחלב וכו'. וכתב רש"י ז"ל סוף סוטה: ואמר אני שזה לשון גמרת ירושלמי, ואומות העולם קורין אותו ליכגוא סורייא (זירישע שפראכע) ע"כ: ולשון הזה נקרא בפי חז"ל לשון סורסי, היא לשון סורסי (או סוריא, או אשורי, או סורית) והיא לשון ארמי, ונקראת כן על שם אשור המדינה *) ובימים הראשונים לא הבחינו חכמי העמים קוראי הדורות בין שם אסיריען (אשור) ובין שם זיריען (סוריא) עד השתנות הממלכה הזאת בימי אלכסנדר מוקדון. כעדות החכמים יודעי העתים **) והבדלותי' משונות מעט מלשון ארמי שבבבל. ד"מ הפתח מושכת אחרי יו"ד או וי"ו כ"כ בתיבת מאי מן מָא = מַה לָאו מן לָא = לַא (וכשהיא בכתב סוריא קריאתיה כמו au בל' רומי) וכן תיבת אָדָם קריאתה בסורית Odom, ועוד דברים מעטים אשר נפרדו בם. (מרפא ל"א § פ"ע). ותמונת כתב סוריא קרובה לתמונת כתב אשורית שלנו.

נפרדות	מחוברות	נפרדות	מחוברות	נפרדות	מחוברות	נפרדות	מחוברות
א ܐ	ܐ	ח ܚ	ܚ	ס ܣ	ܣ	ת ܬ	ܬ
ב ܒ	ܒ	ט ܛ	ܛ	ע ܥ	ܥ	אותיות הסופיות	
ג ܓ	ܓ	י ܝ	ܝ	פ ܦ	ܦ	ך ܟ	
ד ܕ	ܕ	כ ܟ	ܟ	צ ܨ	ܨ	ל ܠ	ܠ
ה ܗ	ܗ	ל ܠ	ܠ	ק ܩ	ܩ	ם ܡ	ܡ
ו ܘ	ܘ	מ ܡ	ܡ	ר ܪ	ܪ	ן ܢ	ܢ
ז ܙ	ܙ	נ ܢ	ܢ	ש ܫ	ܫ	ע ܥ	ܥ

בלשון וכתב הזה לא נמצא כעת ספר או מכתב מלבד אבן מימי קדם, אלא תרגום אחד על התנ"ך שעליו בזה אומר החכם ריך: שמעון שילא מתחת ידי ישראלי; אולם הוא בלתי ספק מאוחר לחרבן ב"ש. ***) ומתחיל את התורה ברישית ברא אלהא ית

*) ובהקדמה לפוליגלאטי לונדני ל"ד. פ"ז חקרו האם לא נתהוה השם אסיריען מן הצורים, (דה"י, א', כ"ב, ד':) והמה אנשי צור.

**) דיא פראפאן געשיכטע פערמישט זיריען מיט אסיריען ביז אויף דיא פעראנדערונג דעם פאן אלעקסאנדער עררישטעטען רייכעס (איללוסט'ט אללגעמיינע וועלטגעשיכטע, ערסטער באנד, זייטע 74, וויען 1831. — פערגל: פ', ראטטעק'ס אללג. געש. 1. באנד קאפ 6 § 1).

***) ויוכל להיות שהוא מאוחר גם מן החכם אפרים זירוס, כי הוא לא ידע מאומה מתיבת ܬ ית כמבואר בהרבה מקומות, ואיתכן שהי' לפני' תרגום אחר.

שמיא וית ארעא ([illegible])
ועוד איזה ספרים מן הזמן ההוא, אשר אין לנו חלק ונחלה בהם. וכאשר גברה יד מושלים זרים (פרס, יון, רומי) נאבד כמעט הלשון הזה מהיות מדובר בארץ, ועד היום הזה לא נשאר כ״א באיזה מחוזות *) כפי אשר הערנו למעלה.

בהשקפה נכונה נראה מדברים האלה קרבת א״י לסוריא, ועוד בימים הראשונים בהיות עם ישראל בתוקף ועוז שוכן בארצו פשתה הברה סורית בא״י. כי בלשון סורית הברת השמ״ך מורגלת יותר מהברת שי״ן, לכן היו אנשי אפרים מבטאים השי״ן כסמ״ך (שופטים י״ב, ו׳:), וגם בכמה ספרי התנ״ך נספחו תיבות ארמיות (סוריות) אל לשון עברית אף כי בעת אשר היתה א״י תחת ידי מלכות אשור, ועמה מתושך וממורט, פשתה ונתפשטה לשון סורית על פני כל ארץ ישראל, ומבלעדי זאת היו שם זרים מעברי לנהרי כוש, המה השומרונים הנזכרים כמה פעמים אצל חז״ל בשם כותיים ונקראים בשם שֹׁמְרֹנִים (מ״ב, י״ז, כ״ט:) ע״ש שׁוֹמְרוֹן העיר אשר ישבו בה (מ״ב, י״ז, כ״ד:) ובירושלמי: מכיון דסוגי שמרון (ע״ז, פ״א, ה״ב:) ובב״ר פ׳, ל״ד: רבי מאיר חמא חד שמראי וכו׳. והמה הכותים (כּוּת בחלוף שי״ן ותי״ו מן כּוּשׁ) והרמב״ם ז״ל הזכירם בפירוש משנת הידים פ״ד, בשם אל סאמאריא (סאמאריטאנער) היו באמצע הארץ ומשני עבריהם היו היהודים. ולשונם נקרא בפי חכמי העמים לשון שומרוני (סאמאריטאנים), ובלשון הזה נתקיים בידם עד היום הזה התרגום על התורה, שהזכירו חז״ל (סנהדרין, כ״א, א׳:) כי בררו להם הכותים בימי עזרא כתב עברית ולשון ארמי. והתרגום הזה נשתנה בלי ספק במרוץ הזמן הן בענין והן בלשון (ואל תכבד עליך העבודה קורא נעים, לשאוב מים חיים ממעיני הישועה דברי בעל מאור עינים פ׳ כ״ח: וגם לי עוד דברים בענין הזה, אך אין פה מקומם). לשון השומרונים היה נלעג ומשובש עד כי הלפו עי״ן בחי״ת, חי״ת באל״ף, עי״ן בקו״ף, אל״ף בה״א **) ורבות כאלה.

---

*) געגענוווערטיג איזט דיא אלט פאָלקס- אונד לאנדעספראכע נור נאָך אין וועניגען גע- גענדען גאנגבאר. אם ריינסטען אין מעזאפאטאמיען, אום ראקא, אָדע- עדעססא אונד חאראן הערום אונד אין אנדערן אָרטען; וויט אונרייינער אום דאמאסקוס, אויף דעם בערגע ליבאנאָן אונד אין מאנכען אָרטען דעס אייגענ- טהיאליכען סיריענס (אייכהאָרן געש. דער ליטעראטור 5. באנד.)

**) לדוגמא אציגה פה איזה פסוקים מתרגום השומרוני. מועתק אותם לכתב אשורי שלנו למען ירוץ הקורא בו.

ואתעסלו (שורש עֲסַל=חֲסַל) שומיה וארעה וכל חולקיהון:

ויכלו השמים והארץ וכל צבאם (בראשית, ב׳, א׳:).

ובלל אלה ביומה שתיתה (אחד מן השנויים שהזכירו חז״ל מהעתקת הזקנים, ויכל בששי) פֻּלְעֳנְתֵיה (שורש פְּלַע=פְּלַח, והשם בכנוי פֻּלְחָנְתֵיה) דעבד.

ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה (שם, ב׳:).

ולאדם מלל למה שְׁמַקְתְּ (שורש שְׁמַק=שְׁמַע) מן קל אתתך.

ולאדם אמר כי שמעת בקול אשתך (שם ג׳, י״ז:).

וחזא׳ וירא

ובגליל (בקרן צפונית של ארץ ישראל) ג"כ ישבו גוי' רבים בתוך היהודי'. לכן נשתבש' לשון הגליל מאוד כאשר אמרו חכמינו ז"ל על אנשי הגליל: לא הקפידו על לשונם, וכן לא דייקו לישנא (עירובין, נ"ג, א':) וכן אמרו על אנשי בית שאן ועל שכניהם שאין מורידין אותם לפני התיבה מפני שבוש לשונם (מגילה, כ"ד, ב':) וכן במקומות אחרים בש"ס. וכאשר נכבשה ארץ ישראל לפני היונים עלה ערב רב ממלות יוניות בלשון היהודים (ארמית). לכן נמצאו רבות מתיבות היונים בתרגומים המאוחרים. וזהו לשון הגליל. — וכן לישנא דירושלמי הנוהג בש"ס ירושלמי, בו היו גם התיבות לרוב מקוטעות, ונוהג בו החסרון (תרפא"ל"א § ה'). והלשון שבתלמוד בבלי אין לחשוב ללשונות א"י, כי בבבל חברו לה יחדיו.

פרק ו

תכונת לשון ארמי הנשאר בספרים.

ואחרי ההצעה הזאת באנו אל תכונות הלשון אשר בספרינו: והלשון הזה יפרד *) לשלשה ראשים. א) לישנא דקרא, ב) לישנא דתרגומיא, ג) לישנא דחכימיא.

א) **לישנא דקרא**. הוא הלשון הנמצ' בכתבי קודש (בראשית, ל"א, מ"ז: ירמי' י', י"א: דניאל, ב', ד': עד סוף פרשה ז': עזרא באיזה פרשיות) הלשון הזה קרוב מאוד ללשון עברית, גם בשרשים גם בדיני הדקדוק, ובתיבתה, וגם בלחו'. א) התחלפו' האותיות אינה נוהגת בה כמו בלישנא דתרגומיא, ובלישנא דחכימיא. ד"מ: בה משמשת אות ה"א לרוב כמו בעברית במקום אשר בלשונות האחרות משמשת האל"ף, כמו: רֵאשָׁה (דניאל, ב', ל"ח:) רֵישָׁא (ויקרא, ח', כ': אונקלס). גם האלף בין הרי"ש לשי"ן היא ע"ד עברית. ב) נמצאת שי"ן שמאלית במקום סמ"ך הבאה בשאר הלשונות הנזכרות, כמו וְלִשְׂטַר (דניאל, ז', ה':) לעומת בְּסִטְרָה (בְּצִדָּה, בראשית, ו', ט"ז: אונקל') בְּסִטְרָא (נדה, כ"ו, ב':). ג) בפעלים קרובים סימני הבנין ללשון

וחזה עמה הלא שְׁחַו (=שְׁהָה) משה לְמֵיעַת (שורש גְעַת = נְחַת) מן טורה.	וירא העם כי בושש משה לרדת מן ההר (שמות, ל"ב, א':)

ואלה אותיותיהם:

א: ב: ג: ד: ה: ו: ז: ח: ט: י: כ:

ל: מ: נ: ס: ע: פ: צ: ק: ר: ש: ת:

ועל כתב הזה כוונו בסנהדרין (כ"א, א':) ובמדרש רבה, מגילת אסתר, פסוק ויצלח ספרים.

*) ג' הלשונות האלה כתובות הן אתנו בכתב אשורי, ואנכי הארכתי בחקירה אם נכתבו מתחלה בכתב הזה; אכן לאהבת הקצור אמרתי להחריש מזה. —

עברית, מה שאין כן בלישנא דתרגומיא ודחכימתא. ד"מ הַצְלַח (דניאל, ו', כ"ט:) לעומת אֲצְלַח (ברֵאשית, כ"ד, כ"א: אונקלס). ד) בנין הָפְעַל הנמצא בלישנא דקדש דומה לעברית, ואינו נמצא בלשונות הנזכרות (מרפא ל"א §. §. ע"ה, ע"ו:) ה) אות נ"ס המשמשת בעברית לנוכחים ולנסתרים משמשת גם בלישנא דקדש, ד"מ לְכוֹם, לְהוֹם, (עזרא, ה', ט':) משא"כ בלשונות הנזכרות. מכל אלה נכר היות הלשון הזאת לחה מחבדותי'.

ב) לישנא דתרגומיא בכלל כולל את תרגומי התנ"ך, ובו נמצאו כל ההפכים מטבע לישנא דקדש, היינו אל"ף במקום ה"א, סמ"ך במקום שי"ן, ואין בו בנין הָפְעַל. ואינו מבחין בין תמונת פשוט לתמונת מפריע (מרפא ל"א § י"ד, הערה) ד"מ בִּשְׂרָא (בָּשָׂר, ויקר', י"ג, י"ד) וכן בִּשְׂרָא (הַבָּשָׂר, שם, פסוק ט"ו:) בלי שנוי. גם הנחות אינה נוהגת בתרגומים, כי בעלי התרגומים התאמצו לפרש את המקרא על האפשרי למען היותו מוכן היטב להמון, ובאופן הזה הוא מן הנמנע לדבר נחות, כמו בפסוק גם אתם כושים חללי חרבי המה (צפני', ב', י"ב:) מתורגם: אַף אַתּוּן כּוּשָׁאֵי קְטִילֵי חַרְבִּי תְּהוֹן (יונתן) ומדרך הנחות היה לו לתרגם הִמּוֹ ולא תְּהוֹן, כמו שמצאנו: *) אֲנַחְנָא הִמּוֹ עַבְדוֹהִי דִי אֱלָהּ (עזרא ה', י"א:) ובכל זאת מתורגם ע"י פעל העזר תְּהוֹן כמו בשאר הלשונות ד"מ בלשון יונית בעתיקו הע': קאי הומעיס איטיאפעס טראומאטיאי דאמפאיאס מו עסטע, וכן בלשון גרמניאי אויך איהר כושיטען זאָללט ערשלאגענע מיינעס שווערטעס זיין. ועל זאת למען יבין כל איש בנקל את דבריהם כאמור. (ועיין מרפא ל"א, § ס"א, הערה). ודיני הכתיבה גם המה לא נמצאו בתרגום על דרך היושר, וכזה תבוא הרבה פעמים יו"ד נ"כ במקום שאינה ראוי' לבוא. וכן תנועת שורק תבוא בעתיד במקום קובץ, כי כן דין העתיד בלישנא דקדש (מרפא ל"א, §. נ"ו:) והסבה לזה נראה להיות חסרון התנועות (הנהוגות עתה בימינו) בכתב התרגומים, ועל אודות תמונת' כתב התרגומים אשר בה נכתבו מקדם אין פה המקום להאריך, וכן הכפלת הווי"ן והיודי"ן בתרגומים המאוחדים, ד"מ וַהֲוָה בָתַר פִּתְגָּמַיָּא (יו"ד יתירה) הָאִלֵּין וְאִתְחַוָּוא (וי"ו יתירה — ברֵאשית, מ', א': יונתן).

ועתה נשוב לספר את תכונת התרגומים בפרט:

א) תרגום אונקלס. אונקלס הגר תירגם את התורה מפי ר' אליעזר ור' יהושע כמאמרם, תרגום של תורה אונקלס הגר אמרו מפי ר' אליעזר ור' יהושע (מגילה, ג', א':) ובמקומות רבים בש"ס הזכירו את שם אונקלס (גיטין נ', ב': ע"ז י"א, א':) ובזוהר מובא שהיה תלמיד שמאי והלל (זוהר אחרי). אולם מכל המקומות האלה אי אפשר לברר לאיזה זמן מן הזמנים המסכים יותר ממאה שנים קודם החרבן עולה זמן חיי אונקלס. וביותר יש לחשוב כי מיום שוב שבות עם ישראל מגלות בבל ולא דברו

*) עיין מרפא ל"א. §. מ"ב, הערה ד':

לשון עברית ונלרכו לתרגום, ועדות לדבר מדברי נחמי' (ח', ח':) ויקראו בתורת האלהים מפרש, ואמרו חז"ל, זה תרגום, וכן משמע מדברי רש"י ז"ל (שם ח', ז':) על פסוק מבינים את העם, באמרו: שהיו מתרגמינן לעם את דברי תורה. עכ"ד: ותרגום הזה נמסר לאיש מפי איש בכל הדורות עד ר' אליעזר ור' יהושע, ומפיהם אמרו אונקלס. וגם קרבת הלשון שבתרגום אונקלס ללשון דניאל ועזרא ואחותו, ודרך הפשט יעידון ויגידון על זה. כי התרגומים המאוחרים מעורבים ממלות יוניות ורומיות ונוטים לרוב לדרך הדרש, משא"כ תרגום אונקלס, אכן ברבות הימים נשתנו שהבדות מעט מה, עד שנתהוו ההבדלים המבוארים לעיל (עיין ליסנא דקדא), הלא עיניכו רואות, כי גם אחרי היותו בכתובים לא נשמר מן שגוים *) (כנראה בספר אוהב גר), אף כי בהיותו נמסר על פה. יען דברים שבע"פ לא היו רשאים לכתוב בימים הקדמונים.

ב) תרגום יונתן. יונתן בן עוזיאל מתלמידיו של הלל הזקן, תירגם את הנביאים כמאמרם: תרגום של נביאים יונתן בן עוזיאל אמרו מפי חגי זכרי' ומלאכי (מגילה ג', א':) אמאי תירגם אונקלוס אורייתא בהאי לשון ויונתן בן עוזיאל שמקרא (זהר לך לך, פ"ט, א': סתרי תורה). והוא יונתן בן עוזיאל שעליו אמרו: תנו רבנן שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן, שלשים מהן ראויים שתשרה עליהם שכינה כמשה רבינו, ושלשים מהן ראויים שתעמוד להם חמה כיהושע בן נון, עשרים בינונים, גדול שבכולם יונתן בן עוזיאל (ב"ב קל"ד, ב':) ובתרגום הזה נמלאו איזה הגדות ודרשות נוטפות מור על כפות המנעול גן נעול.

ג) תרגום הכתובים. השם כתובים כולל את הספרים, תלים, משלי, איוב, דניאל, (עזרא, נחמיה), דברי הימים, והמגילות. התרגום על אלה הספרים (דניאל, עזרא, נחמיה לא תורגמו) לא יצא מתחת ידי יונתן בן עוזיאל (ב"ב קל"ד, א': זהר, לך לך פ"ט:) וגם נכר מתוך לשונו כי קרוב הוא מאוד ללשון סוריא. כמו אות נו"ן בעתיד כשתר (מרפא ל"א, .§ פ"ט) המעיד גם כן על היות ס' משלי מתורגם ע"י מתרגם אחד אשר לא תירגם את שאר ספרי הכתובים. ותרגום דברי הימים (שנדפס רק במקלת ספרי התנ"ך) אינו כי אם לשון סוריא לבד (נעתק לכתב שלנו מתוך הפאָליגלאָטטי). וכבר בימי רבן גמליאל היה תרגום של איוב בכתב אלא שגנזוהו (שבת קט"ו, א': מ' סופרים פרק ה', הלכה ט"ו:) וכן תרגומי הכתובים, ובפרט של המגילות מלאים מלות יוניות ורומיות. ובתכונת עניכם המה מלאים אגדות. ורק בתרגום של משלי לא נמלאו אגדות ומדרשים, אולם הוא היותר קרוב ללשון סוריא

---

*) וכן לריכה תיקון הגירסא שלפנינו וּבֵין כְּיוֹם דִלְהֵין (מכרה לי כיום, בראשית, כ"ה, ל"א:) שהיא משובשת ואין לתיבת דלהין פה מקום, ויותר נאה לגרוס כיום דִילְהֵוִי = דִילְהֱוָא, ואות מסכמת לגרסת יונתן, דִיהִי = דִיהֱוָא בפסוק ל"ג, שם: וכ"כ תיבת דִלְהֵין באונקלס פסוק ל"ג, ומי יודע אם חלו ידי זרים בתרגום הפסוק גְנֻבְתִי יוֹם וּגְנֻבְתִי לָיְלָה (שם ל"א, ל"ט:) שמתורגם בְּטָרִית בִּימָמָא וּנְטָרִית בְּלֵילְיָא, כאלו נכתב גנבתי = גַבּוֹתִי משורש גָבַן. ורבים כאלה.

משאר כל התרגומים. (חוץ מתרגום דה"י, באשר הוא כלו בלשון סוריא, ואין לחשבו בין התרגומים הכשדיים). ומי יודע אם היה ביד המתרגם ספר משלי מנוקד ונכתב ע"פ המסורה שלנו, כי הוא מתרגם את הפסוק מְחָרֵף עָצֵל לֹא יַחֲרֹשׁ (משלי כ', ד':) מִתְחַסַּד עַטְלָא לָא שָׁתֵיק, כאלו כתוב מְחָרֵף עָצֵל לֹא יַחֲרִישׁ וכן מתרגם את הפסוק אַל תִּיגַע לְהַעֲשִׁיר (שם כ"ג, ד':) לָא תִקְרַב לַעֲתִירָא. כאלו כתוב אַל תִּיגַּשׁ לְהֶעָשִׁיר, וכן מתרגם את הפסוק, כִּי כְמוֹ שָׁעַר בְּנַפְשׁוֹ (שם כ"ג, ז':) מְטוּל דְּאֵיךְ תַּרְעָא וכו', כאלו כתוב, כִּי כְמוֹ שַׁעַר ודומה כהנה *), ותמורות כאלה לא מצאנו כ"א בתרגום הסוריא (סיריש) לכן נוכל לשפוט עליו מה ששפטנו.

ועוד כמה נתפלא על המראה הנראה בדברי רש"י ז"ל, בהביאו בפירושו לספר תהילים את התרגום מתורה ונביאים, ואת התרגום של תהילים עצמו. כחד תחת לשונו ולא הזכירו כאלו לא ידעו. ד"מ בפסוק וְהוּא יְכַלְכְּלֶךָ (תלים נ"ה, כ"ג:) פירוש רש"י וז"ל: יסבול משאך כמו (מ"א, ח':) השמים ושמי השמים לא יכלכלוך לשון כלכול מתורגם מסובר עכ"ל. וכן מביא רש"י את התרגום מס' מלכים כאלו לא ידע מן תרגו' תלים. וכן בפסוק ביה שמו (שם ס"ח, ה':) מביא רש"י את התרגום של תיבת יה, שהוא דְּחִילָא מן התורה (שמות י"ז:) ומן הנביאים (ישעי' י"ב, ב':) ואינו מזכיר את התרגום במקומו. וכן בפסוק נֶפֶשׁ תּוֹרֶךָ (שם ע"ד, י"ט:) כותב רש"י: ויונתן תרגום לשון תורים ובני יונה וכו', ובהכרח לא כיון על תרגום תלים, כי בתרגום תלים הנמצא בידנו, מתורגם מַאֲלְפֵי אוֹרַיְיתָךְ.

ואודות תרגום המגילות מֵאֵן רש"י ז"ל לקיים גרסת הגמרא ועשרה מתרגמין (מגילה כ"א, ב') באמרו וז"ל: לא גרסינן שאין תרגום בכתובים, עכ"ד. ובעלי התוספות אמרו על זה (שם, ד"ה ובמגילה) בחנם מחקו רש"י, דודאי יש תרגום אבל לא עשאו

*) ואולי יש לחשוב שגם תרגום משלי הנמצא בידנו נכתב באותיות סוריות ונעתק בזמן מאוחר לכתב אשורי, ולפי זה נבין התחלפות איזה אותיות שסבתן אינה קרובה במבטא וגם בתמונתן רחוקות אחת מרעותה בכתב אשורי שלנו, כמו האל"ף והזי"ן שמצאנו כי נתחלפו בתיבת זַלְפֵּיה (משלי כ"ח, י"ד:) ומן הראוי היה להיות אַלְפֵּיה באל"ף. ולפי דעתי נהייתה זאת בעת העתקת התרגום הלזה מכתב סורי לכתב עברי, בהיות הזי"ן דומה לאל"ף בכתב סורי. — הלא עינינו רואות כי כזה קרה מקרה להחכם בן זאב בהעתקו את ספר בן סירא מכתב סורי לכתב אשורי, וללשון עברי. שם מצאנו כתוב בתרגום הארמי (סורי) וקדם כל גאדרא פתיח קטירקה (כ"ו, י"ד:) וזה נשאר בלי העתקה ללשון עברי, כי באמת נסתרה דרך הכתוב הזה. ואם בין תבין את אשר לפניך, תמצא תולא דבר שתמורת קטירקה צריך להיות קְטִירוֹהִי (ܩܛܝܪܘܗܝ) פה נראה איך נתחלפו תמונת הוי"ו (ܘ) בתמונת הקו"ף (ܩ), והיו"ד שאחרי הה"א בסוף התיבה היתה נראה בעיני המעתיק כנקודה מפסקת, וראוי להעתיק הכתוב הפלא הזה: ולפני כל נערה (באדרא) נפתחו (פתוחים) קשריו (אולם צריכים אנחנו לגרוס פתיחין) ע"ד וקטרי חרצה משתרין (דניאל ה', ו':).

יהונתן, אלא מימי התנאים נעשה, ע״כ לשון התוספת. עכ״פ נראה מכל אלה כי: תרגום המגילות מאוחר הוא.

ד) תרגום יונתן על התורה, ותרגום ירושלמי. כבר התאמת הרמב״מן ז״ל בהקדמתו על התורה, כי התרגום על התורה לא יצא מידי אביר יונתן בן עוזיאל מתרגם הנביאים שלפנינו, והנזכר אצל חז״ל כמדובר. ומבלעדי זאת נראה מתוכו, כי הוא הלך לעזרה אל תרגום אונקלס (אף אם לא הלך בעקבותיו, כי אונקלס דָרַך במסיל׳ הישרה העול׳ דרך הפשט ותרגו׳ יונתן מלא אגדו׳) אולם גם לשון אונקל׳ לא שמע והפך משורש אומרים, כמו בפסוק, כי הוא הנותן כֹּחַ (דברים ח׳, י״ח:) מתורגם אונקלס: אֲרֵי הוּא יָהֵיב לָךְ עֵיצָא *)• ויונתן תירגם: אֲרוּם הוּא דְיָהֵיב

*) לפני כל חוקר ומתבונן, נגלה כי ההוראה היותר קודמת לכל ההוראות (דיא וורבעדייטונג) מונחת רק בשתי אותיות השורש, וע״י תוספת אות השלישית נוסף עוד איזה תואר להוראה הקודמת. ד״מ שתי אותיות פל הוראתן הקודמת היא פרוד (טיידען, טהיילען, טרעננען, אויסטיילען, אבזאָנדערן) בתוספת אל״ף נתהוה פָּלָא (הִפְלָא, דברים, כ״ח כ״ט:) ובתוספת בית״ל פָּלַג וּפַלַג לשונם, תלים, נ״ה. י׳:) או בדבז״ל. מוּפְלָג בחכמה, אל תהי מַפְלִיג (פירוש לשון הבדל ע״י גודל הערך, משאר דברים) וכן לית מאן דְפָלֵיג.— ובתוספת דל״ת, פָּלַד (נערשיידען, כמו בלשון ערבי׳. ומזה פְּלָדֹת נחום, ב׳, ד׳:).— ובתוספת ה״א פָּלָה (הִפְלָה, שמות, ט׳, ד׳:).— ובתוספ׳ חי״ת פָּלַח (פלֵחַ ובֹקֵעַ, תלים, קמ״ח, ז׳:).— ובתוספת טי״ת פָּלַט (תְּפַלֵּט פרחו. איוב כ״א, י׳:) ובהוספות כ״ף, פָּלַךְ (פֶּלֶךְ ירושלים, נחמי׳, ג׳, ט׳:) והיא כמו פֶּלֶג או חֵלֶק הארץ). ובהוספות למ״ד, פָּלַל (פְּלִילִים, שמות כ״א, כ״ב:) ע״ד וְתִגְזַר — אֹמֶר (איוב כ״ב, ח׳:) ובדבז״ל גזר דין.— בהקרוב אליו שורש פַּר הנתהוה ממנו פֶּרֶג (פֵּירוּג, גוֹזָל, קיכלין, פאָגן ברעכען דער אייערשאלע. אין העברעאישען וואָרטע גוֹזָל ליגט דיא וורבעדייטונג שאָן אין דער זילבע גוֹז — גָז, וועלכע אויך טרעננען, טיידען בעדייטעט. מלשון גָּז׳ נזרך• (זיהע ווייטער אונטער פָּרַח) וכן פָּרַד — פָּרַז (ארץ פְּרָזוֹת יחזקאל ל״ח, י״א:) פָּרַח, ענינו פרידה, רצוני, כי הנצנים נראו עת נתפרדו קליפות החניטים (קנאָספען) ומזה, כמובן מעצמו, השם פֶּרַח (פאָגן אויפברעכען דער קנאָספע, דאהער: בלוהען, בלוטהע) וגם מזה השם אֶפְרוֹחַ כמו השם פֵּירוּג בארמית המפורש בזה שקדם, על שם פרידת ובקיעת קליפת הבצים. וכן בארמית פְּרַח (פליגען) דומה כמעט להוראת בָּרַח (פליהען, אויפברעכען) בעברית. (והוא בלתי ספק שהוראה זו של תיבת בָּרַח מונחת כבר בתיבת בר, אשר ממנה גם השם בַּר (געטריידע) היורה על גרעינים הנפרדים. וכן בתוספת דל״ת בָּרָד יורה על גרעיני הקרח המה הפרורים הנפרדים. ומלבד הזה שווים שתי השמות בל׳ רומי גְּרַאנוּם (קאָרן) גְּרַאנְדָא (האגעל) ועוד אזכיר קרבתם אל הפעל גֶּרְמִינָא (שפראָסען, בליהען, וויא דאז העבר. וואָרט

לָךְ מִלְּכָּא • ומה ענין תיבת מִלְּכָּא לתיבת כֹּחַ (כי טעם מלכא בארמית כמו עֵצָה בעברית, ד"מ כי יָעַץ עליך ארם: אֲרי מְלַךְ עלך ארם ישעי' ז', ה':) אם לא ע"י הטעות, מאין הבין דברי אונקלס, דחשבו כי תיבת עצא באונקלס היא בהוראותה אם עֵצָה בעברית. והרמב"מן ז"ל (בהקדמתו הנ"ל) הוכיח גם כן, מתוך התרגום הזה עצמו, היותו מאוחר כמה מאות שנים מן יונתן ב"ע המוכר אצל חז"ל, וסיים באמרו: „ומכל זה נראה שאין התרגום הנמצא בספרים הנדפסים מיונתן בן עוזיאל תלמידו של הלל כי אם מחכם אחד אחרון ששמו כך, ויותר נראה שהוא התרגום ירושלמי שנדפס עמו, אלא שמצאו שני ספרים מהתרגום ההוא, ומקום שהסכימה שניהם, השמיטו המדפיסים מתרגום הירושלמי ולא הניחו כי אם במקום שהוו הנוסחאות שונות, ולכן תמצא בתרגום ירושלמי שלא יתרגום לפעמים בכל הפרשה, כי אם פסוק אחד או שנים ולפעמים חצי הפסוק או תיבה אחת ממנו, ותראה שהוא מסכים תמיד עם תרגום יב"ע בטעם ונבדל ממנו בנוסח הלשון, אין זה כי אם כמו שזכרתי, שהן נוסחאות שונות מספר אחד. ועוד כדמות ראיה על זה, שכל המחברים הראשונים, בעל הערוך והרי"ף והרמב"ן, הזכירו את התרגום ההוא בשם תרגום ירושלמי, או תרגום ארץ ישראל, לבד החכם ריקאנטי זוכר את יב"ע על כמה פסוקי התורה, ועל מקצת פסוקים זוכר תרגום ירושלמי כמו שמציאה בעלי אמרי בינה בשמו (פרק ט':). וכן ראה המחבר ההוא ר' עזרי' בכתיבת שני תרגומים על התורה כלה דומים מלה במלה, ועל האחד כתוב שהוא תרגום יונתן בן עוזיאל, ועל השני כתוב תרגום ירושלמי • ונראה שהסופרים המעתיקים מצאו ראשי תיבות ת"י, וקצתם כוונו תרגום יונתן, וקצתם תרגום ירושלמי, ושניהם אחד, חברו חכם מחכמי ישראל על המעט בכמו שש מאות שנה אחר החורבן עכ"ל.

תכונת לשונו היא ערב רב ממלות יוניות ורומיות עד אשר אין לשער ודרכי הכתיבה משונים מאוד; עד כי נמצאו אותיות נוספות כמו היו"ד והוי"ו כפולה כאשר זכרנו אצל ליסנא דתרגומיא בכלל. ועוד נזכיר פה שכתבום מן תנועת שורק וי"ו שוואית ולפני' קמץ ד"מ מן טוּרָא כתבוה טְוּרָא וקרובה להברת לשון סוריא. וכן הזרות בהברת הוֹם תמורת הוֹן, כוּם תמורת כוּן, וכן פירוד תיבת הֵיךְ והתחברות הכ"ף לתיבה שלאחרי' (מרפא ל"א §. י"ח, ח':) עוד ראיתי להעיד, כי לא לבד בתרגום

פֶּרַח). והברת בר == פר באה עד הלשונות הרחוקות מלשון עברית, כמו ללשון גרמניא ברעכען, ללשון רומי פראנגא, ללשון צרפת פראָיססער, בריזער, ברעכע. ללשון אנגלי ברעאק, ודומיהן). ועתה נשוב לבא ללשון עברי. פָּרַט (פֶּרֶט לער־טרייטע בעערען ויקרא י"ט, י':) פָּרַךְ ברעכען, פֶּרֶךְ, ובדז"ל מְפָרֶכֶת תביף, פָּרֹכֶת (מרפא ל"א §. קל"ח). — פָּרַס (ויקרא י', ו':) פָּרֹס (פָּרֹס לֶחֶם ישעי' נ"ח, ז':) וכן פָּרַע. פָּרַץ, פָּרַק, פָּרַר. פָּרַשׁ. ככה ההוראה היותר קודמת מונחת בשורש עָץ עניינו חיזוק וכח. ובתוספת אות שלישית נשתרבבה הוראה אחרת כמו עָצָה, עָצַם, עָצַן, והשמות עֵצָה, עֶצֶם, עֹצֶם ובעניינים כאלה האריכו חוקרי הלשון בזמנינו.

יונתן על התורה נמצאו קצת נוסחאות משונות אשר בשם תרגום ירושלמי נקראו. כי גם בתרגום הנביאים נמצאו כנראה מדברי רש"י ז"ל באמרו: כך מצאתי בתרגום ירושלמי (מיכה ז׳ ג׳:).

ה) תרגום המגלות. כבר מדובר בו אצל תרגום הכתובים. אכן אי אפשר לברר האם יצא מתחת יד מתרגם אחד, כי אין דמיון תרגום מגילה אחת לתרגום מגילה אחרת בכל גדריו. כאשר נראה מן תרגום שיר השירים ותרגום שני לאסתר, כי שניהם סרו כל כך מדרך הפשט, עד כי לא תמצא בהם העתקת הכתוב, וכמעט אין לכנותם בשם תרגום כ"א בשם אגדות, ותרגום רות קרוב יותר אל דרך הפשט וגם הוא מן המדרש לא הניח ידו. וכן תכונת תרגום מגלות האחרות. עכ"פ נוכל לחשוב שחובר בזמן אחד עם תרגום יונתן על התורה, כי בשניהם נזכרים ששה סדרי משנה וגמרא (שמות כ"ו, ט׳: שיר השירים, א׳, ב׳:) ושוה בהכפלת היודי"ן והווי"ן, ובתיבת איהוא (שיר השירים ה׳, ו׳:) ודומיהם.

ג) לישנא דחכימי הוא לשון הארמיי הנמצא בספרי חכמינו ז"ל שהם: א) תלמוד בבלי, ב) תלמוד ירושלמי, ג) מדרשים, ד) ס׳ הזהר. והספרים האלה הנם כתובים בלה"ק וזעיר שם מעורבות איזה תיבות ארמיות. או איזה מאמרים שלמים בלשון ארמי, בלתי ספר הזהר, כי כלו בלשון ארמי, אולם המשניות והברייתות והמימרות בלה"ק נאמרו ונשנו. ואין בהם מלשון ארמי כלל. — ובכל אחת מארבע הכתות האלה משונה הלשון כל כך, עד כמעט ראוי ונכון לחבר לכל אחת ואחת ספר דקדוק מיוחד. אמנם אנכי בחרתי לחבר את האלה להיות אחד. ושמתי את הלשונות מקבילות אשה אל אחותה בכתבי הכללים על ספרי ובפרט כי גם איזה החכמים חוקרי הלשונות אשר היו לפני הציגו גם לשון סוריא אל מול עבר לשון ארמי.

בלישנא דחכימיא מעורבים הרבה תיבות מלשון ערבי פרסי יוני ורומי כמו בתרגום יונתן על התורה. ותיבות כאלה נספחו על לשון ארמית בהיות עם מהעמים הנזכרים רודה בארצות ארם במשך הזמנים, ומדי דברנו בזה נבאר את השמות אחת אחת:

ערבי. הלשון הזה נקרא כן ע"ש האומה, והרבה שמות נקראו לה, ערביים הם ישמעאלים, ועוד לדבר שהרי ישמעאל מתרגמינן ערבאי (בראשית ל"ז, כ"ה:) ונראה להיות כי בשם הזה נקראת האומה ע"ש המדינה אשר לעומת שוכני ארצות המזרח היתה בצד המערב, ויושבי׳ עם ערבי. נחלק לשנים. א) הערביים מבני יקטן בן עבר *) (אל אראב אריבא) ב) מבני ישמעאל בן אברהם **) (אל אראב אל מסתערבא). קדר הוא עם ישמעאל, והמתרגם יונתן ב"ע מוכיח בתרגומו, וראו קדר, וחזו למדינת ערבאי (ירמיה ב׳, ה׳:) ונקרא העם בשם הזה על שם קדר בן ישמעאל (בראשית כ"ה, י"ג:) וגם שם מתורגם בתרגום יונתן בשם ערב. ואומה זו שכנה זמן רב באוהלים ולא בערים ונסעו ממקום למקום באשר מצאו מרעה, כי אנשי מקנה היו

---

*) ערביים אמתיים (עכטע אראבער).

**) ערביים בלתי אמיתיים (אונעכטע אראבער)

(כְאאודען) כאשר מלאכו לא יהל שם ערבי (ישעי' י"ג, כ':) כל צאן קדר יקבצו לך (שם ס' ז':) ערב וכל נשיאי קדר סוחרי ידך בכרים ואילים ועתודים בם סוחריך (יחזקאל כ"ז, כ"א:) שכנתי עם אהלי קדר (תהלים ק"כ, ה':) ועוד יש להם שם ההגריאים ע"ש הגר אם ישמעאל שנאמר: ובימי שאול עשו מלחמה עם ההגריאים, ויפלו בידם וישבו באהליהם על כל פני מזרח לגלעד (ד"ה א', ה', י':) עיין שם פירש רש"י ז"ל, ומקום משכנותם בימי קדם היה כמאמר הכתוב: וישכנו מחוילה ועד שור (בראשי' כ"ה, י"ח:) וברבות הימים נתרחבו גבולותיהם לעתים שונים. ובימים הקדמונים וכן בימינו פשטו חיל ערביים בלאתר חולן כלו על הנגב של ארצות סוריא; לכן הפלכים האלה ג"כ בשם ארץ ערב נקראים. לשון ערבי קרובה ללשון הקודש, וגדולי המפרשים מחכמי עמינו, כמו אב"ע, רד"ק, רש"י, (נחמי' ח', י"ז:) הלכו לעזרה ללשון ערבי בפירושם לתנ"ך, ועל הרבה כתובים קשים נגה אור ע"י התדמות ללשון ערבי. וכן החכם סורענהוזיוס הפליא להוציא אורה תעלומות תיבות רבות בלשון המשנה מלשון ערבי. *) והלשון הזה נתעשר במלות ונתקיים ביפיו זמן רב אחרי נבול לשון ארמי ואין צריך לומר אחרי רדת לשון עברי. בו (בלשון ערבי) כתבו הרבה חכמי ישראל את ספריהם, כמו: רבינו סעדיה הגאון, ר' יהודה חיוג, הרמב"ם, ר' יהודה הלוי, רבינו בחיי והרבה כמוהם. תמונות אותיות ערביות רבות הנה, ואיזה מהן דומות לאותיות סוריות**).

פרסי, לא אבוא לספר פה תולדות עם פרס, רק אודיע, שתיבות פרסיות באו ללישנא דחכימיא, לא לבד מסבת התערבתם בלשון ארמי וסורי לעת היות ארם תחת יד מדי ופרס בימי דריוש. (דניאל ו', א':) ועל הזמן הזה כיוונו חז"ל במאמרם: באו פרסיים ונטלוהו מכשדים, (פסחים קי"ט, ע"א). — כי אם, גם בעבור היות ישראל כבושים תחת יד הפרסיים בימי חכמי הש"ס, כדאית': אמר רבינא האידנא דאיכא חברי (ביצה ו', ע"א) פירש שם רש"י ז"ל: אומה שהיו בימי הפרסיים וכו'. (ועיין תוספת ד"ה והגלה אותם, פסחים, פ"ז, ע"ב:) וכן המכבה את הנר מפני שהוא מתירא מפני הגוים, פי' הפרסי' שלא הרשו להדליק נר בימי חגיהם. ובבבל כלה בימי חכמי התלמוד היתה תחת ממשלת הפרסיים, וכן נזכרים מלכי פרס בגמ' כענין שמואל עם שבור ***) מלכא שהיה מלך פרס. — גדול כבוד הפרסיים שעל מלכם נאמר: האומר לכורש רעי וכל חפצי ישלים ולאמר לירושלים תבנה והיכל תוסד (ישעי' מ"ד, כ"ח:) וכן עשה שנאמר: בשנת אחת לכורש מלך פרס ויעבר קול בכל מלכותו, וגו' (עזרא א', א':) ובית שני הנאמר עליו: גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון (חגי ב', ט':) נבנה ברשיון דריוש מלך פרס ובעזרתו (עזרא ו', ט"ו:) וכפי שהערנו באו תיבות פרסיות ללשון ארמי. ומדי דברי

---

*) Mischna cum clarissimorum rabbinorum Maimonidis et Bartenurae commentaris integris latinitate donavit ac notis illustravit G. Surenhusius, Amst. 1688.

**) אותיות הערביות דף נ"ז.

***) שבור, תיבה זו מורכבת היא מן שָׁה = שָׁת, בלשון פרסי מלך (קעניג) ומן בוּר = ביר = בר, בן (זאָהן).

בזה בל אחדל להביא פה דבר בענין הזה מן החכם הכולל בקי עצום בחדרי התורה מושלם בהרבה לשונות חדשות וישנות מהור"ר ש"ר הכהן בעתו מעלון קרית לעמבערג, אשר הודיע אותי במכתבו היקר מיום כ' כסלו תרל"ו לאמר: נחשירכן *) היא מלה מהמלות פרסיות הבאות בתרגום ארמי שלנו, ואני קורא נחשירבן (בי"ת ת' כ"ף) ונאשירבן בל' פרסי, איש ציד בגבורה, וכן נקרא אצלם מלך אחד **) ויתכן שנשתבח שם זה על כל איש יודע ציד, שכן גם רוב מלכי פרס ***) הראו גבורתם בצידות חיות, ועכ"פ בנין המלה נכר שאין פרס מקורו, רק שם נמצאים שמות מחומשי אותיות, ועד"ז עם בן ****) בסופן עכ"ד. כתבם היה כתב מדי הנזכר בדברי חז"ל: אין כותבין לא עברית ולא ארמית ולא מדית ולא יונית וכו' (מס' סופרים פ"א, ה"ו:).

יוני. הלשון הזה נקרא כן על שם האומה בני יון בן יפת, אשר ממנו יצא השבט **יאניער** *****) רז"ל נתנו כבוד ללשון הזה באמרם, בדקו ומצאו שאין התורה יכולה להתרגם כל צרכה אלא יונית (ירושלמי פ"א דמגילה) יפת אלהים ליפת וישכן באהלי שם, יפיותו של יפת יהא באהלי שם (מגילה ט', ע"ב:) ועוד בכמה מקומות אחרים הרבו חז"ל לספר בשבח הלשון הזה. ומס' מגילה ג"כ שקלו וטרו אם יצא בתפילה ובק"ש בכל לשון, ונתנו יתרון ללשון יונית שמותר בה התפילה, אם גם לד"ק לא יודעה בלשון אחרת. וראה דברי החכם המפואר רמ"ל בהקדמתו לספר הערוך תשואות חן לו באמרו: „וחנה יתרה נודעת לשפת יונית, בדבורם עקרו מלות עבריות מגזען ונטעון ביוני'. ראה ערוך אפס בספרינו ומה שכתבנו שם בהערה." עכ"ד: (ובאמת דברי

---

*) יהנע דיא אויטאריטעט דעם בעריהמטען העררן ראפאפורט אנצוטאסטען, ווארע פריהער איינע בעהאנדלונג דיזעס ווארטעס פאראנגעגאנגען: נחשירכן (נאך אנדערער אורטאגראפהיא נחשרכן). דער עטימאלאגישען בעהאנדלונג דיזעס ווארטעס מוס דיא בעמערקונג פאראנגעהען, דאס דיא יאגד עגטוועדער דורך באמעם נאכ־איפען, נאכשלייכען, אדער אויך דורך וואפפען אונד איבערליסטונג דעם טהירעס געשעהען קאן. דיא מייסטען טהירע בעדיענען זיך דער ערסטען יאגדארט; שלאנגען אבער דער לעטצטערן, זא דאס זיא פאן איינעם בוימע הערבאהאנגענד לויערן, האבען זיך אויף איהרע בייטע הערונטערצולאססען. דיא יאגד, מיט שלאנגענליסט (לויערן, לייערן) פערבונדען, בעקאמען דיזען נאהמען פאם העברעאישען נחש (שלאנגע), אונד דעם אראמעאישען רבן (זיך הערונטערלאססען, הערונטערצירלען) דאהער נחשרכן געדייטעט אויף דען טעקסט יודע ציד (בראשית כ"ה, כ"ז:), פערנער לעסט זיך אויך דענקען, עז זייא פאן דאנכען אינס פערזישע איבערגעגאנגען, וואו עז דען לויט אייגענראמען פערענדערטע.

**) ולפי דעתי כוון הרב הנ"ל בזה על מלך נושירואן.

***) כמו כל הגבורים והמלכים הקדמונים.

****) אמנם נוסחתנו נחשירכן בח"ת, וכ"ף היתה גם לעיני מורינו נר ישראל הרשב"א ז"ל, כנראה משו"ת הרשב"א סימן קס"ד.

*****) וכמדומה נקרא היין בל"י בשם οἶνος על גדלו לרוב באיים הנקראים **יאָבישע אינזעלן** על שם השבט הזה. וזו אחת מן התיבות הנשארות שוות כמעט בכל הלשונות, כמו בל' כוס וויין wain, בל' רומי vinum, בל' איטאלקי vino וכן בהרבה לשונות.

הערה ההיא המה כפתור ופרח!) ולזאת אענה אף אני חלקי, שתיבת למס, שעליה תעיד הגמ׳ היותה מלשון יונית, כדאית׳: א״ר שמעון בן לקיש, כל המגדל כלב רע בתוך ביתו מונע חסד בתוך ביתו, שנאמר למס מרעהו חסד. שכן בלשון יונית קורין לכלב למס (שבת ס״ג, ע״א). ובספרי הערוך שלפנינו איננה מובאה תיבת למס כתיבתה בל״י. וזאת מטעם שרק שם אחר נודע להוראת כלב בל״י, והוא שם קואן, כעדות ההעתקה היוני׳ מן הע׳ זקנים, ומן שאר ספרי היונים, ולמען תבין את דעת חז״ל, באמרם שכן קורין לכלב למס, אקדים להודיעך, ששורש למס היה מונח בזויית על הכילות (גייטן) שהיא התאוה המבחלת *) ומדת החמוד בלי גבול וגדר, כמו הרעב בלי לשבוע לחם, ועשו את שם הזה מושאל לכלב. **) וכמו כן בערך לעז השני, היא תיבה יונית והיא לאיאז ***) הוראת׳ הלין תלונה (פסחי׳ כ״א, ע״א). ותיבות שונות אשר היו בפי היונים לעת היותם לעם, ככרות שבאו מל׳ עברית, ד״מ: עליזיום (הבאה מן היונים לרומים) נגזרת מן עָלַז (ולא כדעת החושבים שהיא מן אשל אל, בן אל). קדמוס מן קדם. סאטורנוס מן סתר. מערקור מן מכר ****) ודומיהן. וכן באה לפעמים איזה תיבה ארמית ללשון יונית כמו תיבת האָבַאל (וועהע) באה מן ארמית וְחֲבַל (דניאל ג׳, כ״ה:) (טאדען, פערלעטצונג, וועהע) ומקורה בעברית, חֲבֹל חֲבַלְנוּ (נחמיה א׳, ז׳:) ומשותפת עם תיבת אֲבָל (ס״ב י״ד, ה׳:) וכ״כ תיבת אַללַא היונית, היא תיבת אֶלָּא הסידי׳ (זיריש) המורכבת מן תיבות אם לא (מרפא ל״א § ע״א). תמונת אותיותיהם נודעת. וחז״ל הזכירו כמה פעמים את תמונת אותיותיהם (עירובין כ״ה, ע״א) ועוד במקומות אין מספר. ואומה זו נקראת לעת עתה גרעקי (גריכען) על שם מלכם הראשון שהיה שמו גרעקאָ. *****)

---

*) מענין נחלה מְבֹחֶלֶת (משלי כ׳, כ״א). ראה דברי הח׳ געזעניוס בס׳ המלין שר׳ בָּחַל.

**) למס (שפריך לימאָס) הונגער, עבען זאָ בולימיא הייסהונגער (אהטייניט: פאַ־אעם קאַניכא, הונדסהונגער, פאָן קאַניס, הונד) חייכע אנשפילונג אויף דען אונער־זעטטליכען גייטץ. לימאָס, זיאבאָליש הונד. פערגל. לאָימאָס (פעסטילענק) דיא אונערזעטטליכע (משלי ל׳ פס׳ ט״ו, ט״ז:) דיזעם ווירד פערמוטהליך דיער תלמוד אונטער דענן אויסדרוק: שכן בלשון יוני קורין לכלב למס, אייגען.

***) Λαιος (ווידערווערטיג, אונלופרידען זיין). וכן העתיקו השבעים והמתרגמים היונים סמכוס וטודריס את שורש לון בהפעיל המורה על תלונה ע״י תיבת αυλιζμαι. ובערוך שלפנינו איננה מובאה תיבת לעז ככתיבתה בלשון יונית, ונעתקה שם ע״י תיבות פערספאָט־טען, פערהעכען.

****) מענין הזה הרבה לדבר באָפאַרט. דע אניגאַ קאַו. ג״טי וגם פ׳ גוואריו בספרו גראַא. העבּ־ראיק. עט כאַלד. פאָג. תל״ר, קאַו׳ א׳. ויותר מזה בספרו לעקס. העבראיק. אונ שם רעאה וכן בהרבה מקומות.

*****) לעדות פליניאוס ספר רביעי פרק רביעי.

רומי, הלשון הזה נקרא כן על שם האומה רומיים (רעמער) הבאים מן היונים. כי כמה משפחות יונים עזבו את ארץ ארקאדיא (ועוד כמה מחוזות בארץ יון) ונתישבו בארץ לאטיום (מחוז בארץ איטאליא) בכמו אלף וארבע מאות לפני חרבן ב"ש תוב"ב. ולכן נקראו גם בשם לאטייכער. והיו בזמן קצר לממלכה עזה וגדולה מרגזת ארצות מרעשת ממלכות. עד כי כבשו גם את היונים (פסחים קי"ט, ע"א) ובעיר הבירה רומא היו כמה חכמי עמנו חכמי הש"ס, כמו: ר' יהושע בן חנניה (חולין נ"ט, ע"ב) ר' פנחס בן ערובא (גיטין נ"ו, ע"ב) ר' אליעזר (מס' מעילה) ועוד רבים. ובימים ההם היו ארצות הקדם כבושות תחת ממשלת הרומיים, לכן נתערב לשונם בלשון החכמים, והרבה תיבות מלשונם נמצאו בלישנא דחכימיא וגם בלישנא דתרגומיא.

אותיות הערביות (עיין ח"מ דף נ"ג)

נפרדות	מחוברות באמצע	נפרדות בסוף	מחוברות	שם	הברה
ﺍ	ﺎ	ا	ﺎ	אֶלִיף	א
ﺑ	ﺒ	ب	ﺐ	בֶּע	ב
ﺗ	ﺘ	ت	ﺖ	תֶּע	ת
ﺛ	ﺜ	ث	ﺚ	דְתֶע	דת (ת)
ﺟ	ﺠ	ج	ﺞ	גִ'ים	גְ' כהגנת ג הצרפי
ﺣ	ﺤ	ح	ﺢ	חַע	ח
ﺧ	ﺨ	خ	ﺦ	כַה	ך
ﺩ	ﺪ			דַאל	ד
ﺫ	ﺬ	כמו	המחוברות	דְסַאל	דְסַ
ﺭ	ﺮ			רֶע	ר
ﺯ	ﺰ			זֶע	ז
ﺳ	ﺴ	س	ﺲ	שִׂין	שׂ
ﺷ	ﺸ	ش	ﺶ	שִׁין	שׁ
ﺻ	ﺼ	ص	ﺺ	צַד	צ
ﺿ	ﻀ	ض	ﺾ	טַאד	ט
ﻃ	ﻄ			טַא	ט
ﻇ	ﻈ	כמו	המחוברות	צַא	צ
ﻋ	ﻌ	ع	ﻊ	עַיִן	ע
ﻏ	ﻐ	غ	ﻎ	גַעַין	גַע
ﻓ	ﻔ	ف	ﻒ	פֶּע	פ
ﻗ	ﻘ	ق	ﻖ	קַאף	ק
ﻛ ک	ﻜ ک	ك ک	ﻚ	כֶּעף	כּ
ﻟ	ﻠ	ل	ﻞ	לַאם	ל
ﻣ	ﻤ	م	ﻢ	מִים	מ
ﻧ	ﻨ	ن	ﻦ	נוּן	נ
ﻭ	ﻮ	כמו	הנפרדות	וַאו	ו
ﻫ	ﻬ	ه ة	ﻪ	הֶע	ה
ﻳ	ﻴ	ي	ﻲ	יֶע	י

לִישָׁן־אֲרַמָּאָה

א

אַנְתְּ דִּי כְּהַחֲתִין בְּגִנְזַיִךְ
פְּקִידִין סְגִיאִין וְקַדִּישִׁין
אִנּוּן דִּי בְּעִזְקָתַיִךְ חֲתִימִין,
דְּמִטַּמְּרִין בְּגוֹ גְּרָסַיִךְ

ב

גַּדִּינִי כִּתְרֵךְ לְאַדְרָנַיָּא
דִּי כָּרְסָוָן רְמִיו
לְמֶחֱזֵי יַת זִיו
דִּי קַדִּישַׁיָּא וּבְחִירַיָּא

ג

דִּי תַמָּן הֲווֹ כַּוִּן פְּתִיחִין
לְדָנִיֵּאל גַּבְרָא רְגִיגָא
בְּחֶיזוּ קַדִּישָׁא וּפְלִיגָא
אִתְחֲזוּ לֵיהּ עִירִין וּמַלְאֲכִין.

ד

וְדִי תַמָּן אִתְּשָׂם טַעְמָא
מִן כּוֹרֶשׁ מַלְכָּא מְשִׁיחָא
לְמִבְנֵא טָב בְּעֵינָא פְּקִיחָא
בֵּיתָא דִּי אֱלָהָא קַיָּמָא.

ה

דִּי תַמָּן אִתְפָּרַשַׁת אוֹרַיְתָא
מִן אוּנְקְלָס גִּיּוֹרָא צַדִּיקָא
כַּדִּי הֲוַת לִישָׁן עִבְרָאָה מְעִיקָא
אִיהָא דְּמִן רֵישָׁא הֲוַת קַדְמַיְתָא.

ו

וְדִי תַמָּן יַמָּא רַבָּא דְתַלְמוּדָא
דְּבֵיהּ מַיָּא דְאוֹרַיְתָא אִתְכַּנָּשׁוּ
תְּחוּמוֹהִי פַּתְיָן בֵּיהּ אִתְבַּלְּשׁוּ
מַרְגְּלָן קַנְכָּרֵי וְאִזְמַרַגְדָּא.

מרפא לשון ארמי

חלק ב׳.

פרק ראשון

§ א

אותיות

כְּתָב הנהוג בספרי לשון ארמית. הוא כתב אשורי *) הנהוג בכתבי הקדש ובכל ספרי לשון עברית. ומספר האותיות עשרים ושתים (במבטא, ובתמונתן כ"ז דהיינו עם מ"נ"צ"פ"ך הכפולות) כמספר הקולות המחותכות ע"י הגרון, החיך הלשון, השנים והשפתים **).

תמונת האותיות

א, ב, ג, ד, ה, ו, ז, ח, ט, י, כ, (ך), ל, מ, (ם), נ, (ן), ס, ע, פ, (ף), צ, (ץ), ק, ר, ש, ת.

הערה. כל אותיות הללו יוכלו להיות שרשיות, אולם שמושיות ונוספות אינם רק אותיות, א"ה"ו"י, ב"ש"כ"ם, ד"ט"ל"נ"ת, ס"ר"ק. (באור הוראתן יבוא בפרק שמונה עשר).

§ ב

תנועות, שוא, דגש, מפיק; נגינה.

והאחדות הללו יכונו ע"י עשר תנועות כמו בלשון עברית אשר חמש מהן גדולות (קמץ, אָ) (צירה, אֵ) (חיריק, אִי) (חולם, אוֹ) (שורק, אוּ) ומושכות אחריהן אחת מאותיות א"ה"ו"י כח נסתר, וסימנם נוֹטָרֵייקוֹן, וחמש מהן קטנות (פתח, אַ) (סגול, אֶ) (חירק, בלי יו"ד אִ) (קמץ חטף, אָ) (קובץ, אֻ) ומושכות אחריהן כח כלאה וסימנם נְטַרְיֻקָן. ***)

---

*) כמבורר במגיד מראשית.

**) עשרים ושתים אותיות יסוד חקקן בקול, חצבן ברוח, קבען בפה בחמש מקומות. א"ה"ח"ע בגרון, ג"י"כ"ק בחיך, ד"ט"ל"נ"ת בלשון, ז"ס"ש"ר"ץ בשנים. ב"ו"מ"ף בשפתים. (ספר יצירה).

***) עיין פירו' ר' אלי' בספר מהלך שבילי הדעת, ספר א', שער ד', פ"א.

ודיני שוא נע, ושוא נח, ומורכבות ־ֱ, ־ֲ, ־ֳ ותנועה קלה, דגש חזק (קשה) ודגש קל (רכך) ומפיק וגם״כ בירמי׳ בדניאל ועזרא כמו בשארי כתבי קודש ובתרגומים רק אתנחתא בסוף פסוק, ומעטים שלא כדת, כמו שאחרי׳ תנועה גדולה כמלא נח נראה. ד״מ עֲבִידְתָא (דניאל ב׳, מ״ט:) או דגש חזק המורה על חסרון אות שלפניו, או שוא מורכב תחת אות שאינה אהח״ע, ד״מ קְרִי (עזרא ד׳, י״ח:) קֳדָם, קֳבֵל, או מפיק שיבוא ג״כ אחרי תנועה גדולה, והשנוים כאלו לעין, ונכוחים למבין תהלוכות לשון עברית.

§ ג
תיבות

אולם בהרכבת האותיות לשרשי תיבות ולמלות שלמות, יֶשְׁנוֹ לרוב את תפקידם הן האותיות והן התנועות, והשנוי׳ על ארבעה אופנים, והם א) חִלּוּף (פערזעטצונג, בוכשטאבענפערווענדלונג). ב) תמורה (פערמוטאטיא, פערווערטונג, מעטהאטהעזיס, בוכשטאבענפערזעטצונג) ג) חסרון (אביעקטיא, ווענגלאססונג) ד) יתרון (אבונדאנטיא, איבערפלוס).

א) חלוף, החלוף כתהוה לרוב באותיות דומות זו לזו במבטא לכן יחלפו.

אות עברית	באנות ארמית		עברית	ארמית	
א	1) ה	ד״מ	אֵיךְ	הֵיךְ	ישעי׳, י״ד, ד׳:
—	2) י	—	שָׁאוּל	שְׁיוּל	תלים, ט׳, י״ח:
—	3) ע	—	בְּאֹשׁ	בְּעֵשׁ	דברים, ט״ו: י׳: ירושלמי:
ב	1) מ	—	טֶבַע	טְמַע	שמות, ט״ו, ד׳, יונתן:
—	2) פ	—	בַּרְזֶל	פַּרְזֶל	ויקרא, כ״ו, י״ט:
ג	— כ	—	גָּפְרִית	כִּבְרִית	בראשית, י״ט, כ״ד, יונתן:
ד	— ט	—	דִּבָּה	טִבָּה	משלי, י״ח, י״ח:
ה	— א	—	הָפַךְ	אֲפַךְ	תלים, ל׳, י״ב:
ו	1) א	—	יְדַעְנוּ	יְדַעְנָא	משלי, כ״ד, י״ב:
—	2) ב	—	גֵּו	גַּב	ישעי׳, כ׳, ו׳:
—	3) פ	—	לָוָה	לְוַף	שמות, כ״ו, ב׳:
ז	— ד	—	זָרַעְתִּי	דְּרָעִית	קהלת, ב׳, ח׳:
ח	1) א	—	חֶדֶר	אִדַּר	שמות, ז׳, כ״ח:
—	2) ה	—	חָזַר	הֲדַר	שיר השירים, ב׳, ט״ז:
—	3) ש	—	נָגַח	נְגַשׁ	שמות, כ״א, כ׳, יונתן:

אות עברית	באות ארמית		עברית	ארמית	
ט	1) ד	ד"מ	טָבַח	דְּבַח	הרבה בתנ"ך:
—	2) צ	—	טָבַע	צְבַע	דניאל, ד׳ כ"ג:
י	1) א	—	אֲנִי	אֲנָא	ויקרא, כ"א, ט׳:
—	2) ו	—	הָיָה	הֲוָה	שמות, ל"ב, א׳:
כ	— ק	—	תִּכֵּן	תַּקֵּן	תלים, ל׳, י"ז:
ל	— ר	—	חֲלָצַיִם	חַרְצִין	ירמי׳, ל׳, ו׳:
מ	— נ	—	שְׁנַיִם	שְׁנַיִן	הרבה בתנ"ך:
נ	— ר	—	טָמַן	טְמַר	שמות, ב׳, י"ב:
ס	1) ז	—	סוּר	זוּר	בראשית, י"ט, י"ב:
—	2) ט	—	סַרְנֵי	טוּרְנֵי	שופטים, ט"ז, כ"ג:
—	3) צ	—	קַרְסוֹל	קַרְצוּלָא	תלי׳, י"ח, ל"ז: שסכ׳, י"א:
—	4) ת	—	בּוֹסֶר	בּוּתְרָא	איוב, ט"ו, ל"ג: (ונראה
ע	1) א	—	זֶרַע	זְרַא	להיות ט"ס).
—	2) ק	—	עֵץ	קָם	משלי, כ"ו, ב׳:
פ	— ב	—	פָּזַר	בְּדַר	דניאל, ד׳, י"א:
צ	1) ד	—	אֶצְבַּע	אֶדְבְּעָא	שמות, ל"א, י"ח:
—	2) ז	—	מוֹץ	מוֹזָא	תלים, א׳, ד׳:
—	3) ט	—	עֵצָה	עֵטָא	הרבה בתנ"ך:
—	4) ס	—	עֵץ	קֵס	משלי, כ"ו, כ"א:
—	5) ע	—	צוּק	עוּק	ישעי׳, כ"א, י"ג:
ק	1) ג	—	שְׁקֵדִים	שִׁיגְדִין	במדבר, י"ז, כ"ג:
—	2) ע	—	קָרָה	עֲרַע	במדבר, כ"ח, כ"ה:
ר	— נ	—	זָרַח	דְּנַח	בראשית, ל"ב, ל"ב:
ש	1) ט	—	קָשַׁר	קְטַר	יהושע, ב׳, י"ח:
—	2) ס	—	שָׂבַע	סְבַע	מיכה, ו׳, י"ד:
—	3) ת	—	שָׁבַר	תְּבַר	הרבה בתנ"ך:
ת	1) ט	—	תָּעָה	טְעָא	תלים, ק"ז, ד׳:
—	2) ש	—	פָּתַר	פְּשַׁר	בראשית, מ׳, ט"ז:

ב) תמורה. והיא שימירו האותיות את מקום מלבתן, ד"מ חֲקַל (חֵלֶק, עמוס ו׳, ד׳:) דַּחֲוָה (חֶדְוָה, ובלבים דַּחֲוָן, דניאל ו׳, י"ט:) (עיין זהר, בראשית כ"ז, א׳:).

ג) חסרון, והוא שתחסר אות אחת מאותיות עבריות בלשון ארמית, ד"מ חַד (אֶחָד) אַסָּא=אֲ(דַ)סָּא, כמו הֲדַסָּה (ואסתר איתקרי שמה הֲדַסָּה בשם אַסָּא) (אסתר ב׳, ז׳, ת"ש:).

ד) יתרון, והוא בהוספת אות, ד"מ אֲחִידָה (דניאל ה׳, ב׳:) מן חִידָה. בַּשְׁקָר (תלים מ"ד, כ"ג:) מן בַּקָּר. *) בַּלְסֵם מן בַּסֵּם. גַּנְדֵר מן גַּהֵר. עַרְבֵּל (משלי כ"ו, כ"ז:) מן עַרְבֵּב. אֱמְגוּזָא מן אֱגוֹז. שְׁחַן (מ"א א׳, ב׳: איוב ל"א, כ׳:) מן חַם, ומזה שְׁחִין. אַיְקָר (יְקָר) (§ ו׳.)

§ ד

ואופנים המוהגים באותיות נוהגים גם כן בתנועות, ד"מ לָא (לֹא) החולם שבעברית נתחלף בקמץ, וכהנה רבות, ולרוב נוהג בהן חסרון מפני שדרך לשון ארמית למעט בתנועות. לכן תבוא בארמית תמיד הפ"א הפעל בשוא אצל שרשים בעלי שלש אותיות במקום קמץ בעברית, ד"מ פְּקַד ת׳ פָּקַד, בְּשַׂר תמורת בָּשָׂר. ולפעמים ימצאו בתיבה אחת ב׳ או ג׳ אופנים הנזכרים. ד"מ דְּאֵב (זָב) ויש בתיבה זו חלוף ויתרון. תיבת תְּקַל (כָּשַׁל) יש בה חלוף ותמורה, דהיינו שהכ"ף העברית נחלפת בקו"ף ארמית, והשי"ן עברית נחלפת בתי"ו ארמית, והמירו את מקום מלבתן. תיבת אַרְכּוּבָה (בֶּרֶךְ) יש בה תמורה ויתרון.

§ ה

וכל מה שיקובר עד הנה היא בענין הפרש לשון ארמית לעומת לשון עברית, ועתה יש להתבונן שגם בארמית לעומת לשון ארמית עצמה נוהגים כל אופנים הנזכרים, ר"ל חלוף, תמורה, חסרון, ויתרון (ונוסף עליהן הרכבה).

א) חלוף

אל"ף נחלפת בה"א, ד"מ אֵיכְדֵין (וויא) לעומת הֵיכְדֵין, ובזי"ן, ד"מ אַלְפָּא (אניה) (יונה, א׳, ג׳:) לעומת זַלְפָּא (משלי, ל"א, י"ד:) וטעם התחלפות האל"ף בזי"ן היא מפני השתוות תמונת האותיות האלה בכתב סוריא (עיין מגיד מראשית). ובעי"ן, ד"מ סַגִּיאִין (שופטים, ה׳, ט"ו:) לעומת סַגִּיעִין (תלים, ק"ג, כ"ג:)

---

*) בעברית בָּקָר, בָּשָׂם, וכן השרשים האחרים.

וזאת היתה מטבע אנשי בית שאן ואנשי בית חיפה ואנשי טבעונין שהיו קורין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין (מגילה, כ״ד, ב׳:) וגם נראה בתרגום הסומרונים עִילָן (בראשית, ב׳, כ״ז:) תמורת אִילָן. ומטבע לשון ערבי, ד״מ תיבת אָזַל הנכתבה בעברית וארמית וסורית ושומרונית באל״ף נכתבה בערבית בעי״ן עזל.

בי״ת נחלפת בוי״ו, ד״מ גַּב לעומת גֵּו, הָבְנָה לעומת הָוְיָנָה (משלי, כ״ח, ע״ז:) ובפרט בתיבות יוניות ורומיות. ודאה לכולן הבדת אָז (גוט, וואָהן) אלא תיבות מלשונות האלה נכתבה אָב, ד״מ אַבְגִינוס (וואָהלגעבאָהרען)

גימ״ל נחלפת בקו״ף ד״מ פְּרַגְמָטְיָא (האנדעל) (ברכות, ל״ד:) לעומת פְּרַקְמַטְיָא (ב״ב, נ״א:).

ה״א נחלפת באל״ף עיין אות אל״ף, וגם לקמן (§ ע״ו).

וי״ו נחלפת בבי״ת, ד״מ נִקְלָוֹס (Niclaus) (מין תאנה, ע״ז, י״ב:) לעומת נִקְלָבָס (שם ירושלמי), עיין אות בי״ת.

כ״ף נחלפת בקו״ף, ד״מ כַּלְבֵּי (בגים) (נדה כ׳, א׳:) לעומת קַלְמִתָא (שמות, ח׳, י״ב:).

סמ״ך נחלפת בצד״י, ד״מ אִסְטְמַכָּא (ע״ז, כ״ט, א׳:) לעומת אִצְטְמַכָּא (זהר פנחס, דל״ה, ע״א:).

עי״ן נחלפת באל״ף, ד״מ וַעֲרַע (ויקר) (במדבר, כ״ג, א׳:) לעומת אַרְעֵיה (קרהו) (אסתר, ו׳, י״ב:) עיין אות אל״ף. ובקו״ף, ד״מ אַרְעָא (ארץ) לעומת אַרְקָא (ירמי׳, י׳, י״א:).

שי״ן נחלפת בסמ״ך, ד״מ שְׁטַר, (דניאל, ז׳, ה׳:) לעומת סְטַר (נדה, כ״ו ב׳:) וזאת היא גם כן מטבע לשון ערבי, ד״מ תיבת שָׁלְטָן בערבי סוּלְטָן.

ב) תמורה

כמו עֲרַק לעומת עָקַר, ד״מ בְּמַעֲרַקְךְ (בברחך), (בראשית, ל״ה, א׳:) לעומת בְּמַעֲקַרְךְ (תרגום השומרוני; שם) שורש דְּחַל לעומת דְּלַח ד״מ דָּחֵיל (בראשית, מ״ב, י״ח:) לעומת דְּמַדְלִיחַ (מְפַחֵד) (משלי, כ״ח, י״ד:) לָא תִדְחַל מן דְּלוּחָא דְּמַזִּיקֵי (לא תירא מפחד לילה) (תלים, צ״א, ה׳:).

ג) חסרון

כמו אִיבָּא (זהר בלק, ור״ב, ע״א) לעומת אִנְבָּא (דניאל, ד׳, י״ט:) ולעומת אִינְבָּא (תלים, א׳, ג׳:) נַן לעומת אִנְנַן (§ מ״א, הערה א׳:) חוּרֵי לעומת

אָחוֹרֵי, לָעְזָר לעומת אֶלְעָזָר, ד"מ הוא מהלך חוֹרֵי ר' לָעְזָר (ב"מ ירושלמי, פ"ב, ה"ג:) וכן תיבת אוּנָא לעומת אוּדְנָא (אוזן) וכן תיבת תּוּ (הרבה פעמים בש"ס) מן תּוּב (עוֹד) (איוב, ל"ב, ט"ז:) וכן חסרה התי"ו בתיבת בֵּי מן בֵּית, ד"מ וּבֵי דִינָא מתכנשין (זהר בלק, קפ"ה, ע"ב:) וכן תיבת תֵּיקוּ (הרבה פעמים בש"ס) מן תֵּיקוּם (הוראתה תקום על מקומה) וכן נו"ן סימן הרבים חסרה, ד"מ תְּפִילֵּי (ברכות, ס"א, א':) מן תְּפִילִין, וחסרון האות בסוף התיבה נקרא קטיעה (אפאקאפא, אבברוך).

ד) יתרון

כמו בְּלִבָּאִי (זהר אחרי, ע"ה, ע"ב:) לעומת בְּלִבִּי (דניאל, ז', כ"ט:) פָּאֲרֵי (רודף) (במדבר רבה, פ' ס"ב:) לעומת פָּרֵי (סנהדרין ירושלמי, פ"ו, ה"ב:) וכן בָּאֲרֵי (בּוֹרֵא), (זהר מקץ, קנ"ו סוף ע"א:) מן בָּרֵי (§ ק"ל, הערה ב':) או שנו"ן נוספת, ד"מ מְטוֹן (זהר, תזריע, מ"ו, ע"א:) מן מְטוֹ (§ קכ"ו) וכן מָאן באל"ף לעומת מָן בלי אל"ף (התשבי לא דק היטיב) ד"מ מָאן (תלים, ב', ע': זהר נח, ס"א, ע"ב:) לעומת מָן (ויקרא, י"ט, ע"ו:) ועיילי' ליה לְמָנֵיה (פסחים, ק"א, א':) וכמוהן גּוּמָאצָה (שׁוּחָה) משלי, כ"ב, י"ד: לעומת גּוּמָצָא (שם כ"ג, כ"ז:) וכן פַּרְצֵד (איוב, י"ד, ז':) לעומת פֵּצִּיד (שם, ל', ו': ישעי', ל', י"ד:) הוראתה מַעְיָן, עָרוּץ, גֶּבֶא (עיין לקמן § ק"א, ג':).

ה) הרכבה

לפעמים מורכבות איזה אותיות אשר לכל אחת יש הוראה בפני עצמה, והיו לתיבה אחת (§ ס"א) ולפעמים מורכבות תיבות שלמות מהוראות שונות, אולם בזה נוהג גם כן חסרון, ד"מ תיבת לָא מורכבת עם תיבת אִית (יֵשׁ) ואז תחסרנה הא"לפי"ן ונתהוה תיבת לֵית, ד"מ לֵית אַנְתְּ יָכֵיל (זהר שלח, קנ"ז, ע"א:) (כמו בלשון רומי nihil מן non filum או בלשון גרמני kein מן nicht ein) וְלֵינָא (מן וְלֵית אֲנָא) יָדַע (סנהדרין, ירושלמי פ"א, ה"א:). ובהרכבת תיבת אִית עם תיבת כָּא תחסר התי"ו, ונתהוה תיבת אִיכָּא (יֵשׁ פֹּה) וגם בהרכבה כזו: לֵיכָּא מן לָא אִית כָּא. אַחְבּוּךְ (אָח, אָבוּךְ) (ויקרא, י"ח, י"ד, ת"י: ירמיה, ל"ב, ז':) או תיבת הַשְׁתָּא מורכבת מן תיבות הָא שַׁעְתָּא. או תיבת אַשְׁתַּקַּד המורכבת מן תיבות שַׁתָּא (שָׁנָה) קַדְמַיְתָא ולפני' אל"ף פתוחה לשמוש (§ כ"ט). וכמו כן תיבת אִיתֵימָא המורכבת מן תיבות אִית (יֵשׁ) אֵימָא (אוֹמַר) וכמו כן תיבת אִיבָּעֵית המורכבת מן אִי (אִם) בָּעֵית (רוֹצֶה אַתָּה § ק"ו) וכן

כְּנִי (כֵּן היא) הֲרֵנִי (הֲרֵי אֲנִי) דִּוּ (דִּי הוּא)׃ ד"מ זמנין דּוּ חמי (ע"ז ירושלמי, פ"ה, ה"ה:).

§ ו

ותיבות לשון ארמית קרובות מאוד לרוב לתיבות עברית, רק שיש בהן הפרש על אחד מן הדרכים הנזכרים, ד"מ סָב (שָׂב) אֱנָשׁ (אֱנוֹשׁ), חוּטְרָא (חוֹטֶר) והדבה כמו אלה. ותיבות רבות נמצאו בלשון ארמית הרחוקות מעט מלשון עברית, ד"מ אַסְיָא *), פַּרְסְמוֹן (§ קל"ח) ויותר רחוקות מלשון עברית הנה התיבות הנכריות הבאות מלשון יוני ורומי, ולא דייקו תמיד בכתיבתן ד"מ דְּיַטְגְּמָא (דָּת) (אסתר, ח' י"ד:) ובדים דיאטיגמתין (שבועות ירושלמי, פ"ז, ה"ז:) וגם דיוטגמאות (שמות, רבה פ"ל) קוֹנְטָא (Conto טוֹדלעטטעל.) (ב"ב ירושלמי, פ"י, ה"א:) דוֹרְמִיטְיָא (Dormitio, תַּרְדֵּמָה) זהר ויגש, ר"ב י' ע"ב:) ולהרוב נוספות את אל"ף בראש התיבה, ד"מ אִצְטְלָא (אסתר, א', ב',: ת"ש:) (Στολή) וכמו כן לפעמים בתיבות עבריות, ד"מ אִידָא מן יַד, אִדְמָא מן דַּם.

פרק שני

§ ז

וכל התיבות הללו נחלקות לחלקי הדבור שהם בכלל שלשה, שֵׁם, מִלָּה, פָּעַל.

שֵׁם

בו נכללו א) שם עצם. א) כללי, ד"מ אִילָן, ב) פרטי, ד"מ שַׁדְרַךְ. ב) שם המקרה, ד"מ רִבּוּ, חָכְמָה, וממין הזה ג"כ שמות הפעולה שהן המקור בהבדה הסופי' ־וּת (עיין § י'), ג) שם התואר והיחס (§ י"ד) ד"מ חַכִּים, כַּשְׂדָּי. ד) שם המספר, ד"מ תְּלָתָא. (§ כ"ה).

מִלָּה

א) מלת הגוף, והיא א) תיבות שלמות ונקראו כנוי נפרדות, ד"מ, אֲנָא, אֲנַן. (§ ל"ז). ב) רק אותיות כנויי הגוף, ונקראו כנויי מחוברות, ד"מ ־ֵית, ־ָנָא (§ § כ' כ"ד, קל"ב, קלו.).

ב) מלת היחס, והיא כוללת א) תיבות שלמות, כמו מִן, קֳדָם. ב) אותיות סימני היחס, והן הנה אותיות ב"ל"מ"ד"ך (§ כ"א)

---

*) עיין מגיד מראשית דף י"ט

ג) מלת תואר הפעל, ד"מ, בְּרַם, בְּלָא (§ ס"ג).

ד) מלת החבור. ד"מ בְּכֵן, אֱרֵי ואות וי"ו (§ ע"א).

ה) מלת הקריאה, ד"מ בֵּיָא, בֵּיָא (§ ע"ב).

פָּעַל

נחלק לפעל עומד ד"מ דְמוּךְ, ולפעל יוצא, ד"מ שְׁלַט (§ ע"ג)

§ ח

הַשֵּׁם (נָאמען, סובסטאנטיוום)

בו נתבונן על חמשה ענינים. א) מִין, ב) מִסְפָּר, ג) תְּמוּנָה, ד) הִשְׁתַּנּוּת, ה) יַחַס.

§ ט

א) מִין, כמו בעברית, א) זכר, ב) נקבה.

ומין השמות נכר, או מצד התואר והפעל הנאמר עליו, ד"מ וּמִלָּה כִדְבָה וּשְׁחִיתָה, (דניאל, ב', ט':) הנה מתיבות כִּדְבָה, וּשְׁחִיתָה שהן שמות התואר ממין נקבה, נכיר שתיבת מִלָּה היא שם ממין נקבה או מצד הברה הסופי' דָה שהוא סימן נקבה. — או על ידי הפעל ד"מ וַהֲוַת אוֹרַח (שיר השירים, א' ט':) הנה ע"י תיבת הֲוַת נודע שהשם אוֹרַח היא ממין נקבה. ולהחליט בסדרן מין השמות מצד הברה הסופי' קשה מאוד. ובכל זאת אנסה לסדרן כיד ד' הטובה עלי.

§ י

א) מין זכר

א) שמות העצם אשר להם הברה הסופית פתח ולאחרי' נח נראה, ד"מ סְפַר, חֲקַל. וכ"כ שמות התואר והיחס, ד"מ זַכַּי, מִצְרַי, ובינוני פועל יחיד זכר בשלמ"ד הפעל גרונית, ד"מ, פָּלַח (§ נ"ד) וגם בכלל המקור מבנין פַּעֵל, ד"מ מְנַהַג (אסתר, א', ח':) (§ נ"ח) (יוצא מן הכלל אוֹרַח שהיא מין נקבה).

ב) שמות אשר להם הברה הסופית צירה ולאחרי' נח נראה, ד"מ, כֵּיף, זְעֵיר, צְלֵם, רֵישׁ, ובינוני פועל, ד"מ כָּהֵל (דניאל, ד', ט"ו:) (§ נ"ד) (יוצא מן הכלל וּתְקֵיף דָּא הֲוָת לֵיהּ, (בראשית, מ"ט, כ"ד) שהשם תְּקֵיף היא ממין נקבה) והברה הסופית צירה אף כשאין נח נראה אחרי' ד"מ גָּלֵי, מִתְגְּלֵי (§ ק"ל, הערה ב').

ג) שמות אשר להם הברה הסופית, חירק, חולם, שורק, ולאחרי' נח נראה (חוץ מאות וי"ו) ד"מ, עִיר, קַדִּישׁ, תַּקִּיף, סַכִּין, בּוֹצִין, גּוֹב, אַדְּהוֹן,

סַבַּטְיוֹן, (סבט = שבת) רִבּוֹן, פֶּם, אַתּוּן, נוּר, וכינויי פעול, ד"מ בְּרִיךְ, חֲסִיר (דניאל, ה', כ"ז:) (§ צה).

ד) שמות אשר הברה הסופית שלהם קמץ חטף, ולאחרי' כח נראה ד"מ קָל (דניאל ו', כ"א:) טָב (ויאלו מעטים מן הכלל ד"מ דָּת (דניאל, ו' ט':) נקבה מפני שבאלא בתמונת מפריט, וְדָתָא נֶפְקַת (דניאל, ג', כ"ו:) ותיבת נֶפְקַת היא נסתרת מפעל עבר), סָרְכָן, רַגְזָן, אָחְרָן, רַקְדָן, נַצְחָן.

ה) שמות על משקל פֶּעֶל העברית בלי שנוי כלל ד"מ מֶלֶךְ (ש"ב כ"ד, י"ז: יונתן) אֶבֶן (דניאל, ו' י"ח:) ביחיד נקבה. וברבים אַבְנִין (דברים, כ"ז, ב':) לשון זכר, ואף בשיטו ממשקל העברית, ד"מ תֶּבֶן, תִּבְנָא (שמות, ה', ע"ז:)

ב) מִין נקבה

א) השמות אשר להם הברה הסופית קמץ ולאחרי' אל"ף כח נסתר (שהוא כמו קמץ ולאחרי' ה"א בעברית) ד"מ חָכְמָא, וכ"כ בה"א, ד"מ חֵיוָה (וכל זאת רק בתמונת פשוט § י"ד) ובכלל זה תוכן הכינויי פועל ופעול ממין נקבה, ד"מ בָּטְלָה (עזרא, ד', כ"ד:) תְּבִירָה (דניאל ב', ד':) (§ נ"ד).

ב) שמות המקרה אשר להם הברה הסופית ־וּת ד"מ גְּבִילוּת (איוב, ל"א, ה':) ולפעמים תפול בתי"ו (§ י"ג) ד"מ מַלְכוּ־־ת, רְשׁוּ־־ת, (ויצא מן הכלל שם קְשֹׁט שקריאתה בשורק קְשׁוֹ, מין זכר, מפני שאיננו שם המקרה) וכמו כן שמות בהברה הסופית ־וּת ־ִית, ד"מ בְּלוּ־ת, זַרְעִ־ית. ובזה נכלל גם המקור (§ פ"ג).

§ יא

ב מספר

הַמִּסְפָּר כמו בעברית. א) יחיד, ד"מ אִילָן, ב) רבים, ד"מ רָזִין, ג) זוגיי, ד"מ רַגְלַיִן. ומספר הזוגיי כמלא מעט מזעיר, ויושם במקומו בתיבת תְּרֵין ד"מ, לְחֵם תְּרֵין יוֹמִין (יוֹמַיִם שמות, ע"ז, כ"ט:) וסימני המספר יבואלו לקמן (§ י"ג)

§ יב

ג תְּמוּנָה

הַתְּמוּנָה, (סטאטוס) שמות לשון ארמית (חוץ משם עצם פרטי) יוכלו להיות בשלש תמונות בין ביחיד בין ברבים. א) תְּמוּנַת פָּשׁוּט (סטאטוס אבסאלוטוס) ר"ל תמונת שם פשוט, והיא כשהשם בצורתו הפשטי, ומתנו יכול להיותו מובן כל אחד מסוגו.

ד"מ רָז (דניאל, ד', ו':) הוראתו סוד פשוט, בלי התבוננות על איזה סוד, ומאיזה ענין, ב) תְּמוּנַת מַפְרִיט (סטאטוס עמפהאטיקוס) ר"ל תמונת שם אשר מפריט את הדבר המורה עליו, והיא כשהשם מורה על פרטי או פרטיים מסוגו, ומוציאם דרך יתרון מכלל הסוג להיותו ידוע ע"י תיבת הָא (הֵן! ויהע דיעזעם) המחוברת בסוף השם ד"מ רָזָא (דניאל, ב', ל':) טעמו הַסּוֹד ומתיבת הָא תפול הה"א, ודק תשאר הברת ־ָא המחוברת בסוף השם, ועד"ז נתהוה רָזָא מן רָז־הָא, אִילָנָא מן אִילָן הָא. ג) תְּמוּנַת סְמִיכוּת (סטאטוס קאנסטרוקטוס) ר"ל תמונת השם העומד בסמיכות ודבקות אל שם אחר הבא על שאלת של מי? (§ ע"ז) ד"מ נָפְקִין בְּאַצְוָתַת קַרְנָא, ומתקנין בְּמָנֵי זְיָנָא (תקעו בתקוע, והכין הכל, יחזקאל, ז', י"ד:) הנה תיבות אַצְוָתַת, מָנֵי הן בתמונת סמיכות. ד) תְּמוּנַת סְמִיכוּת לְכִנּוּי (§ כ') ד"מ רַגְלוֹהִי (דניאל, ב', ל"ג:).

בכלל נוכל לחלק את התמונות רק לשתים (כמו שעושים בעלי מדקדקי עברית, והם קראו לתמונה הזאת, בשם יַחַס א) נפרד, אלא שהנפרד כולל בתוכו את השם בלי ה"א הידיעה, וגם את השם עם ה"א הידיעה. לכן תשתעפנה מזה תמונת פשוט, ותמונת מפריט, כמבואר. ב) סמיכות תוכל להיות א) נסמך לתיבת הָא, והיא תמונת מפריט. ב) נסמך לשם אחר (§ ע"ז). ג) נסמך לכנוי' (§ כ') לכן אין טוב, כי אם להחזיק בסדר הלשון, דהיינו א) תמונת פשוט, ב) תמונת מפריט. ג) תמונת סמיכות לשם. ד) תמונת סמיכות לכנוי' הקנין.

§ יג

ד הִשְׁתַּנּוּת

הַהִשְׁתַּנּוּת (דעקלינאטיאָן אבענדערונגס ארט) *). כל שם (חוץ משם עצם פרטי). משונה בתנועותיו או בהוספת איזה אות, כשישתנה מתמונת פשוט להיות באחת מן שאר התמונות. ואותה ההשתנות איננה על דרך אחד בכל השמות, לכן ישתעפו חמשה אופני ההשתנות.

---

*) דיא ארזאַכע אבענדערונג ערשטרעקט זיך 1) אויף דען שטאַט. קאָנסטרוקט. (סמיכות לשם). 2). אויף דען שטאַט- עמפֿהאַטיק. (סמיכות לתיבת הָא, אָדער בעמ= פֿער תמונת מפריט). 3) אויף דיא פֿערבינדונג מיט זופֿפיקסען (סמיכות לכנוי) וויא איין פֿריהערן § לו ערוועהנט ווירד.

דוגמת אופני-ההשתנות

מספר	תמונה	אופן השתנות א׳	אופן השתנו׳ ב׳	אופן השתנו׳ ג׳	אופן השתנו׳ ד׳	אופן השתנו׳ ה׳
יחיד	תמונת פשוט	רָז, גָּלֵי	מְדִינָא	מַלְכְּוָתָא	בְּלוֹ	זְרַעִי
	תמונת סמיכות	רָז, גָּלֵי	מְדִינַת	מַלְכוּת	בְּלוֹת	זְרְעִית
	תמונת מפריט	רָזָא, גַּלְיָא	מְדִינְתָּא	מַלְכוּתָא	בְּלוֹתָא	זְרְעִיתָא
	ת׳ סמיכו׳ הקנין	רָזִי, גָּלְיִי	מְדִינְתִּי	מַלְכוּתִי	בְּלוֹתִי	זְרְעִיתִי
רבים	תמונת פשוט	רָזִין, גָּלַיִן	מְדִינָן	מַלְכְּוָן	רִבְּוָן	זַרְעָיָן
	תמונת סמיכות	רָזֵי, גָּלֵי	מְדִינָת	מַלְכְּוָת	רִבְּוָת	זַרְעָיָת
	תמונת מפריט	רָזַיָּא, גָּלַיָּא	מְדִינָתָא	מַלְכְּוָתָא	רִבְּוָתָא	זַרְעָיָתָא
	ת׳ סמיכו׳ הקנין	רָזַי, גָּלַי	מְדִינָתַי	מַלְכְּוָתַי	רִבְּוָתַי	זַרְעָיָתַי

בֵּאור לאופן השתנות א׳.

לאופן השתנית הראשון תחשבנה כל השמות ממין זכר, ויש להן סגולה מיוחדת שמניין אותיותיהן שוה בתמונת הסמיכות לתמונת פשוט, וכן מנין תנועותיהן שוה באותן התמונות, חוץ מאותן השמות המנוקדות בפתח וחידק קטן יחד, כמו בַּיִת, אזי נדבקו ונסמכו אותן שתי התנועות, והיו לאחת בתמונת הסמיכות, דהיינו לצירה, בֵּית (קריאתה Baith = Beith, כמו Kaiser). ואם התנועה האחרונה היא קמץ, כמו פוּלְחָן, אזי נקלרת ונשתנה לפתח. פוּלְחַן. והכלל שאות האחרונה מאותן השמות שתחשבנה הלוס, היא תמיד נח נראה, חוץ ממעטים שיש להן הנדה הסופית אֵי או ־י כמו שַׁבָּאֵי (מן שְׁבָא) בָּקֵי (כמו בְּהָקֵי מן בָּהִיק, שיר השירים ז׳, ג׳:) טְבִי (צְבִי) חֵדִי (חָזֶה) חֱרִי (פֿאָן ארראביטען חֹרִי, אויך איין חֲרֵי יוֹנִים מ״ב ו׳, כ״ה:) כּוּתִי (כּוּשִׁי) וכמו כן כּוּתָאִי, והרבה כמוהן. וכן הבינוני אלל שרשי נאלמי הלמ״ד (§ ק״ל, הערה, ב׳) אך יש לדעת שגם כל אלה לא תקבלנה שום אות בסמיכות.—
ותמונת מַפְרִיט היא על ידי תוספת אל״ף נח נסתר שלפני׳ קמץ (ָא) מתיבת הָא כמדובר. כמו קָלָא, בֵּיתָא (הפתח במקומה, והחירק נשמטת, הקמץ היא מן הָא) פּוּלְחָנָא, טַבְיָא, בָּקְיָא, כּוּתָאָה, (תמורת כּוּתָאִיָה) גַּלְיָא.

ובשמות בעלי שלש אותיות שדק בהן אות האמלעי׳ בתנועה, והראשונה בשוא והאחרונ׳ נח נראה, כמו בְּשַׂר נהפכה השוא לחירק (ובאות גרונית לפתח, כמו חֲקַל

חַקְלָא) ואות האמצעי' היא בשוא, ואות השלישית בקמץ מתיבת הָא, כמו בִּשְׂרָא, ואבל השמות שיש יותר מתנועה אחת, כתהוה לרוב חלוף בתנועות מכח תוספת הברת ־ָא כמו פּוּתַן־פְּתְנָא, אֶבֶן־אַבְנָא. מֶלֶךְ־מַלְכָּא, ורק אלה השמות שיש להן אות דגושה בדגש חזק, כמו נַגָּר, קַדִּישׁ, סִמּוֹק אין מחליפין את תנועותיהן: נַגָּרָא, קַדִּישָׁא, סִמּוֹקָא.

וּבְרַבִּים תְּמוּנַת פָּשׁוּט ע"י חירק גדול ולאחרי' נו"ן נח נראה (־ִין) קָלִין, פּוּלְחָנִין שַׁבָּאִין, (בְּקִיאִין), גָּלִין, אַבְנִין, קַדִּישִׁין.

וּבְנִסְמַךְ, הברה הסופית צירה שלאחרי' יו"ד נח נסתר, כמו קָלֵי, פּוּלְחָנֵי, וכו'.

וּתְמוּנַת מַפְרִיט, היא ע"י יו"ד קמוצה ודגושה שלפני' פתח ולאחרי' אל"ף נח נסתר (־ַיָּא) קָלַיָּא וגו'.

באור לאופן השתנות ב'.

לאופן השתנות השני תחשבנה השמות ממין נקבה, אשר להן הברה הסופי' קמץ שלאחרי' אלף ה"א נ"נס (־ָא, ־ָה) ד"מ, עִזְקָא, חָכְמָה, חֵיוָא, גָּלְיָא, דְּיִשָּׁא.

וּבְנִסְמַךְ, תשתנה האל"ף או הה"א הסופי' לתי"ו והקמץ לפתח (־ַת) כמו בעברית.

וּבִתְמוּנַת מַפְרִיט תשתנה האל"ף או הה"א הסופי' גם כן לתי"ו, שאז היא קמוצה ולפני' שוא ולאחרי' אל"ף נ"נס (־ְתָא) (כמו בעברית מן גָּלָה תאמר גָּלְתָה, תמורת גָּלְהָה) ככה מן מְדִינָא תאמר מְדִינְתָא, תמורת מְדִינָא־הָא, גָּלְיְתָא.

וּבְרִבּוּי תְּמוּנַת פָּשׁוּט, נו"ן נחה שלפני' קמץ (־ָן) כמו אִגְּרָן (בריפע) מ"ב י"ב:) או שתקדים לה אל"ף קמוצה (־ָאן) ד"מ בִּרְכָאָן (זהר, חיי שרה, קכ"ט ע"ב:).

וּבְנִסְמַךְ, כמו במספר יחיד, ר"ל תי"ו נ"נר אלא שלפני' קמץ (־ָת) כמו, מִנְחָת.

וּתְמוּנַת מַפְרִיט, היא כמו במספר היחיד רק שהשוא שלפני התי"ו תשתנה לקמץ (־ָתָא) ד"מ תּוֹעֲבָתָא, בִּישָׁתָא (יחזקאל, כ', י"א:) ותמונת הסמיכו' וגם תמונת סמיכות הקנין עיין לקמן (§ § כ', "ג).

באור לאופן השתנות ג' ד' ה'.

לאופן השתנות השלישי תחשבנה השמות אשר להן הברה הסופית וּ. ולאופן השתנות הרביעי תחשבנה השמות בהברה הסופית וֹ. ולאופן השתנות החמישי, תחשבנה השמות בהברה הסופית ־ִי, וכולם משפטם ביחיד כמשפט אופן השתנות השני, דהיינו שבנסמך לא תחסר תי"ו, וכן בשאר כל התמונות משפטם כמשפט המדובר. עיין בלוח; אך זאת יש לדעת שרבוי, תבוא הוי"ו או היו"ד הסופית קמוצה, ד"מ מַשְׁרְיָן (מ"ב, י', ט"ו:) כנראה לעיל בלוח. והוי"ו או היו"ד לפעמים קמוצה, כמו מַלְכְוָן מַשְׁרְיָן.

הערה א': וגם תבואנה שמות במספר הרבים בלי נו"ן הסופי' כאילו היו בסמיכו' (§ ה', חסרון) ד"מ שַׁחֲקֵי (תלים, ע"ח, כ"ג:) תמורת שַׁחֲקִין.

הערה ב': והרבה שמות בלשון ארמי כמאלו, שיש להן סימן הרבים על דרך אינו רגיל, או שהמה ביחיד ממין אחד, וברבים ממין אחר, או שיש להן סימן הרבים כפול, דהיינו אָב, אֲבָהָן. בַּר, בְּנִין. בְּרַת, בְּנָן (בראשית ה', ט"ז:) וכמו כן מן אִתָּא, נְשִׁין. אַמְּתָא, אַמְהוֹן. מִלָּא, מִלִּין. שָׁעָה, שָׁעִין. קִרְיָה, קִרְוִין. מַרְגְּלָא, מַרְגְּלָאן (זהר בלק, ר"ג, ע"א:) מַרְגְּלָיָן (שמות, כ"ח, ז': יונתן). נְהַר, נַהֲרָוָן, נַהֲרִין. אִגְּרָא, אִגְּרָן, אִגְּרִין. לֵילְיָא, לֵילָוָן, לֵילָוָן. ויש שמות שאינן ביחיד רק ברבים, ד"מ תְּיוֹמִין (תאומים) חַרְצִין (חלצים) והרבה כמו אלה.

§ יד

ושמות התואר והיחס נשתנו ממין זכר לנקבה ע"י תוספת אל"ף נח נסתר שלפני' קמץ (ָא) שדינה דין הברת ָה בעברית. ד"מ מֶלֶךְ (קעניג) מַלְכָּא (קעניגין) כמו בעברית. ובשמות כאלה שוה תמונת פשוט ממין נקבה יחידה לתמונת מפריע זכר יחיד. וככה יעשה לבינונים (שדינם דין שם התואר § פ"ח) ד"מ קָטֵל, קָטְלָא גָּלֵי, גָּלְיָא. וכ"כ שמות המספר ד"מ יוֹם רְבִיעָאי (בראשית, א', י"ט:) בעברית יוֹם רְבִיעִי, תמונת פשוט משם זכר; וכשצריך לבוא בתמונת מפריע, כמלאת אללו הברת אָה (ה"א במקום אל"ף, מפני אל"ף הקודמת) ד"מ יוֹמָא רְבִיעָאָה (יום הרביעי, במדבר, ז', ל':) ששוה עם תמונת פשוט ממין נקבה, ד"מ חֵיוָא רְבִיעָאָה (דניאל, ז, י':) ויש לקמן לוח מיוחד לשמות המספר (§ כ"ג) ואותן שמות התואר והיחס, שיש להן הברה הסופית פתח, ולאחריה יו"ד נח נראה (ַי) — דהיינו בתמונת פשוט זכר יחיד, בבואם בתמונת מפריע, יחלפו את הפתח לקמץ והיו"ד לאל"ף קמוצה, ולאחרי' ה"א נח נסתר. (במקום אל"ף מפני שיבואו שני אל"פין יחד בסוף התיבה). ד"מ נוּכְרַי (נכרי) תמונת פשוט ליחיד זכר; נוּכְרָאָה (הַנָּכְרִי, או נָכְרִיָּה) תמונת מפריע ליחיד, ותמונת פשוט ליחידה. וככה חוּשַׁי אַרְכָּאָה (חושי הארכי) והרבוי כדין שאר השמות, כמו עַרְבָאִין (בראשית, ל"ז, כ"ה, יונתן:) ולרוב בלי נו"ן מְדִינָאֵי, פַּרְסָאֵי (§ י"ג, הערה א').

הערה. ובלישנא דתרגומיא ודקדימיא לא די שתתחלף ה"א העברי לאל"ף אבל שמות הנקבה (בהברה הסופי' ָה) אלא שנוסף לשם הלזה תי"ו (כמו בתמונת מפריע בלישנא דקרא.) אף בתמונת פשוט. ד"מ צְדָקָא, צִדְקָתָא, נְשָׁמָה, נִשְׁמְתָא. וכמלאת תמונת פשוט ותמונת מפריע שוות. ושמות התואר בלישנא דירושלמי מקבלין שתי יודין בסוף. ד"מ כּוּתָיי (סנהדרין פ"ז, ה"ח).

§ טו

ושורש דבר כמלת שמות לשון ארמי יוכלו להיות, או בלי שום סימן הַיְעִידָה, כמו שתאמ' בל"ה (גאנץ אָהנע געשלעכטסוואָרט) וזהו תמונת פשוט, או בסימן הַמְיַעֵד ומפריע כאשר תאמר בל"א (מיט דענן בעשטיממענדען געשלעכטסוואָרטע) וזהו תמונת מפריע, וסימנה, הבדות המחוברות בסוף השם כמדובר. (או שהשם בתמונת הסמיכות דהיינו נסמך כמבואר) ובלישנא דרבנן נוסף סימן לתמונת פשוט. והוא תיבת חַד, שאינה תורה על המנין או המספר רק הוא סימן לתמונת פשוט. (דמיונו בל"א תיבת איין דאז ניכט בעשטיממענדע געשלעכטסוואָרט. או תיבת און בלשון איטאליאנא. ודומיהן בהרב' לשונות בני איירָפּא.) ד"מ וַחֲתוֹם לָהּ בְּחַד גּוּשְׁפַּנְקָא (זהר משפטים, צ"ו, ע"ב:) כַּד מַטוֹ לְגוֹ טוּרָא חַד (שם תרומה, קנ"ז, ע"א:) (עיין לקמן § ל"ו).

§ טז

ה) יַחַס

הַיַּחַס. מה שבוללים מדקדקי לשון עברית בתיבת יַחַס, ר"ל הנפרד והנסמך או סמיכות, כבר באֵרנו (לעיל § י"ב) אולם יש לדעת שתיבת יַחַס תורה פה על הוראת השם שיזדמן לו ע"י אותיות ב"ל"מ"ד"ך או ע"י תיבות שלמות שהן מלות היחס (§ § כ"א, ס"ב,) לכן היחס יבוא על שמונה אופנים *) (אכט ענדונגען) כמבואר לקמן (§ י"ז).

פרק שלישי

§ יז

כל שם מקבל א) לפניו סימני היחס. ב) ולאחריו (חוץ משם עצם פרטי) סימני כנויי הקנין.

§ יח

א) לפניו מקבל סימני היחס. מאחר שהיחס בפרט על שמונה אופנים, שהם: א) אופן הראשון. שם הישר (נאָמינאטיף) או השם הראשי הפועל (ווען דער זאטץ טהעטיג איזט) ד"מ ואמר מַלְכָּא (דער קֶעניג שפראך) (דניאל, ו', כ"ה:) או השם הראשי הפעול (ווען דער זאטץ לייִדענד איזט) ד"מ, שליח פַּסָּא (דאז שטיק ווורדע געשטרעקט) (דניאל, ה' כ"ד:) ובא לתשובה על שאלת מַאן או מָא. ואין לו סימן היחס כלל.

---

*) היחס הזה נקרא בלשון רומי קַאזוּם, ובלשון גרמאני ענדונג (וויל זאָלכע פערענדערונגען אונ ענדע דעם הויפטוואָרטעם געשעהען. ז. ב.: דער טיש, דעם טישעם, דענן טישע,) ובלשון איטאליאנא אם גם שהשם לא נשתנה כל עיקר; בכל זאת נוהג שם היחס על ששה אופנים. והַבְּלִשָׁן טרנקא הפס בלשון אָרמאוויא שבעה אופני היחס. ודי בזה.

ב) אופן השני יחס ההצטרפות (געניטיף) או השם הנלוי אשר נאמר לביאור שם אחר. וסימנו, או שהשם שלפניו נסמך כמו בעברית (תמונת סמיכות § י"ב) ד"מ נְבוּאַת חַגַּי (דעם חגי) עזרא ו׳ י"ד), או שסימנו מלת דִּי (דְ) ד"מ הֲוָיָה דִּי רְבִיעָאָה (דעם פירטען) (דניאל, ג׳, כ"ה:) ובא לתשובה על שאלת דְּמַן או דְּמַאי, ד"מ דְּמַן אַתְּ? דְּעַבְדָּךְ (בראשית, ל"ב, י"ח:).

הערה א). בבוא ההצטרפות השם (געניטיף) כמו בעברית, אז יבוא השם שלפניו בתמונת סמיכות, והשם הבא לתשובה על שאלת דְּמַאן, דְּמַאי (דאז הויפטוואָרט, וועלכעם איין דער צווייטען ענדונג שטעהט) יבוא בתמונת מפריע, ד"מ מַלְכוּת אֱנָשָׁא (דניאל, ה׳, כ"א:) ואולם בבוא ההצטרפות ע"י סימן דִּי (ד) אז יבוא השם הראשון בתמונת מפריע, והשם השני דק בסימן היחס (דִּי־דְּ) ובתמונת פשוט, ד"מ רֵיחָא דְתַפּוּחִין (שיר השירים, ז׳, ט׳:) והרבה פעמים שלא כדין, ר"ל השם הראשון והאחרון בתמונת מפריע.

ג) אופן השלישי יחס האליו (דאטיף) או השם אשר בעבורו ולמענו נעשה דבר מה, או שהוא מטרת הפעולה וגבולה. וסימנו אות למ"ד, או מלת עַל, קֳדָם ודומיהן. ובא לתשובה על שאלת לְמַן, לְמָא, לְאָן. ד"מ ומזון לְכוֹלָא ביה (דניאל, ד׳, י"ח:) לְמַן? לְכוֹלָא· אתו לִירוּשְׁלֶם (עזרא, ד׳, י"ב:) לְאָן? לִירוּשְׁלֶם· לְמַאי הִלְכְתָא? לְמֵיתְבָא לו פי שנים (ב"ב, קכ"ג ב׳:). ובלישנא דחכימיא סימנו לפעמים אל"ף ד"מ, אַנִּיסָא דְרַבִּים מברכינן (ברכות, נ"ד, א׳:) אתא אלי׳ וקם אַפִּיתְחָא דמערתא (שבת, ל"ג, ב׳:).

ד) אופן הרביעי יחס הפעול (אקוזאטיף) או השם נשוא המאמר (ווען דער זאטץ טהעטיג איזט) וסימנו מלת יַת, ובא לתשובה על שאלת יַת מַן, יַת מָא; ד"מ ויפקון יַת עוּלֶמְתָא (דברים, כ"ב, כ"א:) יַת מַן? יַת עוּלֶמְתָא· ולפעמים בלי תיבת יַת, ד"מ לְאַתוּיֵי מַאי? לְאַתוּיֵי יָרָק (נדה כ"א, ב׳:).

ה) אופן החמישי יחס הקריאה (וואָקאטיף) או השם הישר אשר איננו פועל ולא פעול, כ"א נקרא לבדו. וסימנו תיבת אַתְּ או אַנְתְּ, ד"מ אַנְתְּ מַלְכָּא (דניאל ב׳, כ"ט:).

ו) אופן, הששי יחס שממנו (אבלאטיף) או השם שממנו (פאָן איהם) סבת הפעולה, או מפניו (פאָר וועהמן) וסימנו אות מ"ם או מלת מִן· ובא לתשובה על שאלת מִמַּן, מִמָּא, מֵאָן, ד"מ מִמַּן אַתּוּן דָּחֲלִין? מֵאֱנָשָׁא· (ישעי׳, נ"א, י"ב:) סָלְקָן מִן יַמָּא (דניאל, ז׳, ג׳:) מֵאָן? מִן יַמָּא·

ז) אופן השביעי, יחס שבו (לאקאלי עט אינסטרומענטאלי) או השם שעמו, או על ידו, או תוכו נעשה ענין הפעולה: וסימנו אות בי"ת או מלת גו, ובא לתשובה על שאלת בְּמַן, בְּמָה, בְּאָן ד"מ מְעָרַב בַּחֲסַף טינא (דניאל, ב', מ"ג:) בְּמָא? בַּחֲסַף. ישראל עבדין זכרון לְתַתָּא. בְּמָא? בְּעוֹבָדָא (זהר אמור, ק"ו, ע"ב:) ברם עקר שרשוהי בְּאַרְעָא שבוקו (דניאל, ד', י"ב:) בְּאָן? בְּאַרְעָא. בְּאָן אֲתַר? בַּלְבָנוֹן (זהר וילך, קפ"ג, ב':) ובלשנא דחכימיא סימן האופן הזה אינו מחובר לשם, רק היא תיבה בפני עצמה, ואז היא תיבת בֵּי, ד"מ עד דשמעו בֵּי מַלְכוּתָא (ב"ב, ע"ג:).

ח) אופן השמיני יחס הדמיון (פראפארטיאנאליס) או השם הנדמה אליו שם אחר באיכות או בכמות בערך השוה. וסימנו אות כ"ף או מלת הֵיךְ ובא לתשובה על שאלת כְּמַן, כְּמָא, ד"מ וַהֲווֹ כְּעוּר מִן אִדְּרֵי קַיִט (דניאל ב', ל"ה:) כְּמָא? כְּעוּר. הֵיךְ מָאן דִּפְחַר (תלים ב', ט':) כְּמָא? הֵיךְ מָאן. כְּמַאן סבירא לי? כְּרַבִּי מאיר (עירובין, פ"ב, ב':) ובלישנא דחכימיא תבוא תיבת כְּי לסימן היחס ד"מ וּבְצַפְרָא חָזֵי כִּי כַּרְעֵי דְּתַרְנְגוֹלְתָא (ברכות, ו', א':) ולפעמים תבוא תיבת הֵיךְ נפרדת, ר"ל הברת הֵי בפני עצמה. והכ"ף מחוברת לשם ד"מ הֵי כְּפוּם (שמות, כ"ח, ל"ב, יונתן:)

הערה ב). ויחס ערך היתרון והפלגה (קאמפאראטיף עט זופערלאטיף) דומה בסימנו ליחס שממנו, רק שצריך לבוא אחרי התואר ד"מ וְחֶזְוָהּ רַב מִן חַבְרָתַהּ (דניאל, ז', כ':) וְהָא חַכִּימֵי אִנְהוּ, אֲנַן חַכִּימֵי מִינַּיְיהוּ (בכורות, ח', ב':) אמרו לשמשא ולסהרא, דבהירותא דהוה בהירא יתיר מִנְּכוֹן, הא אתחשך (מדרש הנעלם, וירא, צ"ט, א':) ועל ידי מִידֵי דַּהֲוָה ואחריהן השם בכ"ף או באל"ף. ד"מ מִידֵי דַּהֲוָה לֵיהּ כְּשִׁבּוּרוֹ (עירובין, ס"ד, א':) מִידֵי דַּהֲוָה אַטֶּבֶל (יבמו' פ"ח, א':) (§ כ"ג).

§ יט

ולדוגמא יובא פה שמות עם סימני היחס, דהיינו שם ממין זכר יחיד ורבים בכל התמונות. וגם שם ממין נקבה בכל המספרים ובכל התמונות. (תמונת סמיכות הקנין § כ"ד).

מספר אופני היחס	שם ממין זכר במספר יחיד — נפרד — תמונת פשוט	תמונת מפריט	נסמך	שם ממין זכר במספר הרבים — נפרד — תמונת פשוט	תמונת מפריט	נסמך
א	טוּר	טוּרָא	טוּר	טוּרִין	טוּרַיָּא	טוּרֵי
ב	דְטוּר	דְטוּרָא	ומקבל את סימני היחס כמו הנפרד	דְטוּרִין	דְטוּרַיָּא	ומקבל את סימני היחס כמו הנפרד
ג	לְטוּר	לְטוּרָא		לְטוּרִין	לְטוּרַיָּא	
ד	יַת טוּר	יַת טוּרָא		יַת טוּרִין	יַת טוּרַיָּא	
ה	טוּר	טוּרָא		טוּרִין	טוּרַיָּא	
ו	מִטוּר	מִטוּרָא		מִטוּרִין	מִטוּרַיָּא	
ז	בְּטוּר	בְּטוּרָא		בְּטוּרִין	בְּטוּרַיָּא	
ח	כְּטוּר	כְּטוּרָא		כְּטוּרִין	כְּטוּרַיָּא	

מספר אופני היחס	שם ממין נקבה במספר יחיד — נפרד — תמונת פשוט	תמונת מפריט	נסמך	שם ממין נקבה במספר הרבים — נפרד — תמונת פשוט	תמונת מפריט	נסמך
א	חֵיוָא־ה	חֵיוְתָא	חֵיוַת	חֵיוָן	חֵיוָתָא	חֵיוַת
ב	דְחֵיוָא	דְחֵיוְתָא	ומקבל את סימני היחס כמו הנפרד	דְחֵיוָן	דְחֵיוָתָא	ומקבל את סימני היחס כמו הנפרד
ג	לְחֵיוָא	לְחֵיוְתָא		לְחֵיוָן	לְחֵיוָתָא	
ד	יַת חֵיוָא	יַת חֵיוְתָא		יַת חֵיוָן	יַת חֵיוָתָא	
ה	חֵיוָא	חֵיוְתָא		חֵיוָן	חֵיוָתָא	
ו	מֵחֵיוָא	מֵחֵיוְתָא		מֵחֵיוָן	מֵחֵיוָתָא	
ז	בְּחֵיוָא	בְּחֵיוְתָא		בְּחֵיוָן	בְּחֵיוָתָא	
ח	כְּחֵיוָא	כְּחֵיוְתָא		כְּחֵיוָן	כְּחֵיוָתָא	

§ כ

ב) ולאחריו הוא השם עצם פרטי סימני כנויי הקנין (עיין לעיל § י"ז) ר"ל שהשם מקבל את אותיות הכנוים בנקודות מחודשות (§ ז') ומורות על גוף הקונה, והגופים המה גוף א' מדבר בעדו, גוף ב' נוכח, גוף ג' נסתר. (עיין § ל"ז) בין ביחיד ובין ברבים בין לזכר ובין לנקבה.

§ כא

ובהתחברות אותן האותיות לשם ממין זכר, אז תשמט האלף המפרדת, מפני שסימני כנויי הקנין, מורים על הפרטי. כאשר נראה פה בדוגמת התחברות אותן הסימנים לשם זכר.

יחיד { תמונת פשוט מֶלֶךְ (מלך)
תמונת מפריט מַלְכָּא (המלך) }

מספר	גוף	סימני כנויי הקנין: לזכר	משותף	לנקבה	סמיכו׳ והתחברו׳ שם זכר יחיד לסימני כנויי הקנין: לזכר	משותף	לנקבה
ליחיד	א		־ִי			מַלְכִּי	
	ב	־ָךְ		־ֵךְ	מַלְכָּךְ		מַלְכֵּךְ
	ג	־ֵיהּ		־ָהּ	מַלְכֵּיהּ		מַלְכָּהּ
לרבים	א		־ָנָא			מַלְכָּנָא	
	ב	־ְכוֹן		־ְכֵן	מַלְכְּכוֹן		מַלְכְּכֵן
	ג	־ְהוֹן		־ְהֵן	מַלְכְּהוֹן		מַלְכְּהֵן

רבים { תמונת פשוט מַלְכִּין (מלכים)
תמונת מפריט מַלְכַיָּא (המלכים) }

מספר	גוף	סימני כנויי הקנין: לזכר	משותף	לנקבה	סמיכו׳ והתחברו׳ שם זכר רבים לסימני כנויי הקנין: לזכר	משותף	לנקבה
ליחיד	א		־ַי			מַלְכַּי	
	ב	־ָיךְ		־ַיִךְ	מַלְכָּיךְ		מַלְכַּיִךְ
	ג	־וֹהִי		־ָהָא	מַלְכּוֹהִי		מַלְכָּהָא
לרבים	א		יָנָא			מַלְכַּיָּנָא	
	ב	־ֵיכוֹן		־ֵיכֵן	מַלְכֵּיכוֹן		מַלְכֵּיכֵן
	ג	־ֵיהוֹן		־ֵיהֵן	מַלְכֵּיהוֹן		מַלְכֵּיהֵן

הערה א׳) זאת היא דוגמת סמיכות שם זכר לסימני כנויי הקנין הן בלשנא דקרא והן בלשנא דתרגומיא, ויש לדעת שבלשנא דקרא סימן לגוף נסתר יחיד כשהשם ביחיד הוא רק ה"א במפיק שלפני׳ צירה בלי יו"ד ־ֵהּ ד"מ גְּשְׁמֵהּ, שַׁעֲרֵהּ (דניאל, ד׳, ל׳:) ובלשנא דתרגומיא ודחכימיא במלאת הצרת ־ַאי לגוף א׳, ד"מ, רְחִימָאִי.

והכרת ַיִךְ ־ַכִי לגוף ב' נקבה, ד"מ, מַלְכַּיִךְ מַלְכַּכִי והכרת ַןָ לגוף א' הרבי' ד"מ מַלְכָּן והכרת ַיְכִי לגוף ב' רבות ד"מ מַלְכַּיְכִי.

הערה ב). ואלה השמות ממין זכר הנמצאות בדניאל ועזרא שאותיות הכנוים נתחברו להן על דרך איננו רגיל.

מדבר בעדו (גוף א'). יש מחלוקה בין בעלי המסורה בתיבת מָרֵא, אם תחסר האל"ף כשתבוא היו"ד לסימן מדבר בעדו, או אם תעמוד על מקומה ותקבל אחרי' יו"ד, כמו שנראה בדניאל (ד', ט"ז).

נוכח (גוף ב'). מה שנמצאת הכרת ־וּךְ תמורת ָךְ, ד"מ, אֲבוּךְ (דניאל, ה', א:) מפני שהשמות אָב, אָח, חָם, מקבלין את סימני הכנוי' ע"ד מיוחד להם כנראה בלוח (§ כ"ג).

לנסתר (גוף ג'). תמורת ֵהּ שהיא סימנו נמצא ֵא, פִּשְׁרֵא (דניאל, ד', ט"ו:) תמורת פִּשְׁרֵהּ. — ונסתר בשם ממספר הרבים, ר"ל הכנוי' מיחס דברים רבים לגוף יחיד נסתר שסימנו ־וֹהִי נמצא תמורתה ֵהּ, ד"מ חַרְצֵהּ (דניאל, ה', ו':) תמורת חַרְצוֹהִי (שֵׁם חַרְצִין איננו בא ביחיד כ"א ברבים (עיין לעיל. § י"ג הערה ב'.).

לנסתרת (גוף ג') תמורת ָהּ ר"ל קמ"ץ לפני הה"א תבוא ַהּ ר"ל פתח לפני הה"א ד"מ בְּפֻמַּהּ, (דניאל, ז', ה') תמורת בְּפֻמָּהּ. — עַל גַּבַּהּ (דניאל, ז', ו':) תמורת גַּבָּהּ. — קָדָמַיהּ (שם) תמורת קֳדָמָהּ. — ונסתרת בשם מספר הרבי' ר"ל שהכנוי' מיחס דברי' רבים לגוף יחידה נסתרת שסימנו ָהּ נמצאת הכרת ַהּ ד"מ גַּפַּהּ (דניאל, ז', ד':) תמורת גַּפָּהָא (א תמורת ה) וכמו כן שִׁנַּהּ (שם, ז', ה':).

לנוכחים (גוף ב') ולנסתרים (גוף ג') תמורת כוֹן, הוֹן נמצא כוֹם, הוֹם ד"מ אֱלָהֲכוֹם (עזרא, ו', ד':) תמורת אֱלָהֲכוֹן, וכמו כן שְׁמָהָתְהוֹם (שם, ה', י') תמורת שְׁמָהָתְהוֹן.

הערה ג). ובלישנא דתרגומיא ודחכימיא נמצאו עוד שנוים רבים דהיינו שרבים מהן מקבלין את אותיות הכנוים על דרך נוטה ללשון סוריא, ומהם על דרך זרות כנראה מן המשלים הללו. כמו דֶּאֱלָהִיךְ (ישעי', כ"ב, ז':) תמורת דֶּאֱלָהָךְ. פרוק ד' ית ישראל מכל עָקְתוֹי (תלים, כ"ה, כ"ב:) תמורת עָקְתוֹהִי. זולו בטלו רְשׁוּתַיְיכוּ (עירובין, ס"ב, ב':) תמורת רְשׁוּתֵיכוֹן. — וּבְחוֹבַיְיהוּ דחיין לא לסכינתי' מארעא (זהר, נח, ס"ח, ע"ב:) תמורת וּבְחוֹבֵיהוֹן. — לא ישטה לבר לְאוֹרְחָתָהָא (משלי, ז', כ"ה:) תמורת לְאִירְחָתָהּ כמו חַבְרָתַהּ (דניאל, ז', כ':).

§ כב

ובהתחברו' אותן אותיות הכנוי' לשם ממין נקבה מהבר' הסופית ָא או ָה תשתנה האל"ף או הה"א סימן הנקבה ד"מ חָכְמָה לתי"ו ד"מ חָכְמַת כמו בסמיכות (§ ט"ו)

מפני שנסמך לאות הכנוי׳. ואל״ף המפרעת (§ י״ג) ד״מ חָכְמְתָה תשמש לגמרי מפני שסימני כנוי׳ הקנין מוליס על הפעל. ד״מ חָכְמְתָךְ: ונשמות מהגזרה הסופית ות שהנפרד מהן ו ד״מ מַלְכוּ (דניאל, ד׳, כ״ד:) נסמך מַלְכוּת (שם ד׳, כ״ט:) ובתמונת מפריט מַלְכוּתָא (שם, ד׳, כ״ח:) ונמצא הסמיכות לכנוי התחוברים מַלְכוּתָךְ: (שם, ד׳, כ״ג:).

יחידה — תמונת פשוט מַלְכָּא (מלכה); תמונת מפריט מַלְכְּתָא (המלכה)

מספר	גוף	סימני כנויי הקנין: לזכר	משותף	לנקבה	סמיכות והתחברות שם נקבה יחידה לסימני כנויי הקנין: לזכר	משותף	לנקבה
יחיד	א		־ִי			מַלְכְּתִי	
	ב	־ָךְ		־ֵךְ	מַלְכְּתָךְ		מַלְכְּתֵךְ
	ג	־ֵיהּ		־ַהּ	מַלְכְּתֵיהּ		מַלְכְּתַהּ
רבים	א		־ָנָא			מַלְכְּתָנָא	
	ב	־ְכוֹן		־ְכֵן	מַלְכַּתְכוֹן		מַלְכַּתְכֵן
	ג	־ְהוֹן		־ְהֵן	מַלְכַּתְהוֹן		מַלְכַּתְהֵן

רבות — תמונת פשוט מַלְכָן (מְלָכוֹת); תמונת מפריט מַלְכָתָא (הַמְּלָכוֹת)

מספר	גוף	סימני כנויי הקנין: לזכר	משותף	לנקבה	סמיכות והתחברות שם נקבה במספר הרבוי׳ לסימני כנויי הקנין: לזכר	משותף	לנקבה
יחיד	א		־ַי			מַלְכָּתַי	
	ב	־ָךְ		־ֵךְ	מַלְכָּתָךְ		מַלְכָּתֵךְ
	ג	־ֵיהּ		־ָהּ	מַלְכָּתֵיהּ		מַלְכָּתָהּ
רבים	א		־ָנָא			מַלְכָּתָנָא	
	ב	־ְכוֹן		־ְכֵן	מַלְכָּתְכוֹן		מַלְכָּתְכֵן
	ג	־ְהוֹן		־ְהֵן	מַלְכָּתְהוֹן		מַלְכָּתְהֵן

יחידה: תמונת פשוט מַלְכוּ (מַלְכוּת)
תמונת מפריט מַלְכוּתָא (הַמַּלְכוּת)

מספר	גוף	סימני כנויי הקנין: לזכר	משותף	לנקבה	סמיכות והתחברות שם נקבה יחידה כשהברה הסופי׳ ־וּ לסימני כנויי הקנין: לזכר	משותף	לנקבה
יחיד	א		וּ־ִי			מַלְכוּתִי	
	ב	וּ־ָךְ		וּ־ֵךְ	מַלְכוּתָךְ		מַלְכוּתֵךְ
	ג	וּ־ֵיהּ		וּ־ָהּ	מַלְכוּתֵיהּ		מַלְכוּתָהּ
רבים	א		וּ־ָנָא			מַלְכוּתָנָא	
	ב	וּ־ְכוֹן		וּ־ְכֵן	מַלְכוּתְכוֹן		מַלְכוּתְכֵן
	ג	וּ־ְהוֹן		וּ־ְהֵן	מַלְכוּתְהוֹן		מַלְכוּתְהֵן

רבות: תמונת פשוט מַלְכְּוָן (מַלְכְיוֹת)
תמונת מפריט מַלְכְּוָתָא (הַמַּלְכְיוֹת)

מספר	גוף	סימני כנויי הקנין: לזכר	משותף	לנקבה	סמיכות והתחברות שם נקבה כשהברה הסופי׳ ־וּ במספר הרבים לסימני כנויי הקנין: לזכר	משותף	לנקבה
יחיד	א		וָ־ִי			מַלְכְּוָתִי	
	ב	וָ־ָךְ		וָ־ֵךְ	מַלְכְּוָתָךְ		מַלְכְּוָתֵךְ
	ג	וָ־ֵיהּ		וָ־ָהּ	מַלְכְּוָתֵיהּ		מַלְכְּוָתָהּ
רבים	א		וָ־ָנָא			מַלְכְּוָתָנָא	
	ב	וָ־ְכוֹן		וָ־ְכֵן	מַלְכְּוָתְכוֹן		מַלְכְּוָתְכֵן
	ג	וָ־ְהוֹן		וָ־ְהֵן	מַלְכְּוָתְהוֹן		מַלְכְּוָתְהֵן

הערה א). ושמות נקבה שאות אחרונה משרשן א׳ או ה״א דהיינו שיש להם הברה הסופי׳ ־ָי וכסמיכות ־ָית או ־ַית ושברבים בתמונת פשוט יש להן הברת ־ָין מקבלין לרוב לפני אותיות הכנויים יו״ד קמוצה במקום האל״ף או הה״א (למ״ד הפעל) הנכפלת, ע״ד לשון ערבי (§ קכ״ה, הערה) ד״מ עֲוָא, עֲוָית, עֲוָיָן, עֲוָיָתָךְ.

חֲטָא, חֲטִיַת, חֲטָיִן, (חֲטָאָן) חֲטָיָךְ׃ נְבִזְבָּה, נְבִזְבְּתָא, נְבִזְבַּיִת, נְבִזְבַּיִן, נְבִזְבִּיָתָךְ׃ והכפולים נְבִזְבְּזָא, נְבִזְבְּזָן, נְבִזְבְּזָתָךְ׃ כדין.

הערה ב). מן הדוגמות הללו נתברר שסימני כנויי הקנין הנה אותיות א"ה"ו"י"כ"ן וישותש בהן ע"ד זה, דהיינו במספר יחיד לגוף א' אות יו"ד, לגוף ב' אות כ"ף, לגוף ג' זכר יו"ד וה"א ולגוף ג' נקבה אות ה"א. וברבים לגוף א' נו"ן ואל"ף, לגוף ב' זכר כ"ף, וי"ו, נו"ן ולגוף ב' נקבה כ"ף נו"ן, לגוף ג' זכר ה"א, וי"ו, נו"ן. ולגוף ג' זכר ה"א, וי"ו, נו"ן, ולגוף ג' נקבה ה"א, נו"ן ובדוגמות הנ"ל נרשמו עיך האותיות והתנועות הסופיות מן השמות הנסמכות ונדבקות לאותיות הללו,

הערה ג). גם ידאה בדוגמות הנ"ל שיש להתבונן על שני ענינים אצל שמות בסמיכות אל הקנין. בראשון יש להתבונן על מין ומספר אותו השם עצמו הנסמך לכנויי הקנין, ד"מ לִישׁוּעָתֵיהּ, (תלים, ז', י"ד:) הנה שם לִישׁוּעַת הוא מין נקבה. ובשני יש להתבונן על מין ומספר אותו הגוף המסומן ע"י סימני כנויי הקנין כמו במשל המוקדם הנה הכנוי ־ֵיהּ מורה גוף נסתר יחיד זכר.

§ כג

ויש איזה שמות שמקבלין את סימני הכנוים על דרך זרות מיוחד להן. ולהרוב אותן שיש להן סימן הרבים על דרך מיוחד ואלו הן אָב, אָח, חָם, שֵׁם. (§ י"ג, הערה ב').

מספר	גוף	השם במספר יחיד: לזכר	משותף	לנקבה	השם במספר הרבים: לזכר	משותף	לנקבה
יחיד	א		אֲבִי			אֲבָהָתִי	
	ב	אֲבוּךְ׃		אֲבִיךְ׃	אֲבָהָתָךְ׃		אֲבָהָתֵיךְ׃
	ג	אֲבוּהִי		אֲבוּהָא	אֲבָהָתוֹהִי		אֲבָהָתְהָא
רבים	א		אֲבוּנָא			אֲבָהָתָנָא	
	ב	אֲבוּכוֹן		אֲבוּכֵן	אֲבָהָתְכוֹן		אֲבָהָתְכֵן
	ג	אֲבוּהוֹן		אֲבוּהֵן	אֲבָהָתְהוֹן		אֲבָהָתְהֵן

הערה. ובשם, אַב נמצאו זרות רבות, במקום אֲבִי (דניאל, ה', י"ג:) נמצא אַבָּא (בראשית. כ', י"ב:). במקום אֲבוּךְ׃ (דניאל ה', י"א:) נמצא קֳבֵיל לַאֲבִיךְ׃ (משלי. כ"ג, כ"ב :) במקום די יתרעי בי מֵאֲבִיךְ׃ (ס"ב ו', כ"א:) נמצא אֲבוּיִךְ׃ (תלים, מ"ה, י"א:) במקום אֲבוּהִי (בראשית, ל"ז, א':) נמצא אֲבוּהָ דשמואל

(ברכות, י"ח, ב') ובמקום אֲבוּהָא (דבריס כ"ב ע"ז:) נמלא אולה ואמרה לַאֲבוּהָ (סנהדרין, ל"ג, א':) אֲבוּנָן (בבא בתרא, ירושלמי, פ"ע, ה"ב:) אֲבוּנָא (ברלשית, ל"א, י"ד:) וכהנה רבות.

§ כד

מן הדברים הנאמרים עד הנה § § י"ט—כ"ב. נכר שהשם מקבל או לפניו סימני היחס, או לאחריו סימני כנויי הקנין. ועתה יש לדעת שהשם יכול לקבל שניהם ביחד, דהיינו לפניו את סימני היחס, ולאחריו את סימני כנויי הקנין. ד"מ דִי בְּיִתֵיה (דניאל ה', כ"ג:) דְּבְרָךְ (ברלשית, ל"ז, ל"ב:) לְבַיְתֵה (דניאל, ו', י"א:) מִבַּיְתֵה (דברים כ"ד, א':) מִן יְדַי (דניאל, ג', ט"ו:) בִּידֵה (שם ה'. כ"ב:) בִּפְלֻגַתְהוֹן (עזרא ו', י"ח:).

פרק רביעי

שם המספר (נָאמען נוּמעראַלע)

§ כה

שמות המספר הן הנה המורות על כמות המנין, ונחלקו **א)** למספר יסודי **ב)** סדרי **ג)** מדותי, **ד)** המכפל, **ה)** הסוגי, **ו)** החוזרי, **ז)** הקפי.

§ כו

א) מספר יסודי (נוּמערוּס קאַרדינאַלים). לשמות מן תְּלָתָא עד עַסְרָא סגולה מיוחדת מלשאר שמות בענין הנדה הסופי' דהיינו בהיותן ממין זכר, יש להן הנדה הסופי' ־ָה שבשאר שמות היא סימן נקבה (§ י') ד"מ, ועלא מנהון סָרְכִין תְּלָתָה (דניאל ו', ב':).

§ כז

ב) מספר סדרי (נוּמערוּס אָרדינאַלים) הנדה הסופי' לזכרים, או שאות האחרון בפתח שאחרי' יו"ד נח נסתר. או שאות האחרון בקמץ ואחרי' הנדת ־ָאי ד"מ חֲמִישָׁאי ולנקבה סימנה קמץ ולאחרי' אל"ף נח נסתר ־ָא, או אל"ף קמולה ולאחרי' ה"א כ"נס (אָה) כדין שמות התואר והיחס ממין נקבה. (§ י"ד).

מספר יסודי (נומעראליא קארדינאליא)				מספר סדרי (נומעראליען ארדינאליא)				
זכר		נקבה	זכר			נקבה		
חַד	*) 1	חֲדָא	קַדְמַי	רֵישׁ	1	קַדְמָאָה	רֵישָׁא	
תְּרֵין	**) 2	תַּרְתֵּין	תְּרֵין	תִּנְיָן	2	תִּנְיָנָא	תִּנְיָנוּת	
תְּלָתָא	3	תְּלָת	תְּלִיתַי	תְּלִיתָאִי	3	תְּלִיתָאָה		
אַרְבְּעָא	4	אַרְבַּע	רְבִיעַי	רְבִיעָאִי	4	רְבִיעָאָה		
חַמְשָׁא	5	חֲמֵשׁ	חֲמִישַׁי	חֲמִישָׁאִי	5	חֲמִישָׁאָה		
שִׁתָּא	6	שִׁית	שְׁתַּי	שְׁתִיתָאִי	6	שְׁתִיתָאָה		
שַׁבְעָא	7	שְׁבַע	שְׁבִיעַי	שְׁבִיעָאִי	7	שְׁבִיעָאָה		
תְּמַנְיָא	8	תַּמְנֵי	תְּמִינַי	תְּמִינָאִי	8	תְּמִינָאָה		
תִּשְׁעָא	9	תְּשַׁע	תְּשִׁיעַי	תְּשִׁיעָאִי	9	תְּשִׁיעָאָה		
עַשְׂרָא	10	עֲשַׂר	עֲשִׂירַי	עֲשִׂירָאִי	10	עֲשִׂירָאָה		

הערה. מתיבת קַדָם תחסר בלישנא דחכימיא אות ד׳ ר״ל ומר זוטרא בריך אכסא קַמָּא (פסחים, ק״ג, ב׳:) וזהו מטבע לשון שומרונית, ר״ל בקמאותה (ࠁࠒࠌࠀࠅࠕࠄ) (ברשית, א׳, א׳: תרגום השומרוני) ומתיבת שַׁבְעָא תחסר לפעמים עָא ולא נשאר רק הברת שָׁב. ודין תמונת מפריט (עיין לעיל § י״ד)

§ כח

ולמעלה מעשרה בהרכבת שם עֲשַׂר עם שם ממספר יסודי תפול העי״ן (ולאותיות סַר מורכבות כל שמותי) ממספר יסודי, ר״ל תְּרֵיסַר (שבת ל״ג, ב׳:) כדמתי דוד לִתְלֵיסַר שנין והכה בההוא יומא דעאל לְאַרְבֵּיסַר (זהר משפטים, נ״ח, ע״א:) ולפעמים ע״י שתי תיבות ר״ל כד הוו מעיילן עליא ועליותא בסוקא כבר שִׁית עַשְׂרָא וכבר שַׁב עַשְׂרָה (ב״ב, נ״א, ב׳:) ותשמש גם בְּתְשֵׁסַר (תשע עשר) (נדה,

---

*) ובלישנא דחכימיא הֵין תיבת יוני ר״ל הֵין דאמר רבי יוחנן משום ר׳ אלעזר וכו׳ שכן קורין בלשון יוני לאחד הֵין (שבת׳ ל״א, א׳:).

**) וכתו כן תיבת דו׳ הבאה מלשון יוניה, ר״ל ותנינן חדש הראשון דו׳ פרצופין אתברי (זהר׳ תזריע, מ״ע, ב׳:) ובמקום תְּלָתָא תשמש תיבת טְרִיָא ובבא בתרא, ירושלמי פ״י, ה״א: והיא מלשון יונית.

כ"ד, א':) כ"ד בסיון וְשִׁיתְּסַר בתמוז אלו להו כו' בְּשִׁיבְסַר בתמוז נחית (תענית, כ"ט, א':) ובאיספנא דקלא ולקצת ירחין תְּרֵי עֲשַׂר (דניאל, ד', כ"ו:)

§ כט

ובנוגע למספר יסודי העשרת ־ין שהיא סימן הרבים למין זכר נתהוה מן עַסְרָא, עַסְרִין, ומן תְּלָת תְּלָתִין, מן אַרְבַּע אַרְבְּעִין, מן חֲמֵשׁ חַמְשִׁין, ומן שִׁת שִׁתִּין, מן שְׁבַע שַׁבְעִין, מן שׁוּבַע שׁוּבְעִין; אולם מן תְּמַנְיָא תַּמְנָן ובירושלמי סנהדרין פ"ו, ה"ג תוּמְנִין) ומן תְּשַׁע כדין תִּשְׁעִין, מן מְאָה מָאתַיִן או מָאתָן. מכאן ואילך תְּלָת מְאָה וכו' וגם אֲלַף כדין אַלְפָא, אַלְפִין, אַלְפַיָּא, מן רִבּוֹ רִבְּוָן (רִבְּוָון) או רִבְּבָן.

§ ל

ג) מספר מדותי או החלקי (פארטיטיווא), המספר הזה יבוא על כמה פנים או שיש לו הברה הסופית ־ָא או ־ַ או ־וֹן או וּת, ד"מ תַּלְתָּא, תּוּלְתָּא, רְבִיעַ, עֶסְרוֹן, תַּלְתּוּת, רַבְעוּת, (במדבר, כ"ו, ז':) או שיבוא לפני שם המספר תיבת חֲדָא שמחובר אות מ"ם לשם המספר שלאחריו ד"מ חֲדָא מֵאַרְבַּע (שם, יכ"ג, י':) ועוד ע"י השתנות שם המספר לפעל ד"מ וּתְתַלֵּת ית תחום (דברים י"ט, ג':)

§ לא

ד) מספר המכפל (מולטיפליקאטיווא). המספר הזה יבוא ג"כ על כמה פנים או שיבוא שם המספר בבי"ת ולפני' תיבת חַד ד"מ חַד בְּשִׁבְעָה (שבעתים משלי, ו', ל"א:) או שיבוא בלי בי"ת אלא שתקדימהו תיבת חַד שלפני מלת עַל ד"מ עַל חַד תְּרֵין (דברים. ל"ב מ"א:) עַל חַד תְּרֵין בכל חטאה (ישעי', מ', ב':) ואמר למזא לאתונא חַד שִׁבְעָה (דניאל, ג', י"ט:) ועוד על דרך אחר דהיינו שיתהוה משם המספר פעל ד"מ מאן משלוש חדשים בתר דְּיִתַלְּתוּן ירחיא (זהר. אמרי, ע"ב, ע"ב:).

§ לב

ה) המספר הסוגי (דיסטריבוטיווא) יבוא על ידי הכפלת שם המספר, ד"מ תְּרֵין תְּרֵין (בראשית, ז', ט':) שַׁבְעָא שַׁבְעָא (שם, ז', ב':) או ע"י תיבת מִן ד"מ מִן אַלְפָא לְכָל בְּרָא, (יע טויזענד) (איוב, ט', ג':).

§ לג

ו) מספר החזרי (ווידערהאלונגס נומעראליא). המספר הזה חוזר למנות כמה פעמים

בתעשית הפעולה ומרכבת מן שמות מספר היסודי, ומן תיבת זִמְנָא או זִימְנִין ד"מ וּתְלָתָה זִימְנִין ביומא (דניאל, ו', י"ד:) דכן תְּלָת זִימְנִין (במדבר, כ"ב, ל"ג:) וגם בלא תיבת זִמְנָא רק בשתבוא הברה הסופי' ־וּת נוספת למספר הסדרי ד"מ ענו תִּנְיָנוּת (דניאל, ב', ז':) (עיין לקמן § כ').

§ לד

ז) מספר הקפי (קאללעקטיווא) היא תיבת כָּל המקיף את כל המנין ויוכל לבוא בתמונת מפריע ודינו דין שֵׁם ד"מ כֹּלָּא מטא על נבוכדנצר מלכא (דניאל, ד', כ"ה) (ורק בשתבוא תיבה זו בלי שום שֵׁם אחריה רק שהשם מובן בה אז תבוא בתמונת מפריע. דוגמתה בלשון אשכנז תיבת (אַלְלֶעס) שאם תבוא בלי שם דינה דין שם.).

§ לה

ושמות המספר מקבלין כמו שאר השמות את תמונת מפריע (עיין לעיל § י"ג) ומקבלין לפניהן את סימני היחס כמו שאר שמות, ד"מ כְּנַפְשָׁא דְּחַד מִנְהוֹן (ת"א, י"ט, ב':) כדין תעבדון לְחַד (מן הראוי לְחֲדָא בתמונת מפריע, במדבר, ט"ו. י"ב) אחרי יהא בך מסכינא מֵחַד מאחך בַּחֲדָא מקרווך (דברים, ט"ו, ז':) וגם מקבל אחריהן כנוי' הקנין כמו שאר השמות. ד"מ פוקו תְּלָתֵיכוֹן — ונפקו תְּלָתֵיהוֹן (במדבר, י"ב, ד':) ותיבת תְּרֵין כשתקבל אחרי' את סימני כנוי' הקנין תבוא בכמה פנים על דרך זרות ד"מ רב ושמואל דאמרי תַּרְוַיְיהוּ (ב"ב, ק"ו, ב:) ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תַּרְוַיְהוּ (ערובין, כ', א':).

§ לו

תיבת חַד המשמשת גם למספר מדותי או החלקי (§ ל') ולמספר המכפל (§ ל"א) תשמש ג"כ לסימן תמונת פשוט לפני השם, ואז אין כונת המדבר להודיע ע"י תיבת חַד את כמות המספר. (עיין לעיל § ט"ו) ד"מ ר' אבהו הוה יתב פשיט בַּחֲדָא כנשתא מדוכתי' דקסרין. חמא חַד פארי בתר חברי' ובידי חַד קטו (במדבר, רבה, פ' י"ב:) אִגְּרָא חֲדָא (עזרא, ד', ח':).

פרק חמישי

מלות הגוף (פראָנאָמען)

§ לז

מלות הגוף שהם תיבות שלמות הנקראות כנויי נפרדות (§ ז') מורות על שלשה גופים שהם גוף א' מדבר בעדו. גוף ב' נוכח. גוף ג' נסתר. כמו שידובר (לעיל

§ כ') וכמעט על כל גוף הונחה יותר מתיבה אחת כמו שנראה (לקמן § מ"ג) רק שאין הבדל גדול בין תיבות כאלה. ד"מ תיבות אִינוּן, אִנּוּן, הִינוּן מורות על גוף ג' נרבים, דהיינו נסתרים.

§ לח

ומלות הגוף עם המלות הכנויים יחלקו לחמשה חלקים שהמה א) מלות הגוף (פראָנאָמינא פערזאָנאַליא) ב) כנויי הקנין (פראָנאָמינא פאָססעסיווא) ג) כנויי הרומז (פראָנאָמינא דעמאָנסטראַטיווא) ד) כנויי המיחד והמלרף (פראָנאָמינא דעטערמינאַטיווא, עט רעלאַטיווא) ה) כנויי השאלה (פראָנאָמינא אינטעררראָגאַטיווא).

§ לט

א) מלות הגוף באות תמורת השם, לכן תקבלנה כמוהו לפניהן את סימני היחס ולאחריהן את סימני כנויי הקנין. ולהרוב הנה מורכבות מן סימני היחס ומן כנויי הקנין ד"מ לָךְ הלמ"ד היא סימן היחס ליחס שאליו (§ י"ח) והכ"ף שלפני' קמץ היא סימן כנויי הקנין (§ כ"א), או תיבת יָתְכֶן הנרת יַת היא סימן היחס ליחס הפעול (§ י"ח) והנרת כֶן היא סימן כנויי הקנין לנוכחות רבות (§ כ"א) וכמוהן הרבה (§ מ').

§ מ

א) מלות הגוף הנה תיבות שרשית (פרימיטיווא) רק באופן הלשון (נאָמינאַטיף).

	מין	גוף	מספר		מין	גוף	מספר
אֲנַחְנָא	משותף	א	רבים	אֲנָא	משותף	א	יחיד
אַנְתּוּן	זכר	ב		אַנְתְּ	משותף	ב	
אַנְתֵּין	נקבה	בּ		הוּא	זכר	ג	
אִנּוּן	זכר	ג		הִיא	נקבה	ג	
אִנֵּין	נקבה	ג		—	—	—	

אולם בשאר האופנים הנה תיבות מורכבות מן אותיות ב"ל"מ"ד"ך (ומן כנויי המחוברות § ל"ט) כמו בִּי, כְּוָתִי, לְוָתִי.

מספר	גוף	כְּוָת: זכר	כְּוָת: משותף	כְּוָת: נקבה	לְוָת: זכר	לְוָת: משותף	לְוָת: נקבה
יחיד	א		כְּוָתִי			לְוָתִי	
	ב	כְּוָתָךְ		כְּוָתֵךְ	לְוָתָךְ		לְוָתֵךְ
	ג	כְּוָתֵיהּ		כְּוָתָהּ	לְוָתֵיהּ		לְוָתָהּ
רבים	א		כְּוָתָנָא			לְוָתָנָא	
	ב	כְּוָתְכוֹן		כְּוָתְכֵן	לְוָתְכוֹן		לְוָתְכֵן
	ג	כְּוָתְהוֹן		כְּוָתְהֵן	לְוָתְהוֹן		לְוָתְהֵן

§ מא

אופן השתנות מלות הגוף על שמונה אופני היחס, כמו השם אשר במקומו הן באות.

גוף א' מדבר בעדו		
מספר אופני היחס	יחיד	רבים — משותף
א	אֲנָא או אֲנָה	אֲנַן או נַן או אֲנַחְנָא או נַחְנָא
ב	דִּידִי — דִּילִי	דִּידָן — דִּידָנָא — דִּילָן — דִּילָנָא
ג	לִי — לְוָתִי	לָן — לָנָא — לְוָתָנָא
ד	יָתִי	יָתָנָא — יָתָן
ה	— — —	— — —
ו	מִנִּי — מִנָּאִי	מִינָן — מִנָּנָא
ז	בִּי	בָּנָא — בָּן
ח	כְּוָתִי	כְּוָתָנָא

הערה א) בלישנא דחכימיא נמצא תמורת אֲנָא רק נָא, ד"מ כד נָא נפק (סנהדרין, ירושלמי, פ"ו, ה"ו:) תמורת מִנִּי, מִינָּאִי, ד"מ דקנית מִינָּאִי (עירובין, ס"ד,

א׳:) ובתרגומים נמצאת לפעמים תיבת דִּי־לִי נחלקת כמו בלישנא דקרא. ד״מ ית שביא דִּי לִי (שבתותי) (ויקרא, כ׳, ב׳:).

גוף ב׳ נוכח					
מספר אופני היחס	יחיד			רבים	
	זכר	משותף	לנקבה	זכר	נקבה
א		אנת		אַנְתּוּן	אַנְתֵּין
ב	דִּידָךְ		דִּידֵךְ	דִּידְכוֹן	דִּידְכֵן
ג	לָךְ		לֵיךְ	לְכוֹן	לְכֵן
ד	יָתָךְ		יָתֵיךְ	יָתְכוֹן	יָתְכֵן
ה		אַנְתְּ		אַנְתּוּן	אַנְתֵּין
ו	מִנָּךְ		מִנֵּיךְ	מִנְּכוֹן	מִנְּכֵן
ז	בָּךְ		בֵּךְ	בְּכוֹן	בְּכֵן
ח	כְּוָתָךְ		כְּוָתֵיךְ	כְּוָתְכוֹן	כְּוָתְכֵן

הערה ב) והנה מתיבות הנרשמות, משתמשות גם תיבות אחרות, והמה, במקום אַנְתְּ נמצאת אַנְתְּה, אַתְּ, ובמקום אַנְתּוּן, אַנְתֵּן נמצאו אַתּוּן, אַתֵּן.

באופן ב (יחס ההצטרפו׳) נמצאו דִּילָךְ, דִּילִךְ, דִּילְכוֹן, במקום התיבות׳ הנרשמות בלוח.

באופן ג (יחס שאליו) נמצאו תיבת לְוָתָךְ, לְוָתִךְ, לְוָתֵיךְ, לְוָתְכוֹן, לְוָתְכֵן או לְבִי לנוכחה במקום התיבות הנרשמות בלוח. ותמורת לְכוֹן נמצא מַן שָׁם לְכוֹם (עזרא, ה׳, ט׳:) וגם בחסרון הנו״ן, ד״מ ויסתר לְכוֹ (פסחים, ק״ג, א׳:)

באופן ד (יחס הפעול) במקום יָתָךְ נמצאת יָתִיךְ.

באופן ו (יחס שממנו) במקום מִנֵּיךְ נמצאת מִנִּיךְ. ונדבים במטותא מִינַּיְיכוּ (שבת, קכ״ע, ב׳:).

באופן ז (יחס שבו) במקום בֵּיךְ נמצאת בִּיךְ בחירק.

ובאופן ח (יחס הדמיון) במקום כְּוָתֵיךְ נמצאת כְּוָתִיךְ, ולפעמים לזכר כְּוָוָתָךְ, הכי אמרינן משמי׳ דרבא כְּוָוָתָךְ (קדושין, ו׳, ב׳:).

גוף ג׳ נסתר				
מספר אופני היחס	יחיד		רבים	
	זכר	נקבה	זכר	נקבה
א	הוּא	הִיא	אִנּוּן *)	אִנֵּין
ב	דִּילֵיהּ	דִּילָהּ	דִּילְהוֹן	דִּילְהֵין
ג	לֵיהּ	לָהּ	לְהוֹן	לְהֵין
ד	יָתֵיהּ	יָתָהּ	יָתְהוֹן	יָתְהֵין
ה	—	—	—	—
ו	מִנֵּיהּ	מִנָּהּ	מִנְּהוֹן	מִנְּהֵין
ז	בֵּיהּ	בָּהּ	בְּהוֹן	בְּהֵין
ח	כְּוָתֵיהּ	כְּוָתָהּ	כְּוָתְהוֹן	כְּוָתְהֵין

הערה ג) ולא תיבות הללו בלבד ישמשו לגוף נסתר באופני היחס כנרשם בלוח, כי אם עוד תיבות רבות, ואלו הן:

לאופן א (נאָמינאַטיו) ישמשו במקום תיבת הוּא גם כן כל אחת מתיבות הֲוּ (ובספרים שלנו נקודתה הוּ (משלי, כ״ה, כ׳:) הָא, אִיהוּא (אסתר, א׳, א׳:) אִיהֻו, אִינָא (משלי, כ״ח, ט״ז:)· ובמקום תיבת הִיא תוכל ג״כ לבוא אחת מתיבות אִיהִי, אִיהָא, נִיהָא, ובמקום תיבות אִנּוּן תוכל ג״כ לבוא כל אחת מתיבו׳ אִינוּן, הִינוּן. הִמּוֹ, ד״מ ילטעין הִינוּן (תלים, ק״ט, כ״ח:) אנחנא הִמּוֹ (עזרא, ה׳, י״א:) ובירושלמי, זוזין מאה די הִימּוֹ סילעין עשרין (ב״ב, פ״י, ה״א) אִינְהוּ, נִנְהוּ וכו׳, וכמו כן במקום תיבת אִינֵּין תוכל לבוא אחת מתיבות הִינֵּן, אִינְהֵי, נִנְהֵי ותיבות המרכבות (קאָמפּאָזיטא) מורות לרוב על הגוף בהתאמלות את עצמו עד שבמעט יש להן הוראת כנויי המיוחד, ד״מ או דלמא אשה דְּאִיהִי (שהיא עצמה) מלי מקבל גיטה שליח כמי מלי משויא, עבד דְּאִיהוּ (שהוא עצמו) לא מקבל גיטה, שליח כמי לא מלי משוי, בתר דבעיא הדר פשטה לה לה מאשה ואלא הָא (הִיא) דאמר רב הונא בדי׳ דרב יהושע הָנֵי כהני שלוחי דרחמנא נִינְהוּ (זיינד זיא) דאי ס״ד שלוחי דִּידָן

---

*) תיבת אִנּוּן תקבל לפני׳ את אותיות ב״ל״מ״ד״ך (סימני היחס) דְּאִנּוּן, לְאִנּוּן. יַת אִנּוּן, מֵאִנּוּן, בְּאִנּוּן, כְּאִנּוּן.

נַגְהוּ מי איכא מידי דאכן לא מלינן עבדינן וְאִינְהוּ (וורד זיא זעלבסט) מלי עבדי וכו׳ (קדושין, כ״ג, ב׳:) אִינָא (ער איזט עט) דסני (משלי, כ״ח, ט״ז:) אִינְהוּ (זיא זעלבסט) נַגְהוּ (זינד עם) דאפסיד נפשייהו (ב״ב, ע״ה, ב׳:) מזה יש לראות שלתיבות המרכבות הללו יש ג״כ הוראת פעל העזר.

ובאופן ב (גענעטיף) ישמשו ג״כ המלות דִילִי, דִילָה, דִילְהוֹן, דִילְהֵן, וגם על ידי תוספת דְ למלת אִינוּן, ד״מ זכאה חולקיהון דְאִינוּן (דערער) (זהר ואתחנן, רס״ז, ע״ב:).

ובאופן ג (דאטיף) כמלאת מ׳ במקום נוּן, ד״מ אמרנו לְהוֹם (איהנען) (עזרא, ה׳, ט׳:) ויסומן גם כן ע״י תיבות, לְוָתִי, לְוָתֵה, לְוָתְהוֹן, לְוָתְהֵן, (ובלישנא דחכימיא תחסר לפעמים הה״א מתיבת לְהוֹן, ד״מ אהדר לוֹן (ת׳ לְהוֹן) ברחומי וחס עלייהו (זהר בלק, קנ״ח, ע״ב:) או שתחסר לפעמים הנו״ן ע״י קטיעה, ד״מ ולימא לְהוּ (בבא בתרא, ק״י, א׳:).

ובאופן ד (אקוזאטיף) תחסר לפעמים הה״א מתיבת יָתְהוֹן ונכתבה יָתְן, וכמו כן מן יָתְהֵן, נכתבה יָתֵן. (מן הראוי לזכרים יָתוֹן) — וכמה פעמים תשמש תיבת אִינוּן, הִמּוֹ, הִמּוֹן להוראת יחס הפעול, ד״מ רמו אִנּוּן (דניאל, ו׳, כ״ה) יבהל אִנּוּן (יבהלנו, תלים, ב׳, ה׳:) קטל הִמּוֹן (דניאל, ג׳, כ״ב:) יהב הִמּוֹ (עזרא, ה׳, ב׳:).

ובאופן ו (אַבלאטיף) המשמש ג״כ לערך היתרון (זופערלאטיף) (עיין לעיל § י״ח, הערה ב.) כמלא בלישנא דחכימיא במקום מִנְהוֹן תיבת מִנְהוּ או מִנַּיְיהוּ (ובירושלמי סנהדרין, פ״ו, ה״ז מִינוּן).

ובאופן ז (וַקאַטיף עט אינסטרומענטאַלי) כמלא בַּה בפתח תמורת בָּה בקמץ, ד״מ בַּה־שַׁעְתָא (דניאל, ד׳, ל׳:) ובתרגומים בְּהַשַׁעְתָא (אסתר, ה׳, י״ד:) ובלישנא דחכימיא כמלאת תיבת בְּהַאי, וברבים בְּאִינוּן (סנהדרין, ירושלמי, פ״ג, ה״ב:).

ובאופן ח (פראָפאָרטיאָנאַליס) כמלא בלישנא דחכימיא לרוב על דרך הזוות, ד״מ והלכתא כְּוָתֵיה דר׳ יוסף (ב״ב, קי״ד, ב׳:) כְּוָתַיְיהוּ (שם, ק״ז, ב׳:) ומן כְּמָא כמלא כְּמֵיה, (איוב, א׳, ח׳:) כְּמוֹהִי (שם, ב׳, ג׳:).

הערה ד) ומן המדובר בהערה הקודמת נראה בבירור שלרוב נכלל פעל העזר (הוה) בתיבות המרכבות כמובא למעלה במשלים (תמיד, ב׳, א׳: משלי, כ״ח, ט״ז:) וכ״כ במקום שתבואנה שתי תיבות ממלות הגוף מגופים שונים המורות על שם אחד, נכלל בהן ג״כ הפעול העזר, ד״מ אֲנַחְנָא הִמּוֹ עבדוהי די אלה (עזרא, ה׳, י״א:) ואף כשתבואנה שתי תיבות האחת מכויי הרומז והאחת מלת הגוף להורות על גוף אחד,

נכלל בכאן ג"כ פעל העזר (ב"ב, קע"ה, ב': קדושין, כ"ג, ב':) ד"מ, בני אתי אֲלֵין אִינּוּן דאתיין מסטרא דדינא קשיא (זהר תזריע, מ"ה, ע"ב:). — ועוד יש הפרש בין תיבת הַנְּהוּ לתיבת הָנֵי אף אם שהן מורות כאחד על גוף נסתר ברבים, שתיבת הַנְּהוּ הוא דרך כבוד ותיבת הָנֵי דרך גנאי, וזה האות, רב ורבי חנינא אמרי זה המבזה ת"ח וכו' רב פפא אמר כגון דאמר הָנֵי רבנן (סנהדרין, צ"ט, ב', וריש ק"ף, א': עיין שם פרש"י: כגון דאמר הָנֵי רבנן. דכשהוא מספר שם דבר מרבנן אומר הָנֵי ולשון גנאי הוא אבל הַנְּהוּ אינו גנאי, עכ"ל).

§ מב

ב) מלות כנויי הקנין (פראָנאָמינא פאססעסיווא). לכנויי הקנין ישמש יחס ההצטרפות מהמלות הגוף שהמה למדבר בעדו תיבת דִּידִי או דִּילִי וברבים דִּידָן או דִּידָנָא או דִּילָן או דִּילָנָא. לנוכח דִּידָךְ או דִּילָךְ, ולנוכחת דִּידֵךְ או דִּידַיְכִי או דִּילִיךְ. ולנוכחים דִּידְכוֹן או דִּילְכוֹן, ולנוכחות דִּידְכֵן או דִּילְכֵן. לנסתר דִּידֵיהּ או דִּילֵיהּ. לנסתרת דִּידָהּ או דִּילָהּ. לנסתרים דִּידְהוֹן או דִּילְהוֹן, ולנסתרת דִּידְהֵן או דִּילְהֵן, כמובא למעלה (§ מ"א).

§ מג

וכשצריך להוסיף עוד איזה סימן היחס להודיע באיזה יחס מן היחוסים הכנויי הקנין משתמש (אין וועלכער ענדונג דאז צואייגנענדע פירוואָרט שטעהט) אזי מוסיפים את אות סימן היחס אל השם אשר יכונה לקנין, ד"מ למחמי בְּדוּכְתָּן דִּילְכוֹן (אייערע עהרע) (ירושלמי, ב"מ. פרק אלו מציאות) לכך כן עבדתהון גיוותנותא, כלילא, דימטוין בדיסיהון מן חֲטִיף דִּילְהוֹן (פאָן אייהרען רויבע) (תלים, ע"ג, ו':) וכן כל אופני היחס; ואף זאת יש לדעת, שבאמת גם המלות המה התיבות המורות על כנויי הקנין (§ מ"ב) מקבלין בעצמן את סימני היחס, אולם שאז יש להן הוראה אחרת מעט, דהיינו, שמובן בה שם אחד (חוץ הגוף המורה עליו) ר"ל גם השם חסר ואינו נאמר בפרט בענין, אז יבוא סימן היחס מחובר למלת כנויי הקנין. ד"מ לְדִידָן הוי מותא לְדִידְהוּ לא הוי מותא (גיטין, כ"ו, א':) ר"ל להלכתא דִּידָן הוי מותא, והלכתא דִּידְהוּ לא הוי מותא. ותפשוט לי' מִדִּידֵיהּ (שבועות, י"ז, א':) ר"ל מסברה דִּידֵיהּ. ועמי שבקו פולחני די בְּדִילֵיהּ (ר"ל בְּאַגְרָא דִּילֵיהּ) אנא מייתא עלייהון יְקָדָא (ירמי', ב', א':) ובעית לשלומי בְּדִילְכוֹן (בַּחֲמִירָא דִּילְכוֹן. פסחים, ה', ב':).

הערה. חוץ מזה ישומנו כנויי הקנין ע"י אותיות הכנוי הנקראות כנויי מחוברות (§ ו) המחוברות בסוף השמות (§ § כ' — כ"ג והערות).

§ מד

ג) מלות כנויי הרומז (פראָנאמינא דעמאָנסטראטיווא) הנה עד לרוב יש מהן מורות על זכר ויש מהן מורות על נקבה ורובן משותפות. דָא, דֵךְ או דִיךְ, דֵיכִי, דֵין או דֵן או הָדֵין, ובכ"ף הדמיון כְּדֵין (הוּן, כְּהוּן ירושלמי), דִכֵן, דְנַן, דְנָא הָאִי, הָדָא הָךְ, הַנָךְ, אֵל, אֵלֶה, אִלֵּךְ, אִלֵּין, הָאֵלֶה, הָאִילֵן, או הָלֵין.

והזמן מרומז ע"י תיבת בְּהַ־שַׁעְתָא. בִּזְמְנָא, בֵּהּ־זִמְנָא (§ ס"א, הערה § פ"ז), ולהרוב מקבלין אותן התיבות ג"כ את סימני היחס, ד"מ ואדכבתה דָא לְדָא נקשן, (דניאל, ה', ו':) א"ל שמעון כתיב והי' מדי חודש בחדשו ומדי שבת בשבתו אַמַּאי דָא שקיל בְּדָא. אלא כלא בחד דרגא סליקו דָא אזדווג בְּדָא וחדוות' דְדָא. בְּדָא לא אשתכח. (זהר אחרי ע"ע, ב':) וכן כולן.

§ מה

ובסתבוא מלת דָא פעמים לסורות על שתי שמות במאמר אחד טעמן כמו הַלָּזֶה (יענער) זֶה (דיעזער) בעברית, ד"מ, תא חזי, ישמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך מלמד דאשתתפו כחדא דָא (יענער) כפיק ואגח קרבא. וְדָא (דיעזער) יתיב ולעי באורייתא (זהר בהעלותך, ק"נ, א':) וכ"כ תיבת אִידֵי הכפולה, ד"מ מכדי משכן איקרי מקדש ומקדש איקרי משכן, נכתב או אִידֵי וְאִידֵי מקדש (יענער אונד דיעזער פסוק, זאָווָאהל יענער אלס אויך דיעזער) (שבועות, ט"ו, ב':)

§ מו

ד) מלות כנויי המיחד והמצרף (פראָנאָמינא דעטערמינאטיווא עט רעלאטיווא) לרוב תשמש בזה תיבת מָן ולאחרי' דִי או רק דְ המחוברות בתיבה שלאחרי' בהוראת אֲשֶׁר. משותפת לזכר ולנקבה. ושוה ביחיד וברבים (וועלכער, וועלכע) ד"מ ארי מָן דְאיתוסי הכא (דברים, כ"ט, י"ד:) ולפעמים נמצא תיבת מָה להורות על אדם (אויף אייגע פערזאָן) ד"מ היכנא מָה דְאעיל על איתת חברי' למידך עמה (משלי, ו', כ"ט:) וכח הוראת זו יש ג"כ בתיבת דִי לבדה, ד"מ ומלתא דִי מלכא שאל (דניאל, ב', י"א:) והרבה פעמים נתחברה ממש תיבת דִי להשם והיו לתיבה אחת, ואז הוראתה (דער־יעניגע, וועלכער) ד"מ, וְדִ־מדים (ומעון) פירוש ואשר מעוף. וְדִ־רְסִים (וכתית) פירוש ואשר כתית, וכן כולם. וְדִישְׁלִיף (ונתוק) (ויקרא, כ"ב, כ"ד:) ובהוראה זו תחובר ג"כ לתיבת לָא שלפני השם (בינוני) ד"מ דְלָא שמע (חרש) פירוש איש אשר איננו שומע. דְלָא חזי (עור) פירוש איש אשר איננו רואה (ויקרא, י"ט, י"ד:)

§ כ״ז

ה) מלת כנויי השאלה (פראָנאָמינא אינטעררגאטיווא). יש לחלוק את מלות כנויי השאלה לארבעה חלקים והמה תיבות מיוחדות לשאול בהנה א) על גוף אדם (נאָך איינע פערזאָן) ב) על דבר מה (נאָך איינע זאכע) ג) על הזמן ד) על המקום.

א) מָן או מָאן (— וועֶר) שוה לזכר ולנקבה ביחיד וברבים. ד״מ מָן כוותך דילי בשמיא (מי לי בשמים, תלים, ע״ג, כ״ה:) מחליפותא דלדיקת חדא כפקן כמה טבין לעלמא ומָאן הִיא? תמר (זהר אחרי, ע״א. ע״ב:) והנכון מָן בלי אל״ף כמו מַן שְׁם. לְפֹם עֲנֵם (עזרא, ה׳, ג׳:)

ב) מָא או מָה, ד״מ מָא דֵין (מדוע אדום ללבושך, ישעי׳, ס״ג:) (לפעמים לאדם, § מ״ו) וגם תשמש לפעמים תיבת מַן לדבר, ד״מ ומַן וֵי הוה (אסתר, א׳ א׳:) ומן תיבת מָא נתהוה מָאִי, ד״מ מָאִי איכא למימר (ב״ב, ג׳, ב׳:)

הֵי (תשמש לעמים על אדם) ד״מ, ולמאן דאמר פרליף, הֵי מינייהו שבי בריש (ברכות, ס״א, א׳:).

ג) אֵימָתַי, ד״מ עד אֵימָתַי אלהא יחסד מעיקרא (עד מתי אלהים יחרף צר) (תלים, ע״ד, י׳:)

ד) אָן, ד״מ אָן הוא מורא (זהר ואתחנן, ר״ס, ע״ב:)

אֵי מְנָן (לקמן § מ״ע) מֵאַיִן (מאין) (סנהדרין ירושלמי, פ״י, ה״ב:) מִן הָאן (מאין) ייתי סעדי (תלים, קכ״א, א׳:)

§ מ״ה

ומלת כנויי השאלה ישתנו על שמוכה אופני היחס ע״י קבלת סימני היחס לפניהן כמו השמות והנה בעצמן לא ישתנו, וזה דרכם.

מספר אופני היחס	לאדם	לדבר
א	מָן	מָא · מָאִי
ב	דְמָן	דְמָא · דְמָאִי
ג	לְמָן	לְמָא · לְמָאִי
ד	יַת מָן	יַת מָא · מָאִי
ה	מָן	מָא · מָאִי
ו	מִמַּן	מִמָּא · מִמָּאִי
ז	בְּמַן	בְּמָא · בְּמָאִי
ח	כְּמַן	כְּמָא · כְּמָאִי

ועל דרך זה מקבלין שארי כנויי השאלה את אותיות סימני היחס, ד״מ לְאָן אנא אתי (בראשית, ל״ז, ל׳: בְּאָן אתר (זהר אמור, נ״ט, ע״א:) מֵאָן אתר (שם אחרי ב״ו, ע״ב:).

מְשָׁלִים

א) (עיין לעיל § מ"ז) ולפעמים מַנִי, ד"מ מַנִי ישכח (מי ימלא) (משלי, ל"א, א':) עמי מָא טבא אמרית למעבד לך (מיכה, ו', ג':)

ב) תורא דְמַן (ש"א, י"ב, ג':) ויקרא שמו. שמו דְמַן אמר ר' חייא שמיה דְמִדְבְּחַ (זהר בשלח, ס"ו, ע"ב).

ג) לְמַאן הוה סגיד? סגיד לְעַרְסָא (זהר ויחי, רי"ג, ע"ב:) לְמָה ישגא (עזרא, ג', כ"ב:) לְמָא יתמנע (במדבר, כ"ז, ד':) לְמָאי אכלי ליה? לְקוֹאִינֵי (פי' רש"י תולעים שבבני מעים) (שבת ק"ט, ב':) ועל ידי אות אל"ף המשמשת לאופן השלישי (§ י"ח) אַמָאי, ד"מ אַמָאי לא. (קדושין, כ"ג, א':)

ד) בלי תיבת יַת, ד"מ לאתוי מָאי? לאתויי טחול (שבת, ק"י, א':) (מָאי קא משמע לן).

ה) מָאן דחליא די"י יתא לותי (שמות, ל"ב, כ"ו:).

ו) מִמַן, מִמָא (כריתות, י"ד, א':).

ז) דהא האי בר נש דעבר על פקודי דאורייתא, ותב לקמי' דמאריה בְּמַאן אנפין יקים קמאי (זהר ויקרא, ח', ע"א) וּבְמָא נהיר כלא? בתיובתא ובקל שפרא (שם אמור, ק', ע"ב:) בְּמָאי אכלו ליה? בשבע תמרי אוכמתא (שבת, ק"ט, א':)

ח) כְּמַאן (§ י"ח) כְּמָא ויחול רוגזי עלה כְּמָא דחל על עם דרא דעבר על אורייתא במדברא (הושע, ב', ה':) אתוהי כְּמָה רברבין (דניאל, ג', ל"ג:).

הערה. מן אלה המשלים נראה שלפעמים תבוא תיבת מָאן בהוראת תיבת מָא. ולפעמים נכתבת תיבת מָן בלא אות אל"ף בין המ"ם לנו"ן (מָאן) ובתלמוד ירושלמי נמצאת אות וי"ו בין המ"ם לנו"ן (מוֹן) ואם תבוא אחריה תיבת הוא יוכלו להיות מורכבות בתנאי שיפלו הה"א והאל"ף מתיבת הוא והוי"ו תחובר לסוף תיבת מַן, ואז נתהוה תיבת מַנּוּ (מַן הוא) ד"מ הא מַנִי? רבי היא (עירובין, נ"ז, א':) וכ"כ בהרכבת תיבת מָא או מָה עם תיבת הוא נתהוה מהן תיבת מָהוּ (מָה הוא).

§ מט

והברת אֵי או הֵי מורכבות עם כנויי הרומז דָא (אֵידָא, אֵיזֶה) (הֵידָא) ובסימן היחס לְאֵידָא, ועם תיבת דֵין או כְּדֵין נתהוה אֵידֵין, הֵידֵין, אֵיכְדֵין, הֵיכְדֵין, ד"מ אֵיכְדֵין תאמרון, (אֵיךְ תאמרו) (ירמי', ב', כ"ג:) או שתבוא תיבת אֵי בלתי מחוברת לפני כנויי השאלה, ד"מ אֵי מִכָּן אינון (מאין המה) (יהושע,

ב', י"ד:) ותיבת מִן מורכבת עם תיבת אָן ונתהוה תיבת מִנָּן או מִינָן, ד"מ וּמִינָן (מִן אָן) את אתי (ומאין תבוא) (סופטים, י"ט, י"ז:) ובהרכבת תיבת מִנָּן עם תיבת הָא, אז מובלעה נו"ן האחרונה מתיבת מִנָּן ונתחברה לה האל"ף מתיבת הָא, ונתהוה תיבת מִנָּא (מִן אָן הָא) ד"מ אמר ר' יוסף מִנָּא אמינא לה (עירובין, כ"ט ע"ב:) ובהרכבת תיבת מִנָּא עם תיבת לָן, תפול גם האל"ף ונתהוה תיבת מִנָּלָן (מִן אָן הָא לָן) גם אות ה"א המנוקדת בפתח תשמש בלשון השמות והפועלים לכנוי השאלה (כמו בעברית) ד"מ הַכְעַבְדָא הוא ישראל (ירמי' ב', י"ד:).

§ נ

ויש כמה שמות המשמשין במקום מלות הגוף דהיינו להורות על החזרת הפעולה לגוף הפועל, (רעליפראָקוו, צוריקפיהרענד) והמה גוף, גֶרֶם, מֵימַר, נְפַשׁ, ומקבלין אחריהן אותיות הכנוים כפי הצורך, ד"מ הא גוּפָא קשיא (קדושין, י"ז, ע"א:) משבחן בְגוּפַיְיהוּ (שם) עבדי גַרְמֵךְ לחשה (במדבר רבה, פ"ט:) ועבד גַרְמֵיה חשש עייניה (שם). — תיבת מֵימַר לא תשמש רק דרך הוד, כבוד, מלכות, ד"מ ובר מִמֵּימְרָךְ (בלעדיך) לא ירים גבר ית ידיה (בראשית, מ"א, מ"ד:) ובפרט להוד כבוד מלכות שמים (הימאַיעסטעט אַויעסטעט) ד"מ מה אשכחו אבהתכון בְמֵימְרִי שקר (מה מצאו אבותיכם בי עול) (ירמי', ב', ה':). אדוס מרדו בְמֵימְרָךְ (כי מרו בך) (תלים, ה', י"א:) ותיבה זו היא שם ממין נקבה כמו שמצאנו בגומרין דכול דלקא מֵימְרֵיה (ס"ב, כ"ב, ע':). נְפַשׁ, ד"מ, חד כותא עבד נַפְשֵׁי מפסר חלמין (פתיחתא איכה רבתא) קומו מהולו נַפְשַׁיְיכוּ (פסחים, ס"ט, ע"ב:) דמסכן נַפְשַׁיְיהוּ (כתובות ב' ב':).

פרק ששי

מלת היחס (פרעפּאָזיטיאָן).

§ נא

מלת היחס, ר"ל תיבות שלמות (§ ז') המשמשות להורות על יחס השם או הגוף תבואנה לפניהם, ד"מ מִן יומת עלמא (עזרא, ד', י"ט:) ובפעלו, ר"ל שהשם חסר, תבואנה לפני מלת היחס המקבלת את כנויי הקנין, ד"מ דִי סלקו מִן לְוָתָךְ (עזרא, ד', י"ב:) או שתבואנה לפני כנויי הקנין שאז יחוברו להן כנויי המחוברות כמו שיחוברו למלת הגוף, ד"מ וּמִנַּי שים טעם (שם, ד', י"ט:) ולהרוב מקבלין גם כן איזה אות מאותיות סימני היחס (ב"ל"מ"ד"ך) ד"מ והות סיך ולפיה דתגרא דְמִן רחוק

(ממרחק) אתיא מיכלותה (משלי, ל"א, י"ד:) ודרך התחברות את כנויי המחוברות למלת היחס. (§ מ') וכ"כ הנה.

בְּגִין, בְּגִינֵיהוֹן (זהר ויקרא, ע"ו, ע"ב:) דִּבְגִינֵיה (שם אמור, כ"א, ע"ב:) בְּדִיל, בְּדִילָךְ (בראשית, י"ב, י"ג:) בַּהֲדָא, בַּהֲדָאי (זהר בלק, ר', ע"א:) בַּהֲדַיְיהוּ (שם ואתחנן רס"א, ע"ב:) בֵּין, בֵּינַיְיהוּ (שבת, כ"ט, ע"א:) בסמיכות בֵּינַת (משלי כ"ו, י"ג:) בָּתַר, בַּתְרָךְ (מ"א, י"ט, כ':) ובסימן היחס אַבַּתְרֵיה, (זהר פנחס, ר"מ, ע"א:) והרבה פעמים תבוא בהוראת שם מספר הסדרי (לעומת תיבת קַדְמָאָה שמשנה נופלת לרוב הדלת) ד"מ א"ר הונא *) בַּתְרָאֵי מודה לְקַמָּאֵי, קַמָּאֵי לא מודי לְבַתְרָאֵי (יבמות, נ"א, א':). גַּב, לְגַבֵּיה (זהר אמור, נ"ט, ע"א:) גַּו, בְּגַוָּיךְ (זכרי' ב', ט"ו:) בְּגַוָּה (עזרא, ד', ט"ו:) בְּגַוַּיְיכִי (בבא בתרא, ע"ג, ב':) דִּי (עיין לעיל § מ"ב, ולקמן § כ"ז). חֲלַף, חֲלָפוֹי (משלי, י"א, ח':). יָת, יָתְהוֹן (דניאל, ג', ב':) יָתָה (במדבר, י"ט, ג':). כְּוָת, כְּוָתִין או כְּוָתַיְיכוּ (ק) (ב"ב, ס"ה, א':) כְּמוֹת (§ מ') לְוָת, לְוָתִיךְ יהושע ב', ג':) לְוָתָךְ (עזרא, ד', י"ב:) לְוָתִי (ב"מ, ס"ב, א':). לְחוֹד. בִּלְחוֹדוֹהִי (בראשית, ל"ב כ"ה:) בִּלְחוֹדָהָא (זהר בא ל"ב, ע"ב:) מְטוּל, וּמְטוּלְתֵיה, (תלים, ז', י"ד:). מִן, מִנָּנָא (שופטים, י"ג, כ"ג:) מִנָּן (דניאל, ו', י"ג:). עַל, עֲלֵיהוֹם (עזרא, ז', כ"ד:) עֲלַוֵיהוֹן (ש"א, י"ז ח':). עִם, עִמּוֹן תמורת עִמְּהוֹן (סנהדרין ירושלמי, פ"ו, ה"ו:). קֳבֵל, לְקָבְלָךְ (תלים, ל', ח':). קֳדָם, קֳדָמַי (דניאל, ב', ט':) קֳדָמֵיהוֹן (ישעי', ס"ג, י"ב:) ובלישנא דחכימיא תחסר הד"לת (מתיבת קֳדָם) ד"מ לא מייתינן לה קַמַּיְהוּ (תמורת קדמיהו) דרבנן (נדה, כ', ב':) הא מנח כסא קַמָּן (תמורת קדמנא) (פסחים, ק"ג, א':) (§ כ"ז, הערה) חד בר נש אזל מידון קוּמֵי (תמורת קדמי) (סנהדרין, (ירושלמי, פ"א, ה"א:). תְּחוֹת, תְּחוֹתוֹהִי (דניאל, ד', י"ח:) ובלישנא דחכימיא תחסר החית ד"מ דפק תּוֹתֵיה (תמורת תְּחוֹתֵיה) (ב"ב ב"ד, ב':) דסלקין לעילא אסורין, דנחתין לְתַתָּא שרו (עירובין, ק', א':).

§ נב

כללו של דבר, כל מלה שמקבלת לפניה אותיות סימני היחס ולאחריה את אותיות כנויי הקנין, או רק את אותיות כנויי הקנין לבדהן, הן הנה מלות היחס כמו שנראה ממשלים הקודמים. (אלא שלפעמים תשמשות גם בהוראת מלה אחרת כמו מלת תואר הפעל.).

---

*) ר' שמעון בר' אלעזר.

§ נג

אותיות סימני היחס.

אותיות סימני היחס, והנה אותיות ב"ל"מ"ד"ך (§ ז') ובלשנא דחכימיא גם אות א' הנה המיחסות או דבר מה או איזה פעולה לשם, ומשמשות להורות על יחס השם כמו מלות היחס (§ כ"א) והנה מחוברות אל השם מלפני' (§ § י"ח, י"ט) ובלשנא דחכימיא כמלאו כתיבות נפרדות לפני השם (שם) וזה דרך שמושן.

§ נד

הבי"ת היא תשמש יחס לאופן השביעי (§ י"ח) עד די התגזרת אבן די לא **בידין** (דניאל, ב', ל"ד:) ברם עיקר שרשוהי **בארעא** שבקו (שם, ד', י"ב:) ונפל **בשוחתא** די עבד (תלים, ז', ט"ז:) **בגזירת** עירין (דניאל, ד', י"ד:) די שליט עלאה (עליא כתיב) **במלכות** אנשא (שם, ה', כ"א:) ולא **בכסף** תתפרקין (ישעי' נ"ב, ג':)

§ נה

הלמ"ד היא סימן היחס לאופן השלישי מן אופני היחס (§ י"ח) ד"מ, ענה מלכא ואמר **לדניאל** (דניאל, ה', ג'.) וכמקרבה **לגבא** (שם ו', כ"א:) ידיע להוא **למלכא** (עזר', ה', ח':) והיבל המו **להיכלא** די בבל. (שם, ה', י"ד:) אודיכו **לאלהא** (תלים, מ"ב, ו':)

ותמצא מזער כמלאת הלמ"ד בשמושה ליחס ההצטרפות, ד"מ ובנין ביתא די הוא בנה מקדמת דנא שנין שגיאין, ומלך **לישראל** רב בנהי ושכללה (עזרא, ה', י"א:) ביתא **לאלישע** (מ"ב, ה', ט':).

ויותר כמלאת הלמ"ד בהוראת יחס הפעול, ד"מ **לחכימי** בבל אל תהובד (דניאל, ב', כ"ד.) והשכחו **לדניאל** (שם, ו', י"ב:) ועלייה ליה **למניה** לבי גיננייה (פסחי' ק"א, א':) ואי לא אנא מסקנא **לבישרא** דהנך במסריקון דפרזלא (איכה רבתא' פ' בלע ד' ולא חמל:) וגם טעם הלמ"ד, כטעם תיבת **בשביל**, ד"מ *) **וליקר**

---

*) **וליקר מלכותי הדרי וזיוי יתוב עלי** (דניאל, ד', ל"ג:) ופי' שם רש"י ז"ל, **וליקר** מלכותי הדרי. ולכבוד מלכותי חזרתי, עכ"ל, ובתחילת כבודו שבה. שחשב תיבת **הדרי** לפעל עבר מדבר בעדו' ובאופן הזה, היתה צריכה להיות הברת ֵת בסופ' כמו **ברכת**, **שבחת** (שם, ד', ל"א:) וגם הנגינה אינה מסכמת שתהיה תיבת **הדרי** מחוברת לתיבת **מלכותי**. לכן יש לחשוב שהלמ"ד **וליקר'** טעמו **בשביל**, **והדרי** שם דבר בכנויי מדבר בעדו ותרגומו לפי זה. (וועגען דער ווירדע מיינעס רייכעס, קעהרטע מיין גלאנץ אונד מיינע הערליכקייט אויף מיך צוריק).

מלכותי (דניאל, ד׳, ל״ב:) טעמא בִּשְׁבִיל כבוד מלכותי. וחוץ מזה תשמש הלמ״ד במקור, ד״מ ולא כהלין כתבא לְמִיקְרֵא ופשרא לְהוֹדָעָה (דניאל, ה׳, ח׳:) וגם תשמש להוראת הלווי, דהיינו מחוברת לפני השורש לעתיד נסתר, לֶהֱוֵה (עם זייא) (דניאל, ד׳, כ״ב:) וְלֵימָא ליה מר לשלוחא וכו לֵיתֵי וְלוֹדְעֵי למר (ברכות, ז׳, ב׳:) (§ פ״ה).

§ נו

המ״ם תבוא מחוברת בראש השם להורות הוראת יחס שממנו, שהוא אופן השני (§ י״ח) ויחס ערך היתרון וההפלגה (שם, הערה) ד״מ, ואשוי ית תחומא מִיַּמָּא דסוף (שמות, כ״ג, ל״א) ואוסיף עוד בלק למשלח רברבין סגיאין ויקירין מֵאִלֵּין (במדבר, כ״ב, ט״ו:) והיא (המ״ם) נגזרת מן תיבת מִן המתמלאת לרוב בלישנא דקרא, ד״מ מִן גַּבָּא (דניאל, ו׳, כ״ד:) מִן בית מלכא (עזרא, ו׳, כ״ד:) ואצל המקור כשהיא עם למ״ד (מִיל) יש לה הוראה שליליי׳ (פֿערנייכענד) מִלְּמֶעֱבַד (ישעי׳, כ״ו, י״ב:) (אוהן ניכט צו טהון) מִלְּמֵחֱטֵי (אוהן ניכט צו זינדיגען) (בראשית, כ׳, ו׳:) ותמיד תקדים איזה פעל בהוראת המניעה, או השמירה.

§ נז

הדל״ת, תשמש בהרבה שמושים, דהיינו א) שתסמן בשמות את אופן יחס ההצטרפו׳ שהוא אופן השני (§ י״ח) ד״מ ויהי שארא דְבֵית (והיה שארית יעקב) (מיכה, ה׳, ז׳:) ב) להורות על שם הפרטי, שם הקבוץ, שם הסוג, שהוא בהוראת שם התואר (דאס אייגן אייגנער = זאממעל = אונד גאטטונגס = נאהמען, אלס בייוואָרט געבראויכט ווירד) ד״מ טוּרָא דְצִיּוֹן (הר ציון) (תלים, ע״ד, ב׳:) ובאסור דִּי פרזל (דניאל, ד׳, י״ב:) כחלין דִּי משך (כחלי שמן) (מיכה ו׳, ט׳:) ג) ושתשמש להוראת סימן המיחד והמצטרף כנודע לעיל (§ מ״ו) ד) וקרוב לזה שתבוא הדל״ת לפני הפעול, בהוראת תיבת אֲשֶׁר בעברית, ד״מ בחרכא דְּשַׁלְשֵׁלְתָּנָא (אשר הורדתנו) (יהושע, ב׳, י״ח:) ה) אחרי תיבת עַד נתהווה ע״י הד״לת עתיד מורכב (קינפֿטיגפֿערגאנגענע צייט) (§ נ׳) ואותה הדל״ת היא מן תיבת דִּי, ויש לה כל ההוראות כמו לתיבת דִּי בעצמה, רק שהיא מחוברת לתיבה שלאחרי׳ הנקוד שתחתי׳ ישונה לפי דין האותיות והנקודות שלאחרי׳ (§ ס״ב) ותיבת דִּי כשהיא מופרדת מן התיבה שלאחרי׳ נקודתה חיריק. והוראתה קרובה להוראת תיבת דִּי או דָא או הבדת דְּ בלשון איטאליאנא, ד״מ אַמְתָא דְשָׂרַי (Serva di Sara בראשית, ט״ז, ח׳:) רוּקְבָא דְמַיָּא (un Otre d'Acqua. שם, כ״א, י״ד:) דְּמַן אַתְּ (di chi sei? שם, ל״ב, י״ח:) ובלשון ארמית תקבל תיבת

דִּי לפני' את כ"ף הדמיון (כְּדִי) ד"מ אדין מלכא כְּדִי מלתא שמע (דניאל, ו', ט"ו:) אלא שאז איננה נחשבת למלית היחס) ובירושלמי נשהיא מורכבת עם תיבה אחרת להורות תיבת אֲשֶׁר, תפול אות מהתיבה האחרת, ד"מ והוא שבוד דִּינוּן, (דְּאִינוּן) בני נש (ע"ז ירושלמי, פ"ב, ה"ה:) (§ ה' הרכבה).

§ נח

הכ"ף תשמש לסימן אופן יחס הדמיון, שהוא אופן השמיני (§ י"ח) ד"מ מטול דייחור בְּזְעֵיר רוגזיה (כי יבער כמעט אפו, תלים, ב', י"ב:) ויש לאותה הכ"ף הוראת תיבת הֵיךְ, ד"מ ונפקתא הֵיךְ דימנא תוקפי (ותרם קראים קרני) (תלי', נ"ב, י"א:) ונתהוה אותה הכ"ף מן תיבת כִּי, ד"מ כִּי קוּשְׁיָין ווי אוועער בעפּראָגען (ווזר בזילה ג', א':) ואותה התיבה נמצאת ג"כ בעברית, ד"מ כִּי־מֵי נֹחַ (ישעי', נ"ד, ט':).

§ נט

אות אל"ף תשמש בלישנא דחכימיא לסמן את אופן השלישי מאופני היחס, ר"ל יחס שאליו (§ י"ח) ד"מ, דמעיקרא כי מפרים להו אַדְעָתָא דהכי מפרים להו (פסחים, נ', א':) והיא נגזרת מן תיבת אֶל ותשמש ג"כ ליחס ערך היתרון (§ י"ח הערה).

§ ס

גם תכלנה להיות מדובקות בתיבה אחת יותר מאות אחת מאותיות ב"ל"מ"ד"ך, לשמוש היחס, ד"מ אף אנא חס לי מִלְמחטי קדם ד' מִלְאתמנעא לצלאה עליכון (גם אנכי חלילה לי מחטא לד' מחדול להתפלל בעדכם) (ש"א, י"ב, כ"ג:) או שהמ"ם היא בתיבת נפרדת, ד"מ לא תתמנעין מִן לְמבעי (אסתר, ד', י"ג: ת"ש) (§ כ"ז) הא מחי מן קדם ד' הויא בבעירך דִּבְחַקלא (שמות, ט', ג':) וצלו קדם ד' בִּדְעיק להון (ויזעקו אל ד' בצר להם) (תלים, ק"ז, י"ג:) אלא דְּאַדְהכי (נדה, כ"ה, א':) ויתרעון במותא מִדְּבְחיא (ונבחר מות מחיים) (ירמי', ח', ג':).

§ סא

ומן הרכבת איזה אותיות מן אותיות ב"ל"מ"ד"ך, יתהוו ג"כ איזה תיבות, שהן מלות, ד"מ מהרכבת כ"ף הדמיון, ודל"ת המצטרפת תתהוה תיבת כַּד, ותיבה זו תשמש להגבלת הזמן (אשר בלשון עברית אז תבוא אות כ"ף) והוה כַּד שמע אלי' (ויהי כשמוע אליה) (מ"א, י"ט, י"ג:) וגם תבוא תיבת כַּד להגבלת הזמן במקום שבלשון עברית תבוא אות בי"ת להורות זו, ד"מ וְכַד אגריה ענני מלעיל, וְכַד אעשין מעייני תהומא (באמצו שחקים ממעל בעזוז עינות תהום) (משלי, ח', כ"ח:)

ולפעמים טעמו כטעם מלת כְּמוֹ בעברית ד"מ ורמתא כַּד במוהיא (וגבעות במאזנים (ישעי', מ', י"ב:) דהא לא יכילנא לנטרא להון כַּד בקדמיתא (זהר תזריע, מ"ה, ע"ב:) ובלישנא דקרא שכיח יותר תיבת דִּי מחברת דְּ לכן נתהווה בלישנא דקרא תיבת כְּדִי כמו בלישנא דתרגומיא ודחכימיא תיבת כַּד (עיין לעיל § כ"ז).

הערה. ובעלי התרגומים בחרו במלות כאלה, למען פעם היטב את הוראת כ"ף העברית או הבי"ת (כשהן לשמוש) לבלי תחשב הכ"ף לכ"ף הדמיון, או הבית שלא תחשב באחת מן ההוראות אחרות שיש לה, כמו הוראת עַל, יְדֵי, תּוֹךְ, וכדומה, מפני שיש לבי"ת ולכ"ף כמה הוראות, ומשמשות לכמה פנים. לכן נמצאו תיבות כַּד, בְּעִידָן, בִּזְמָן, להורות על בי"ת העברית, שהיא באה להגבלת הזמן, ד"מ בְּעִידָן עקתא אפתיחא לי (בקראי ענני) (תלים. ד', ב':) בִּזְמַן דמשבחין. (בְּדָן) (איוב ל"ח, ז':), ובלישנא דחכימיא הברת אַדְּ לפני הפעל, או ע"י תיבת מִן דְּ (§ פ"ז).

§ סב

ולענין נקוד אותיות ב"ל"מ"ד"ך בהיותן סימני היחס או לפני המקור, יש לדעת, שנקודתן העצמי' איננו אלא שוא נע, ד"מ מסתכל הוית בְּקַרְנַיָּא (דניאל, ז', ח':) והשתכח בְּאַחְמְתָא בְּבִירְתָא, (עזרא, ו' ב':) ושלטנך לְסוֹף ארעא (דניאל, ד', י"ט:) היכדין הוו לְצָדוּ (איך היו לשמה) (תלים, ע', י"ט:) ודחשא דְּאַרְעָא ורמש האדמה) (הושע ב', כ':) חוץ מן המ"ם שהיא בחירק, ד"מ כאורייתא מה לאתעבדא מְמַלְכְתָא ושתי (אסתר, א', ט"ו:) (ת"ש) וטפרוהי כְּצִפְּרִין (דניאל, ד', ל':).

אולם כשהנה לפני אות שואית (בלבד שאות השואית לא תהיה אחת מאותיות א"ה"ח"ע) תשתנה השוא שתחת אותיות ב"ל"מ"ד"ך לחירק תנועה קלה, ד"מ, בִּתְקֹף חסני (דניאל, ד', כ"ו:) ומטת לִשְׁמַיָּא (שם, ד', י"ט:) ביומא די מִלְקַדְמִין (בימי קדם) (תלים, מ"ד, ב':) דִּתְשַׁדַּר (איוב, ל"ח, ל"ה:) ואלו אחרו כִּנְמַר (דניאל, ז', ו':) ובבואן מחוברת לתיבה אחרת דראשונה שלה אחת מאותיו' אהחע, המנוקדת בחטף (חטף פתח, חטף קמץ, חטף סגול) אז תקבלנה אותן אותיות ב"ל"מ"ד"ך את התנועה המורכבת עם השוא באות שלאחריה, ד"מ וּבֶאֱסוּר די פרזל (דניאל, ד', י"ב:) ידע מה בַחֲשׁוֹכָא (שם, ב', כ"א:) להן די הרגיזו אבהתנא לֶאֱלָה שמיא (עזרא ה', י"ב:) (ובדניאל בצירה, ד"מ לֵאלָהָיךְ לא פלחין, שם, ג', י"ב:) לֵאלָהִי לא איתכון פלחין (שם פסוק, י"ד:) לַחֲנֻכַּת צלמא (דניאל, ג', ג':) (חוץ מן המ"ם שהיא בצירה, ד"מ מֵאֲחוּהִי, (ויקרא, כ"ה, מ"ח) לא

תחזי ית תורא דַאֲחוּךְ (לא תראה את שור אחיך) (דברים, כ"ב, א':) והוי צניע להלכא בדחלתא דֶאֱלָהָךְ (והצנע ללכת עם אלהיך) (מיכה, ו', ה':) ועל רגלין כֶּאֱנָשׁ הקימת (דניאל, ז', ד':) ושער רישיה כַּעֲמַר נקיא (שם, ז', י"ט:) ולפני יו"ד שואית, תבוא אות השמוש (ב"ל"מ"ד"ך) בחירק. והיו"ד תשאר בלי שום נקודה ד"מ לִיקַר, בִּידַיִן, ואות אל"ף בלישנא דחכימיא מנוקדת תמיד בפתח.

פרק שביעי

מלת תאר הפעל (אדווערביום)

§ סג

מלת התאר או תאר הפעל (§ ז') היא המלה אשר תורה את הגבלת מושב הפעול או מושג הפעולה, או את מושג הווית דבר באחת מן התוארים המורות על האיכות או הכמות או על המקום או על הזמן, ד"מ תַּקִּיף (חזק) שַׂגִּיא (רב) תַּמָּן, תָּם (שם), אִתְמָלִי (אתמול) ומעטים הנה התיבות המיוחדות לחלק הדבור הזה (ר"ל, שתהינה רק מלות תארי הפעל) אך שהרבה פעמים תשמשנה ג"כ תיבות משארי חלקי הדבור, כמו, שמות, מלות הגוף, או מלות היחס, ע"י קבלת איזה הברה הסופית כמו ־ָן דוגמתו בעברית ־ָם בתיבת רֵיקָם, ד"מ, זִיוְתָן (יקר) (איוב, ל"א, כ"ו:) (הֵילֵל) (ישעי', י"ד, י"ב:). (רק שאז בהיותן בהוראת תאר הפעל. אינן מקבלות את אותיות הכנוי' אף שהן בעצמן שמות או משאר חלקי הדבור המקבלין את כנוי' הקנין.) או ע"י קבלת הברה הסופית אִית (־ִית) ד"מ תְּרֵיצָאִית (משלי, כ"ג ל"א:)・

§ סד

ותארי הפעל נחלקו לפי ענין המושג והגדר לשבעה חלקים.

א) גדר המקום שבו מיוחס הנשוא אל הנושא או המלה, והנה המלות הבאות לתשובה על אָן? לְאָן? מֵאָן?, ד"מ הָתָם, תָּם, תַּמָּן (שם) הָכָא, הָלְכָא, כָּא (כה, פה, היר) מִכָּא (פאָן היר, פאָן דאָ) לְעֵילָּה (למעלה, אָבען) מִלְעֵילָא (מלמעלה. פאָן אָבען) מִלְרַע, מִלְתַּתָּא (מתחת, פאָן אונטען) (תיבת מִלְרַע היא בחסרון מן תיבת מִלְאֲרַע ר"ל מִן לַאֲרַע, תיבת אֲרַע בלשון עברית אֶרֶץ, דהיינו מפני שהארץ למטה לעומת השמים, לכן תשמש תיבת מִלְרַע בהוראת לְמִתַּחַת או מִלְמַטָּה לָקֳבֵל (לנגד, געגענאיבער) בַּר (חוץ, אויסען) גּוֹי. גֵּיו (תוך, אינ־נען) בָּתַר (אחר, נאָך) בְּשׁוּם אֲתַר (נירגענד) תַּתָּא (תחת, אונטען) בחסרון

החי"ת עיין לעיל § כ"א תיבת תחות) קדם (קדם, לפני, פֿאָר) סחור (סביב, רינגסאום).

§ סה

ב) גדר הזמן והמשך. הן הנה המלות הבאות לתשובה על שאלת אימתי? ד"מ כען עתה, נון, יעטצט) עגל (מהרה, באהר) זמנין (פעמים, אונבאאהל) תדירא (תמיד, בעשטענדיג) יומנא, יומא דין (היום, הייטע) בתר כן אחרי כן, נאכ־הער (בנגהא אום טאגע, ביים ליכט) עראי (לווייצען, צווייטען, נתהווה מן ערע והיתה ראוי׳ להיות ערעאי צופעלליג). עד לא (עד לא, טרם, בעפֿאָר) עד כען (עד עתה, ביז יעצט) בחשוכא (אין פינסטערן) בשפרפרא (בשחר, אין דער מאָרגענרעטהע). לעדוני צפרא (לעת הבוקר, אום מאָרגען) מיד (גלייך פֿאָן דער האנד) או מן יד (שיר השיר׳, ב׳, י"ב:).

§ סו

ג) השעור והדמיון והערך והשווי, הן הנה המלות הבאות לתשובה על שאלת איכדין? היך? היאך? ד"מ לפום (לפי, נאך, נאך מאסגאבע) (מלה זו נתהווה מן השם פום, בעברית פה, כלומר אחרי צווי של פה), ד"מ לפום חיזו דעיינין (זהר יתרו, ע"א, א׳:) לפום מיכליה, (שמות, י"ב, ד׳:) מדעם (מאומה, עטוואס, ניכטס) קליל (קל, גערינג) ראוי, חזיא, (פֿעהיג, געביהרענד) רשאי ערלויבט, פֿרייא) פורתא (וועניג) סריק (לעער) מגן (חנם, אומזאָנסט) כלי האי (גאנץ זאָ, זאָ זעהר) כינא (מלה מורכבת כן הא, זאָ איזט׳ס) כיני (כן היא).

§ סז

ד) תכונת הפעולה וכוונתה, ד"מ איפכא (היפך, (געגענטהייל) לאו דוקא (ניכט גראדע זאָ) לרותצן (לבטח, זיכער) הלכך (מורכבת מן תיבת הא לכך זיהע, דאהער, דארום) כל כדין (גלייך זאָ) שליא (פֿלעטצליך) בבהילו (שם דבר בקטיעת התי"ו, אייעהנד § י׳) בתקיף (ג"כ שם דבר עם בי"ת השמוש כמו בחוזק מיט שטערקע, שטארק) בריש גלי (בריש שם דבר עם בי"ת השמוש, גלי בינוני פועל בהוראת שם התואר, וענינו בעברית ביד רמה, אָפֿפֿענטליך).

§ סח

ה) החיוב והשלילה, ד"מ הין *) (יאָ) אין (בחילוף הה"א מתיבת הין לאל"ף, יאָ)

---

*) הין בזו"ר בירושלמי (סנהדרין פ"י ה"ב).

יָאוּת (כן, זאָ רעכט) הָכִי, הָכֵין (אָכֵין, וואהרליך זאָ) וְהָאִי (ווכערליך) לָא (ניין) לַאו (ניכט) לֵית (לָא אִית, עס איזט ניכט) אִיכָּא (אִית כָּא, עס איזט היר) לֵיכָּא (לָא אִית כָּא, עס איזט ניכט היר) (§ ה') בְּרַם (בלשון דומי ווערוס, ובלשון עברית. אֲבָל וואהרליך) בְּלָא (מיט ליכטען) בְּקוּשְׁטָא (אָמְנָם) הָא (הנה, זיהע) קָא או קָ, בהוראת הָא והרבה פעמים נוסף שלא לצורך כלל.

§ סט

ו) הספק והשאלה. ד"מ אִם, ובירושלמי ותלמוד ירושלמי אִן (ווען) מָאִים (מורכבת מן מלית מָה אִם, והוא התרגום של אוּלַי, פֿיללייכט) דְּלָא (אשר לא, דאס ניכט) ומלה זו היא תרגום למלת פֶּן, ד"מ פֶּן אשבע וכחשתי (משלי. ל', ח'): מתורגם דְּלָא אשבע ואכפר) פוּן (פֶּן, פֿיללייכט, וּלְוַי פוּן (ע"י חסרון מתיבת וּלְהֱוֵי פוּן, (דאס עס דאָך ווערע פֿיעלליכט) אִלּוּלְפוּן (מורכבת מן תיבות אִם לוּ שהוא תיבות אִלּוּ, ומן תיבת לָא, תחסר האל"ף ונשארה רק לְ, ותיבת פוּן מבוארת, ומכולם נתהוה אִלּוּלְפוּן, ווען ניכט עטווא, עיין לקמן § פ"ג) דִּלְמָא (פֿיעללייכט) שֶׁמָּא הוראת השי"ן בתיבה זו, היא כמו הוראת הדל"ת בתיבת דִּילְמָא (פֿיעללייכט) כֵּיצַד (וויא זאָ) הֵיךְ הֵיאָךְ (איך וויא) הֵיכָא, הֵיכִי, הֵיכָן (אי כה וויא דען, וואָ דען, הֵיכָן מורכבת מן תיבת הֵיךְ וויא, אָן וואָ) הֵיכְמָא (וויא וואס) מַאי לַאו (וואס עטווא ניכט).

§ ע

ז) כמות המספר, ד"מ וְיתוּר (איבערפֿליססיג) תּוּב (שׁוּב בחילוף הידוע, ווידער נאך) מִסְתָּא. (ואם לא אמרה הוֹן, מתורגם ונורא לא אמרה מִסְתָּא גענוג) תּוּ (בקטיעה מן תּוּב) וע"י מספר הסודי, ד"מ תִּנְיָנוּת (דניאל, ג', ז':) עיין (לעיל § ל"ג) תניינא חֲדָא זמנא (שבת, פ"ע, א':) צִבְחַר (ווענינ).

פרק שמיני

מלת החבור (קאָניונקטיאָ).

§ עא

מלת החבור, שמושו לחבר ולקשר תיבות או מאמרים (§ ז') והנה ג"כ תיבות שאינן מקבלות את סימני כנויי הקנין, ולפעמים תשמשות ג"כ תיבות מן מלות היחס או התואר להוראת מלת החבור, וחוץ מן התיבות המשמשות לענין זה כמלאת אות וי"ו ואות דל"ת

לבודאות חבור וקשור (דין נקוד אות וי"ו כדין אותיות ב"ל"מ"ד"ך § ס"ג) אלא שלפני אות שואית נקודתה ו (שורק כמו בעברית) ומלות החבור נחלקת לפי ענינן לאחד עשר חלקים. ואלו הן:

א) מלות העטוף (קאפולאטיוואַ, פערבינדענד) ד"מ אֲגַב (גַב היא סס, ריקקען, והאל"ף היא סימן יחס שאליו נוגע, וועגען) אוּף (אַף אויך) אֲרֵי — אַף ד"מ אֲרֵי זבנוא ואכל אַף מיכל ית כספנא (בראשית, ל"א, ט"ו):

ב) מלות החלוק, אִי — אִי, ודומה להן אִן — אִן (אִם — אִם, ווען — זאָ) ד"מ עפר למטה אֵין, אִי לא לא, (ביצה, ז', ב':) לָהֵן, ד"מ לָהֵן (נור) (דניאל, ב', י"א:) לְחוּד (בלאָס, אללײן, נור) ד"מ לְחוּד בארעא דגושן (שמות, ט', כ"ו:) לְחוּד אֲרֵי תקיף עמא (במדבר, י"ג, כ"ח:) וקרוב למלות התנאי.

ג) מלות התנאי (קאנדיטיאָנאַליס, בעדינגענד) אִי (אִם, ווען) ד"מ וילנא בשורייתא אִי איסתפל בה. (זהר יתרו, ע"ז, ע"ב:) אֶלָּא (מלה מורכבת מן תיבות אִין, לָא והוא דרך סוריא, והעד, שהכתוב אִם לֹא אזכרכי, מתורגם אִין לָא אדכר יתיכי תלים, קל"ז, ו':) ובלשון סוריא אֶלָּא אתדכריכי [סורית] תרגום סורי).

ד) מלות ההפוך והסתירה (אדווערזאטיוואַ, ווידערשפרעכענד) בְּרַם ד"מ וְאַף הוא יסבי וּבְרַם אחותו זעירא מני (בראשית, מ"ח, י"ט:) אַדְרַבָּה (איהן געגענטהייל).

ה) מלות המצטרפות (קויזאַליס, ווירקענד אורזאַכע אנגעבענד) אֲרֵי ד"מ אֲרֵי היא לא מתעניא בפולחני (הושע ב', ד':) בְּכֵן, ד"מ בְּכֵן הא אנא מקלקל ית אורחתך (שם, ב': ח':) מִטּוּל דְ, עַל דִי.

ו) חיוב המתאחר מהקודם (עקספלעגעטיוואַ, ערקלערענד, שליסענד) הָא — וְאֵיכְדֵין ד"מ הָא בני ישראל לא קבילו מני וְאֵיכְדֵין יקבל מני פרעה (שמות ו', י"ב:) ובלישנא דחכימיא משמשות לקל וחומר תיבות מַה שֶׁ־ לא כל שֶׁכֵּן, ד"מ ומה חמן שֶׁאֵין חמוצו קשה בכזית, שאור שחמוצו קשה לֹא כָל שֶׁכֵּן (ביצה, ז', ב').

ז) מלות הדמיון (קאָמפאַראַטיף, פערגלייכענד) כְּמָא, כְּאִלּוּ, כַּד, ד"מ ועפרא כְּאִלּוּ במכילתא אתכלו ועוריא כְּאִלּוּ מתקל תקילין, וְרָמְתָא, כַּד במוזניא (ישעי' מ', י"ב).

ח) מלות הערך (פראָפאָרטיאָנאַליס, פערהעלטניסמעסיג) כֵּן — כֵּן, ד"מ כֵּן סגן וְכֵן תקיפין (שמות, א', י"ב).

ט) מלות באור המשפט (לירקום, שקריפטיוואַ, אוסדרייבענד) ד"מ ושמע אנדס אֲרֵי אשתבי אחוהי (בראשית, י"ד, י"ד).

י) המיחסות הזמן (קאָנסעקוטיווא, צייטפֿאָלגענד), כמו תיבות בְּעִדָּן, בִּזְמָן, כַּד, (§ ס', והערה שם) עַד לָא (עַיֵּן § ס"ה).

יא) הבדל המדומה והאמת (קאָנצעסיווא, צוגעשטעהענד מיט בעדינגונג) כמו אַף עַל גַּב, אַף עַל פִּי, בְּרַם (יעדאָך).

הערה. אות וי"ו תשמש כמו בעברית, אך שאינה מהפכת את הזמנים.

פרק תשיעי

מלת הקריאה (אינטעריעקטיאָ).

§ עב

מלת הקריאה, הנה רק קריאה פתאומית בהתרגשות השמחה או היגון והצער, הפחד והבהלה או הכעס הפתאומי או בבחינת בקשה או זירוז, ומעטים הנה המלות אשר בטבען ובשרשן רק מלות הקריאה הנה, ר"ל שאינן משמשות בשום הוראה אחרת, ויותר כמלאו תיבות ג"כ משאר חלקי הדבור הבאות להורות בהוראת הקריאה, ד"מ בְּבָעוּ (תיבה זו היא בעצמה שם המקרה, ותבוא גם לשמש בהוראת מלת הקריאה). חֲדָוָא חֲדָוָא חמת עיננא (הֶאָח הֶאָח ראתה עיננו, תלים, ל"ה, כ"א:) וַוי לחייבא דיחון כד יעבד אלהא ית אלין (אוֹי מי יחיה משמו אל, במדבר, כ"ד, כ"ג:) בכה כמלקדמין ואמר אֵי עמא קדישא דקב"ה (זהר כי תשא, קנ"ב, ע"א:) אמר ר' יהודא ואיתימא ר' יונתן בֵּיָא בֵּיָא היינו דאחריבי לבית' (פירש"י ז"ל בֵּיָא בֵּיָא בלשון ארמית הוי לשון גנוח וצעקה כמו אֲהָהּ בעברית, סנהדרין, ס"ד, א':) ובפסוק בִּי אדני, בראשית, מ"ג, כ' פירש"י ז"ל לשון בעיא ותחנונים היא בלשון ארמי בֵּיָא בֵּיָא עכ"ל, מפני שקול יללה וגנוח מעורר רחמים וחנינה, לכן תשמש תיבת בֵּיָא הן לגנוח והן לתחנונים) ומשמשת תיבה זו בהוראת שם, ד"מ בֵּיָה את מעביר עלינו (בראשית רבה, פרשה, נ"ג:) בְּמָטוּ, ד"מ זכור נא, הוי דכיר בְּמָטוּ מנך (זהר בלק ר"ג, ע"ב:) הַצְדָא (וויטרהאָטטען!) (דניאל, ג', י"ד:) (תיבה זו היא המקור משורש צְדָא בבנין הַפְעֵל § ק"ל) אף אנא חַס לי (אף אנכי חָלִילָה לי, שמואל א', י"ב, כ"ג:) הָבוּ (הָבָה) (שמות, י':) תיבה זו היא צווי לרבים בבנין פְּעַל משורש יְהַב אֵי שמיא (אָ הימעל) (שמות רבה, פרשה, מ"ב:) ויש מהן רק הברות המשמשות לגעור ולהפחיד בהמה וחיה, ד"מ הֵין הֵין לסוס, זָא זָא לאדי', דָּא דָא לגמל ודוגמתן (פסחים, קי"ב, ב':).

פרק עשירי

הפעל

§ עג

הפעל (ווערבום, צייטוואָרט) המורה על הפעולה כידוע, בו יש להתבונן על שמונה דברים, והמה א) גזרה, ב) בנין, ג) דרך, ד) זמן, ה) גוף, ו) מין, ז) מספר, ח) כנויי׳. ונחלק לפעלים עומדים (אינטראנזיטיווא, אונאיבערגעהענדע) ולפעלים יוצאים (טראנזיטיווא, איבערגעהענדע) (§ ז׳) ובטרם כל צריכים אנחנו להודיע תכונת שרשי ארמית. דע כי לא נמצא בארמית שום שורש המחזיק יותר מתנועה אחת. ומצב התנועה הזאת בשרשים בעלי שלש אותיות היא באות השנייה מן השורש (שורש כל אחד מהן, הוא גוף נסתר מבנין פְּעַל (קל) ולא המקור. ונשקל על משקל פְּעַל ר״ל אות ראשונה נקראת פ״א הפעל, שני׳ עי״ן הפעל ושלישי׳ למ״ד הפעל), ד״מ פְּקַד. בשרשים בעלי שתי אותיות מצב התנועה באות הראשונה. ד״מ שָׂם. — והשרשים נקראים על שם התנועה. ד״מ השרשים המנוקדים בפתח נקראים שרשי פתח, כמו פְּקַד. והשרשים המנוקדים בצירה נקראים שרשי צירה, כמו שְׁאֵל, וכן שרשי חולם כמו דְּמוֹךְ, ושרשי חירק כמו יְתִיב. והשרשים שאינם שרשי פתח, המה לרוב פעלים עומדים, ומה שנמצאו פעלים בעלי ארבע אותיות, (מרובעים) אין לחשוב שכל ארבע אותיות אלו שרשיות הן. ומהם נדבר לקמן (§ § ק״א, ב׳, ק״ד).

§ עד

א) גזרה (קאָניוגאציא, אבוואנדלונג) בכלל נחשבו ארבע גזרות א) גזרת השלמים (§ צ״ב) ב) גזרת החסרים (§ ק״ח) ג) גזרת זוג (§ קי״ח) ד) גזרת נאלמי הלמ״ד (§ קכ״ה).

§ עה

ב) בנין (פאָרמא, פאָרם) בארמית נמצאו ששה בנינים בכלל. שלשה מהם פועלים (אקטיווא, טהעטיגע) וכנגדם שלשה בנינים פועלים (פאססיווא, ליידענדע) הפועלים המה הראשון בנין פְּעַל שהוא כמו בנין הקל העברי. ד״מ שְׁלַח (דניאל, ג׳, כ״ח:) השני בנין פַּעֵל, הוראתו כמו בנין פִּעֵל העברי. ד״מ פַּקֵּד (אסתר, ב׳, ט׳), והשלישי בנין הַפְעֵל, הוראתו כמו בנין הִפְעִיל העברי. ד״מ הַנְפֵּק (דניאל, ה׳, ב׳:) — הפעולים המה על דרך זה: דהיינו ששני בנינים הראשונים (פְּעַל, פַּעֵל) הפועלי׳ נהפכו להיות פעולים, בבא הברת הִתְ־ מחוברת לפני השורש. והברה זו היא סימן הבנין. ר״ל בנין פְּעַל בתוספת הברת הִתְ־ נתהוה ממנו הִתְפְּעַל שהוא בהוראתו בנין נִפְעַל העברי. ד״מ הִתְמְלִי (דניאל ג׳, י״ט:) ובנין פַּעֵל בתוספת

הבדת הִתְ־ נתהוה ממנו הִתְפַּעַל ד"מ הִתְחַנֵּן (שם, ג', כ"ז:) העי"ן נדגשת ומנוקדת פתח. והוראתו הוראת בנין פֻּעַל העברי. ובנין הַפְעֵל נהפך להיות ממנו בנין הָפְעַל בלי תוספת ומגרעת כמו בעברית ד"מ הָנְחַת (שם, ג', י"ב:) וכל הנאמר עד הנה אינו נוהג אלא בלישנא דקרא.

הערה. ועוד חשבו המדקדקים בנין מיוחד להוראת פעול, שאינו נמצא כמוהו בעברית, והוא בנין פְּעִיל ר"ל הפ"א בשוא, והעי"ן בחירק גדול ולמ"ד כח נראה. ד"מ טְרִיד, (דניאל, ה', כ"א:) והוא איננו רק בינוני פעול (§ פ"ח)

§ עו

אולם לישנא דתרגומיא ודחכימיא משונה מלישנא דקרא גם באלה: דהיינו א) שהה"א מבנין הַפְעֵל נחלפת לאל"ף, וכמו כן, הה"א, מהבדת הִתְ־ בבניניס הפעולים (אִת). ולפעמי' נכתבה יו"ד בין האל"ף לתי"ו (אִית) ד"מ אִתְיְהִיבוּ (קהלת, י"ב, י"א:). ב) שתמורת בנין הָפְעַל ישמש בנין אִתַפְעַל, והוא נתהוה מבנין אַפְעֵל, ולפני' הבדת אִת (כמו בשאר בניניס הפועלי' שנשתנו להיות פעול) והיה ראוי' להיות אִתְאַפְעַל, אולם נחסרה האל"ף מפני ביאתה באמצע התיבה, ולתשלום חסרון האל"ף, יבוא דגש חזק בתי"ו (שלפניה § ב'). ג) נמצא בנין מורכב מנפעל העברי, ואתפעל הארמי והוא בנין נִתְפְּעַל כמו נִתְמְסַר (שמות, כ"ג, ז':) והרבה בתלמוד. — והיוצא מזה, שבינייהם המה פְּעַל, פַּעֵל, אַפְעֵל הפועלי'. אִתְפְּעַל (נתפעל), אִתְפַּעַל, אִתַּפְעַל הפעולים. ובלוח הזה יראו בתבניתם.

	תמונת הבנינים		
	בלישנא דקרא	בלישנא דתרגימיא ודחכימיא	הוראתם והמונתם בעברית
א	פְּעַל	פְּעַל	פָּעַל, קל
ב	פַּעֵל	פַּעֵל	פִּעֵל
ג	הַפְעֵל	אַפְעֵל	הִפְעִיל
ד	הִתְפְּעֵל	אִתְפְּעַל	נִפְעַל
ה	הִתְפַּעַל	אִתְפַּעַל	פֻּעַל
ו	הָפְעַל	אִתַּפְעֵל	הָפְעַל

ותמורת הה"א או האל"ף של הַפְעֵל, אַפְעֵל נתהווה גם כן שי"ן או תי"ו וע"י כן נתהוו בניני שַׁפְעֵל, תַּפְעֵל. (§ ק"ד).

§ עז

בבינינים הפעולים, הן בלישנא דקרא והן בלישנא דתרגומיא ודהכימיא כשפ"א הפעל אחת מאותיות זסצ"ש, תבוא התי"ו מהברת הִתְ — או אִתְ (סימני הבנין) בין הפ"א לעי"ן הפעל. ד"מ הֱוָה מִשְׁתַּדַּר (שְׁדַר) (דניאל, ו', ט"ו:) וְזִיוָךְ אַל יִשְׁתַּנּוֹ (שְׁנָא) (שם, ה', י':) אִשְׁתְּאַר (שְׁאַר) (בראשית, ל"ב, כ"ה:). ולא זו בלבד, אלא שאם פ"א הפעל ז"ן תשתנה התי"ו לדל"ת ד"מ הִזְדַּמַּן (זְמַן) (דניאל, ב', ט':) אִזְדַּקְפוּ (זְקַף) (זהר יתרו, ס"ד, א':) ובבנין נִתְפַּעֵל נִזְדַּקֵּק ובהיות פ"א הפעל צד"י תשתנה התי"ו לטי"ת ד"מ יִצְטַבַּע (דניאל, ד', ב':).

§ עח

ומה שנאמר (§ ע"ז) שבהיות פ"א הפעל אחת מאותיות זסצ"ש תבוא התי"ו סימן הבנין מבניני התפעל או אתפעל בין הפ"א לעי"ן הפעל, זאת איננו נוהג רק באותן הפעלים שהדגש מחזיק יותר משתי אותיות כי בהיות השורש רק בעל שתי אותיות, תבוא התי"ו (סימן הבנין) על מקומה כראוי, ר"ל לפני השורש כולו אף בהיות הפ"א הפעל אחת מאותיות זסצש, ד"מ יִתְּזִין (דניאל, ד', ט':) יִתְּשָׂם (עזרא, ד', כ"א:) אִתְּשָׁע (ויקרא, י"ד, מ"ג:) משרשי זָן, שָׂם, שָׁע. רק שאז תקבל התי"ו דגש לנעימת הקריאה; — אם לא שהשורש נכפל ד"מ אִזְדַּעְזַע משורש זָע (§ ק"כ).

§ עט

ומטבע לישנא דתרגומיא ודחכימיא, היא להשמט לפעמים את תי"ו ההיא (ר"ל סימן הבנין מבניני הפעולים) לגמרי, והרבה דוגמות כמלאו. וזאת לרוב אצל הפעולים שפ"א שלהם אחת מאותיות ב, ג, ד, ח, ט, כ, ק, ת, ובאופן הזה לא תשאר סימן הבנין כ"א אות אל"ף (מהברת אִתְ). ולהרוב תבוא יו"ד נחה תמורת התי"ו שנשמטה, או דגש חזק. ד"מ וְאִידְחֵיקַת (וַתִּלָּחֵץ) (במדבר, כ"ב, כ"ה:) (תמורת וְאִתְדְחֵיקַת.) אִיבְּרֵי (ת' אִתְבְּרֵי) (ברכות, כ"ד, א':) אִיגְּלָאִי (תמורת אִתְגְּלָאַת) מלתא (פסחים, נ"א, א':) מֵיחַיְּבֵי (ת' מִתְחַיְּבֵי) (הוריות, ח', ב':) אִיטְּבַע (ת' אִתְטְבַע) אִיקְּלַס, (ת' אִתְקְלַס) (סנהדרין ירושלמי, פ"ג, הלכה ה':) ולפעמים בלי יו"ד, ד"מ, אמאי אִקְּרוֹן (אִתְקְרוֹ) ישראל בשמא דא (זהר וישלח, קע"ז, ב':) אִתְּבָרַת (אִתְתְּבָרַת) (יחזקאל, כ"ו, ב').

§ פ

וכמה פעמים יְשַׁנּוּ הבינינים הפעולים את טעמם, ר"ל שאין להם הוראת פָּעוּל כי אם או הוראת פעל חוזר ד"מ הִתְרוֹמַמְתָּ (דניאל, ה', ג':) או שיבואו בהוראת

פּוֹעֵל סתם (דעפּאָנענטיא). ד"מ ולא אִשְׁתְּמוֹדְעִיה (ולא הכירו. בראשית, כ"ז, כ"ג:). מִתְנַצַּח (דניאל, ו, ד':) אִתְרְחִיצוּ (בָּטְחוּ שופטים, כ', ל"ו:)

§ פא

ג) דֶּרֶךְ (אָמָדוס, אַרט). הדרכים המה בכלל שלשה. א) דרך החלטה (אָמָדוס איגדיקאטיפוס, אנזייגענדע ארט) ד"מ דניאל לביתיה אֲזַל (דניאל, ב', י"ז:) ב) דרך המקור (אָמָדוס, אינפיניטיפוס, אונבעשטיממטע ארט) ד"מ ולא כהלין כתבא לְמִיקְרֵי ופשרא לְהוֹדָעָא (דניאל, ה', ח':) ומה ד' תבע מינך אלהן לְמֶעְבַּד דין דקשוט (מה ד' דורש ממך כי אם עשות משפט: מיכה, ו', ח':) ג) דרך הצווי (אָמָדוס איממפעראַטיפוס, געביטהענדע ארט) ד"מ גֹּדוּ אילנא וְקַצִּצוּ ענפוהי אַתַּרוּ עפיה, וּבַדַּרוּ אנביה (דניאל, ד', י"א)

§ פב

א) דרך החלטה (אָמָדוס איגדיקאטיפוס, אנזייגענדע ארט) מורה בבירור ובהחלטה גמורה על הפעולה כנראה לעיל מן המשלים (§ פ"א) וממנו יסתעף דרך הקשור או התנאי (אָמָדוס קאָניונקטיפוס, פערבינדענדע ארט) וסימנו או מלת דִּי (ד) ד"מ דִּי זמן יִנְתִּין ליה (דאס ער איהם צייט געבע, דניאל, ב', ט"ז:) דִּי לא יְהוֹבְדוּן (שם, ב', י"ח:) דְּלָא אֶשְׂבַּע וְאֶכְפַּר (פן אשבע וכחשתי: משלי, ל', ט':) או שסימנו אחת ממלת הספק והשאלה (§ ס"ט) כמו פּוּן, אִילוּ, אִילוּלֵי וכהנה. ד"מ וּשְׁלַחְתִּיךְ פּוּן (איך העטטע דיך געשיקט: בראשית, ל"א, כ"ז:) אִילוּלֵיפוּן מותר טוביה דיי' לבאות אַשְׁאַר לנא שיזבא ברחמוהי, אית עמנא חובין דכאנש סדום פּוּן אֲבַדְנָא (לולי ד' הותיר לנו שריד כמעט כסדום היינו: ישעי' א', ט':) מיכון דְּאִילוּ הֲוָא אִימְּמָא (יום) הֲווֹן חָמֵיי. (הייני רואים) מַה קוּמְנוּן (לפנינו) (סנהדרין, ירושלמי. פ"י ה"א).

§ פג

ב) דרך המקור (אָמָדוס אינפיניטיפוס, אונבעשטיממטע ארט) מורה על פעולה בלי שום יעידה, ר"ל שהיא שם הפעולה, שאינה מיעדת לא זמן ולא מין ולא מספר של הפועל או הפעול. ויען היותו שם יתכן להיות גם כן בסמיכות ד"מ הַנְזָקַת מַלְכִּין (עזרא, ד', כ"ב:) ובתמונת מפריט ד"מ שַׁמְשׁוּתָא (אסתר, ב', ט':) ובכנויים ד"מ פַּנְקוּתְהוֹן (שם, ב', ט':) ואין הבדל בין המקור המורה על עשיית הפעולה שאז לו הנדה הסופית אָה (חוץ ממקור בנין הראשון פְּעַל (קל) שהוא רק השורש שלפני' מ"ם

וכמו כן באיזה תרגומים גם בשאר הבניינים) ובין שם הפעולה לבד, באה לו הברה הסופית ו (§ י') או כשיבוא שורק (וּ) בין העי"ן ללמ"ד כמו רִיגוּג (בדרי', י"ב, כ"א:)

הערה

המקור מקבל לפניו את אותיות ב"כ"ל"ם כמו בעברית ונקודתן עיין לעיל (§ ס"ב) ונבדל בזה מלשון עברית שמקבל לפניו הברת מִל שיש לה הוראת מניעת הפעולה (§ כ"ו — ס'), ד"מ ואתמנעו מִלְמִבְנֵי קרתא (בראשית, י"א, ח':).

§ פד

ובלישנא דתרגומיא ודחכימיא מקבל המקור לרוב בכל הבנינים אחרי אותיות השורש את אות יו"ד או שתי יודין. ד"מ לְתַנוּיֵי (ברכות, י"א, ב':) בלישנא ארבע מיכן שבלולב לְרַצוּיֵי ליה לקב"ה (זהר נח, דף ס"ג, סוף ע"ב) אנן סהדי דלא מלי כַוּוֹנֵי דעתי' (פסחים, כ"ה, א':) אנן סהדי דלא מלי לְכַוּוֹנֵי דעתי' (ברכות, י"ז, ב':) היו"ד במקום אל"ף. ד"מ בעי לְכַוּוֹנָא לבא (זהר פ' קרח דף קע"ז, ע"א). ואותה הברה הסופי' נוהגת בין במקור המורה רק על שם הפעולה. ד"מ נשיי' במאי זכיין? בְּאַקְרוּיֵי בנייהו לבי כנשתא וּבְאַתְנוּיֵי גברייהו בי רבנן (ברכות, י"ז, א':). הנה תיבות אַקְרוּיֵי, אַתְנוּיֵי המה מקור המורה רק על שם הפעולה ר"ל שמות, אולם לְרַצוּיֵי (תלים, פ"ט, ט"ז) הוא מקור המורה על עשיית הפעולה. ויש עוד מקור שהוא שם על משקל פְּעִילָה, ר"ל הפ"א שואית, והעין בחירק גדול, והלמ"ד בקמץ שאחריה ה"א או אל"ף נח נסתר, כמו. הֲלִיכָא, עֲבִידָא.

§ פה

ג) דרך הצווי (מאָדוּס אימפעראַטיפוּס, געביטהענדע אַרט) והוא הפעל המצוה לאחר, דהינו לנוכח, שיעשה דבר מה. (§ פ"א) ודרך הצווי יכול להיות גם כן ע"י העתיד, ולא בלבד לנוכח, כ"א גם לנסתר, ואז תבוא למ"ד או נו"ן לפני השורש, (§ פ"ט) ד"מ פּוּק אַבְרֵיז (דרך הצווי) רבא חליש, מאן דרחים לי' לִבְעֵי עלי רחמי, ומאן דסני לי' לַחֲדֵי לי (ברכות, כ"ה, ב':). דא"כ נִכְתּוּב על סגנתו וכו' (הוריות, ח', א':) לִפְלְגוּ בתרנגולת (ביצה, ב', ב':) הנה תיבות לִבְעֵי, לַחֲדֵי, נִכְתּוּב, לִפְלְגוּ המה עתיד.

§ פו

ד) זמן (טעמפוס, צייט) נחלק בכלל לשלושה זמנים. א) עבר ד"מ נבוכדנצר מלכא עֲבַד, (דניאל, ג', א':) וַאֲתַת אִתְּתָא וַאֲמֶרֶת לבעלה (ותבוא האשה

ותאמר לבעל, (שופטים, י"ג, ו':) ב) בינוני ד"מ די עדנא אתון זָבְנִין (דניאל, ב', ח':) ג) עתיד, ד"מ דִּי יְבַקַּר בספר דכרניא די אבהתך וְתְהַשְׁכַּח — — וְתִנְדַּע (עזרא, ד', ט"ו:)

§ פז

א) העבר: פָּקַד והיה א) לעבר הנקרא עֲבַר נִכְלֶה פערפעקטום, פערגאנגענע נייט) ר"ל המורה על הפעולה שכלתה להיות, ד"מ אלהי שְׁלַח מלאכה (דניאל, ו', כ"ג:) ב) עֲבַר מְעוּכָּב (אימפערפעקטום, האלבפערגאנגענע נייט) והוא שכמעט שלא כלתה פעולה ראשונה (להיות) ועודה מעוכבת, אז מתחלת פעולה שנייה. והוא כמו שני זמנים. זמן אחד מן הפעולה הראשונה, וזמן השני מפעולה השנייה. ושניהם (בעבר נכלה ובעבר מעוכב) תשמשנה אותיות או"יתן אחר השורש לסימני הגוף ולסימן המספר (כמו שנראה בלוח) ולהורות העבר המעוכב נוספה אחת מתלות אֱדַיִן, בֵּדַיִן כְּדִי (כְּ) ד"מ אֱדַיִן אֲזַל מלכא (דניאל, ו', י"ט:) בֵּאדַיִן אֲמַר בלשאצר (שם, ה', כ"ט:) כְּדִי מלתא שְׁמַע (שם, ו', ט"ו:) כְּמִקְרְבֵיהּ (מקור) — — — — זְעִיק (שם, ו', כ"א:) או שהוא מרכב מן בינוני ומן פעל העזר הֲוָה (הבא בעבר) ד"מ חָזֵה הֲוֵית (שם, ז', ב':) או ע"י העבר שתקדים לו בֵּהּ — זִמְנָא ד"מ בֵּהּ — זִמְנָא קְרִיבוּ (שם, ג', ח':) ובלישנא דתרגומיא ודחכימיא ע"י תיבות בְּעִדָּן, בִּזְמַן (§ ס"א הערה) ובלישנא דתרגומיא גם ע"י הברת אַד או ע"י מִן דְּ — ד"מ אַדְאָכִיל רב הונא בדיה דרב יהושע חדא אֲכִיל רב פפא ארבע (פסחים, פ"ט, ב':) מִן דְּאָתָא יְתֵיב בין מלכא למלכתא (בראשית רבה פרשה נ"א). וזה בתחברות אותיות א, ו, י, נ, ת, סימני הגוף והמספר אחר השורש.

מספר	מין	גוף	
יחיד	ז	ג	— . . . .
—	נ	ג	ַת, ָת, ֵת, ָא, (ָאִי) .
—	ז	ב	ְתְּ, (תָּ, תָּא), ַת, ֵית .
—	נ	ב	ְתְּ, ַת, ִית, ֵית, ָאת . . .
—	מ	א	ֵת, ִית, (ַת), יתִי, (אִי), (ִי)
רבוי	ז	ג	וּ, וּן, (ָן) . . . . . .
—	נ	ג	ָא, ָן . . . .
—	ז	ב	תוּ, תוּן . . . .
—	נ	ב	תֵּין, תִּין . . . .
—	מ	א	נָא, (ָן) . . . .

הערה א אותיות ז"מ"נ, ראשי תיבות הנה ר"ל ז' = זכר מ' = משותף נ' = נקבה. ואותיו' א"ב"ג מורו' על הגופים (§ ל"ה).

הערה ב. התי"ו של נסתרת (ג"כ) תפול ותחסר לפעמים ובמקומה תבוא הברת אַי (האל"ף שרשית) ד"מ ההיא אתתא דַאֲתָאִי (ת' אֲתָת) לקמי' דמר שמואל (נדה, ס"ו, א':) ההיא רביתא דְאִישְׁתְּבָאִי (ת' אִישְׁתְּבִיאַת) מארעא דישראל (סנהדרין ס"ז, ב':) וכמו כן התיו של מדבר בעדו (א"מ) ותבוא במקומה או הברת אַי או ־ִי ד"מ, אנא עֲבָדִי (עֲבָדֵת) (שבת, י"א, א':) סְבוּבִי (ת' סְבָבִית) וְאִיתַּזְקִי (ת' אִיתַּזְקִית) (ברכות, ט"ו, ב':) אשקייה הֲוָאִי (הֲוֵית) מחמרא (סנהדרין, ס"ז, ב':) ותמורת גוף א' (מדבר בעדו) ברבוי כמלא ־ָן תמורת ־ָנָא ד"מ אַשְׁכַּחָן תמורת אַשְׁכַּחְנָא (קדושין, ס"ז ב':).

§ פח

ב) בינוני (פרעזענס, געגנווערטיגע צייט) הוא משמש להוראת זמן ההוה ויכול להיות א) בהוראת פוֹעֵל ב) בהוראת פָּעוּל. — בהוראה הראשונה נקרא בינוני פָּעֵל (אקטיף, טהעטיג). ובהוראה האחרונה נקרא בינוני פְּעִיל (פאססיף, ליידענד) ומקבלים לפניהם את כנויי הנפרדות (מלות הגוף) ד"מ אַנְתְּ פָּלַח (דניאל ו', כ"א:) ולפעמים יקבלו את כנויי המחוברות (אותיות הכנויים) ד"מ מְלַחְנָא, שְׁלַחְנָא, הוֹדַעְנָא (עזרא ד', י"ד:) (§ נ"ד. הערה א') ולענין סימן המספר, וסימני התמונה דינם כדין שם התואר (§ י"ד) ובכל זאת שכיח מאוד בתרגומים הברת ־ָן לרבים זכרים בבינוני.

§ פט

ג) העתיד יפרד והיה א) גמור עתיד (פוטורום אינדיקאטיפי, קינפטיגע צייט) והוא מורה על פעולה שעודה מזומנת להיות. ד"מ ובתרך תְּקוּם מלכו אחרי (דניאל, ב', ל"ט:). ומקבל לפני השורש את אותיות איתן לסימני הגוף, כמו בעברית, ואותיות יון אחר השורש. וחוץ מזה תמלא נו"ן במקום יו"ד המשמשת לגוף נסתר ולנסתרים. וזאת רק מעט בלישנא דתרגומיא ודחכימיא. והיא מטבע לשון סוריא (זיריש) ולא זו בלבד, אלא שסימן הנסתרת לעתיד בלשון סוריא היא תי"ו ובתרגום של משלי כמלאת נו"ן לנסתרת. שִׁבְטָא דְמַרְדּוּתָא נְרַחֲקִיהּ (ירחיקנה, משלי, כ"ב: ט"ו:) וְנֵידוּץ תולדתך (ותגל יולדתך שם, כ"ג, כ"ה:) האי מאן דבעי לידע אי מסיק שתיה או לא נִיתְלֵי (ידליק) שרגא וכו' נֵידַע (ידע) דמסיק שתיה (הוריות, י"ב, א':) ולפעמים אות למ"ד לסימן נסתר ונסתרים לֶהֱוֵא (עזרא, ז', כ':) דלא לֶיתוּ עבדי דרבנן במליאל וְלֶצַעֲרוּ (ן) לרבנן (ברכות, כ"ח, א':) ולפעמים בשני יוד"ין ד"מ יְחַוְּרוּן (ילבינו, ישעי', א', י"ח:) והכלל שדין אותיות השורש בעתיד שוה לבווי. וזה דרך שמוש אותיות לאיתן לפני השורש ואותיות יו"ן אחר השורש לסימני הגוף

מספר	מין	גוף	לפני השורש	לאחר השורש
יחיד	מ	א	א, (אי) ·	— — ·
—	ז	ב	ת, · ·	— · ·
—	נ	ב	ת · · ·	־ִין · ·
—	ז	ג	י, (ל נ) ·	— · ·
—	נ	ג	ת, (נ) ·	— · ·
רבוי	מ	א	נ, (נ׳)· ·	— · ·
—	ז	ב	ת, · ·	־וּן · ·
—	נ	ב	ת, · ·	־ָן · ·
—	ז	ג	י, (ל נ) ·	־וּן · ·
—	נ	ג	י, (ת) ·	־ָן · ·

§ צ

ג) **עתיד נכלה** (פוטורום עקסאקטום , קינפטיגפערגאנגענע לייט) ונקרא בפי המדקדקים עתיד מרכב, מפני שמרכב משני זמנים, דהיינו מעתיד ועבר, ומורה על פעולה העתידה להיות נכלה, שאז תהיה פעולה אחרת, ד"מ, **עַד דִּי** שבעה עדנין **יַחְלְפוּן**, (דניאל, ד', כ':) ר"ל עד שתכלה פעולת ההתחלפות, ורארי לתרגומו (ביז זיבען לייטען ווערדען פערשטריכען זיין) דהיינו עד ועד בכלל, ואין הוראתו עד שתתחיל פעולת ההתחלפות. וכמו כן: ושבע עדנין יחלפון **עַד דִּי תִנְדַּע** (ביזט דוא ערפאהרע האבען ווירסט שם, ד', כ"ב) לא איכול **עַד דִּי אֲמַלֵּיל** (בראשית, כ"ד, ל"ג:) **עַד דְּיֵיתֵי** משיחא (שם, מ"ט, י':) **עַד דְּאַתְּ תַּכְבֵּישׁ** ברברייך, בא וכנוס אילון יהודאי (איכה רבתי פ' קלים היו רודפינו) מזה נראה שסימן העתיד המעובר הוא תיבת **עַד** שלאחרי' **דִּי** (ד) וגם סימנו **כַּד** עם העבר והעתיד ד"מ **כַּד רְבוֹ** דקוקיא **יִסְבוֹן** פלגא (ירושלמי. ב"ק, פ"ז, ה"ז:).

§ צא

ה) **גוף** (פערזאָנא, פערזאָן.) מ"ב, נוכח, נסתר (§ ל"ה).
ו) **מִין** (גענוס געשלעכט) זכר, ונקבה
ז) **מספר** (נומה) יחיד, רבים

כאן בפעלים

ח) **הכנויים** (אפיקסא) שלשה בנינים הפועלים מקבלים אחריהם את אותיות הכנוים המורות על הגוף המקבל את הפעולה ההיא, ד"מ **יִשְׁאֲלֶנְּ — כוֹן** (עזר', ז', כ"א:)

פרק אחד עשר

א) גזרת השלמים

תמונת הבנינים באותיותיהם ונקודותיהם

§ צב

לגזרת השלמים יֵחָשבו כל הפעלים ששרשיהם בעלי שלש אותיות, בתנאי שפ"א הפעל לא תהיה אחת מאותיות א, (ו), נ, י (סימן אוֹנִי) ולמ"ד הפעל לא תהיה אחת מאותיות א"ה"י, ואז לא תחסר מאותיות השורש בכל הבניינים והזמנים הן בכתב והן במבטא. כמו, פְּקַד, רְשַׁם, שְׁאַל, בְּהַת, שְׁוַה (משלי, כ"ז, כ"ה:) צְוַח ודומיהם. וזה דינם.

§ צג

בנין פְּעַל

הוראת בנין פְּעַל כמו הוראת בנין הקל בעברית. (§ § ע"ה, ע"ו).

הֶעָבַר, יש בו תשעה דבורים, כאשר תראה בלוח, שגוף א', משותף לזכר ולנקבה ביחיד וברבים. וכמו כן גוף ב' משותף ביחיד.

דבור א) נסתר, הוא רק השורש בלבד, בלי שום יתרון ומגרעת, כמות שהוא, הן משרשי פתח כמו רְשַׁם (דניאל ו', י':) והן משרשי צירה, כמו שְׁאֵל (שם, ב', י':) שְׁאֵיל (ביו"ד נח כסתר לסימן התנועה, מ"א, י"ט, ד':), והן משרשי חולם, כמו דְּמוֹךְ (ברא', מ"א, ה':) והן משרשי חירק, כמו סְגִד (דניאל ב', מ"ו) סְגִיד (ס"ג, ע"ו, ל"ב:) ומשרשי סגול, בכולם הפ"א בשוא, והלמ"ד נח נראה (§ ע"ג).

דבור ב) נסתרת הפ"א בחירק, והעי"ן בשוא, והלמ"ד בפתח (או בקמץ) ולאחריה תי"ו רפויה נח נראה, ד"מ תִּקְפַ־ת (דניאל, ה', כ':) סִלְקָ־ת (שם, ז', ח':) ובתרגומים לרוב הפ"א בשוא מגרוניות בחטף פתח, והעי"ן בתנועה השרשית, ד"מ קְרֵבַ־ת (ברא', ל"ג. ו':) גְּזָרַ־ת (העי"ן המולה לפני ח"ע"ר ויותר נכון בפתח, שמו', ד', כ"ה:) חֲרוּבַ־ת (יחזקאל, כ"ו, ב':) ולפעמים העי"ן והלמ"ד בסגול ד"מ שְׁפֶרֶת (אסתר, ב', ט':) ועל דרך עברית עָבְדָא (דניאל, ז', כ"א:).

דבור ג) נוכח, ונוכחה, הפ"א בשוא — ואות גרונית בחטף פתח — העי"ן בתנועה השרשית, ובהיותה חירק נתחלפת בצירה, והלמ"ד בשוא נח שאחריה תי"ו דגושה ושואית. ד"מ שְׁבַקְ־תְּ (ברא', כ"ז, ל':) עֲבַדְ־תְּ (שם, ג', י"ג:) ובלישנא דקרא התי"ו קמוצה ע"ד עברית ד"מ רְשַׁמְ־תָּ (זכר) (דניאל, ו', י"ג:) וכשלמ"ד הפעל גרונית אז היא בפת"ח, ד"מ שְׁבַעַ־תְּ (חבקוק, ב', ט':).

הערה. והבינוני הלזה יוכל בארמית לשמש בהוראת העבר, דהיינו שמקבל לאחריו את אותיות אויתן (§ פ"ז) והוא נבדל בהבדלתו מן העבר האמיתי רק ע"י הפ"א הפעל הקמוצה, מה שאין כן בעבר האמיתי. ובהוראתו מונח בתוכו תיבת הֲוָא (דוגמתו בעברית הָיָה רֹעֶה) ד"מ כָּרִיכוּ (ש"ב, ע"ו, ל':) פָּרְחוּ (תלים, ס"ח, י':) גָּמְרוּ (שיר השירים, א', ו':) מְצַלּוֹ (פָּעֵל) (ברכות, ח', א':) אולם יש להתירא שלא להכניס בכלל הזה תיבות שהן עבר אמיתי, ורק ע"י טעות הסופר (מדפיס) באה לפעמים הקמץ שלא כדת. — ומבלעדי זאת עין לקמן (§ ק"ו).

§ צה

בינוני פְּעִיל תכונתו תכונת בינוני פָּעוּל בעברית (§ פ"ח) הפ"א שואית, והעי"ן בחירק גדול, ולמ"ד הפעל כ"נר. ד"מ בְּרִיךְ (דניאל, ג', כ"ח:) רְחִיץ (זהר ויקהל, י"ג) (פעל רְחַץ כמלא תמיד באתפעל (דעפאָנענס), עיין לעיל § פ'). — וכשלמ"ד הפעל גרונית (ח"ע), היא בפתח גנובה ד"מ יְדִיעַ (עזרא, ד', י"ב:) לנקבה הלמ"ד קמוצה ואחריה ה"א או אל"ף נחה. ד"מ תְּבִירָה (דניאל, ב', ד':) (§ י"ד) רבים חֲשִׁיבִין (שם, ד', ל"ב:) רבות פְּתִיחָן (שם, ו', י"א:) (§ י"ג).

הערה. גם הבינוני הזה מקבל את אותיות אויתן, כמו העבר, ויכול לשמש בהוראתו. ד"מ קְטִיל (דניאל, ה', ל':) נסתרת פְּרִיסַ־ת, יְהִיבַ־ת (דניאל, ה', כ"ח:) נוכח תְּקִילְ־תָּא (שם, ה', כ"ז:) (נסתרים מְרִיטוּ שם, ז', ד':).

§ צו

העתיד, יש בו עשרה דבורים כאשר תראה בלוח, מפני שגוף אחד משותף ביחיד וברבים, ומקבלים לפני השורש אותיות (ל) אית"ן ואחרי' אותיות יו"ן (§ פ"ט), והכלל הפ"א בכל הגופים בשוא, והעי"ן בשלושת הגופים ביחיד (חוץ מנוכחת) וגוף א' ברבוי, היא מנוקדת בקובץ, ובתרגומים בשורק, ולפני (א"ה) חער (וגם בלא זה לפעמים בפתח ולפעמים בצירה והלמ"ד נח נראה בשלושת גופי יחיד (חוץ מנוכחה) וגם בגוף א' ברבוי' הלמ"ד נח נראה.

דבור א) מדבר בעדו (משותף) מקבל לפני השורש אל"ף המנוקדת בסגול (חירק) ובפתח בפרט לפני גרונית, ד"מ אֶפְרוּק (שמות, י"ג, ט"ו:) אֶבְחַר, אֶקְטוּל מ"ב, ו', כ"א:) אֲעַבֵּיד (תלים, ס"ו, ט"ו:).

דבור ב) נוכח, לפני השורש תי"ו בחירק, ד"מ תִּסְגוּד (דברים, ה', ט':) תִּדְחַל (בראשית, ט"ו, א':) ובפתח תַּעֲבֵיד (שמות, כ"ה, ל"ז).

דבור ג) נוכחה, לפני השורש תי"ו בחירק, הפ"א והעי"ן בשוא, הלמ"ד בחירק גדול, ואחריה נו"ן נח נראה, ד"מ תִּסְגְּדִין (תלים, מ"ה, י"ב:) ולפני גרונית התי"ו בפתח תַּעַבְדִין (בראשית, כ', י"ב:) ובלי נו"ן תַּעְבְּדִי (רות, ג', ח':).

דבור ד) נסתר, מקבל לפני השורש יו"ד בחירק ד"מ יִסְגֵּד (דניאל, ג', ז':) יִסְבַּר (שם, ז', כ"ה:) ולפני גרונית בפתח או בסגול ד"מ יַעְבֵּיד (שמות, כ"א. י"א:) יֶרְשַׁע (שם כ"א, י"ד:) יֶעֱרוֹק (ס"ב, י"ז, ב':).

דבור ה) נסתרת, דומה ממש לנוכח (כמו בעברית) ד"מ תִּרְשֵׁם (דניאל, ח' ט':) תִּשְׁלַט (שם, ב', ל"ט).

§ צז

ובדבים הפ"א בשוא כמו שידובר (§ נ"ו) והעי"ן ג"כ בשוא, (חוץ מבגוף א') והלמ"ד בשורק או קמץ חטף (לנקבות) שאחריה נו"ן כ"כ (חוץ מבגוף א').

דבור ו) מדברים בעדם (משותף), לפני השורש נו"ן בחירק (כמו בעברית) הפ"א בשוא, והעי"ן בקבוץ ובתרגומים בשורק והלמ"ד נח כראה ד"מ נִסְגֻּד (דניאל, ג', י"ח:).

דבור ז) נוכחים, לפני השורש תי"ו בחירק, ואחר השורש הברת ־וּן ד"מ תִּשְׁמְעוּן (דניאל, ג', ה':) תַּעַבְדוּן (ויקרא, כ"ג, כ"ה:) בשוא תִּקְרְבוּן (שם, כ"ג, י"ח:).

דבור ח) נוכחות, כמו הנוכחים אלא שהלמ"ד בקמץ חטף ואחריה נו"ן נח נראה.

דבור ט) נסתרים, יו"ד בחירק לפני השורש, ואחרי השורש הברת ־וּן ד"מ יִפְלְחוּן (דניאל, ג', כ"ח:) יְבְהֲתוּן (ישעי', כ"ד, כ"ג:) ובפתח יַעַבְדוּן (שמות, י"ב, מ"ז:). ועל דרך לשון סוריא בנו"ן (פ"ט) ד"מ נִתְרְצוּן (משלי, ד', כ"ה:) ולפעמים בהברת ־ָן ד"מ נַחְסְנָן (ינחלו) (משלי, ג', ל"ה).

דבור י) נסתרות, כמו הנסתרים אלא שלמ"ד הפעל בקמץ חטף, ד"מ נַרְוְיָן (תעלוזנה, משלי, כ"ג).

דבור	מספר	מין	גוף	שרשי פתח בלישנא דקרא	שרשי פתח בלישנא דתרגומיא ודחכימיא	שרשי צירה ושרשי פ"א גרונית
א		מ	א	אֶפְקַד	אֶפְקוֹד	אֶתְקֵף
ב		ז	ב	תִּפְקַד, קַד	תִּפְקוֹד	תִּתְקֵף
ג	יחיד	נ	ב	תִּפְקְדִין	תִּפְקְדִין	תַּעַבְדִין
ד		ז	ג	יִפְקַד, קַד	יִפְקוֹד, נִפְקוֹד	יִתְקֵף
ה		נ	ג	תִּפְקַד, קַד	תִּיפְקוֹד, נִפְקְדוּן	תִּתְקֵף
ו		מ	א	נִפְקַד, קַד	נִפְקוֹד	נִתְקֵף
ז		ז	ב	תִּפְקְדוּן	תִּפְקְדוּן	תִּתְקְפוּן
ח	רבים	נ	ב	תִּפְקְדָן	תִּפְקְדָן	תַּעַבְדָן
ט		ז	ג	יִפְקְדוּן	יִפְקְדוּן, נִפְקְדוּן	יַעַבְדוּן
י		נ	ג	יִפְקְדָן	יִפְקְדָן, נִפְקְדָן	יַעַבְדָן

וחוץ מזה הרבה פעמים העי"ן בחולם ע"ד עברית כמו יִשְׁלוֹט, וגם תביא בלישנא דתרגומים ודחכימיא אות יו"ד נחה בין אותיות השורש שלא לצורך.

§ צח

המקור, מ"ם בחירק לפני השורש (ולפני גרונית בסגול). והשורש בנקודתו העלמית ד"מ **מִפְשַׁר** (דניאל, ה', ט"ז:) **מִיפְטַר** (שיר השירים א', ז':) **מִנְהַג** (אסתר, א', ח':) **מִפְרוֹק** (רות, ד', ו':) **מִפְרַק** (ישעי' כ"ז, ט"ו:) **מִטְמוֹעַ** (שמות, י"ז, י"ב, ת"י:) וגם באל"ף נחה אחרי השורש, ואז הלמ"ד קמוצה, ד"מ **מִסְעֲדָא** (תלים, קי"ח, ז":) וגם הלמ"ד בשורק, ד"מ **מִסְכְּנוּ** (שופטים, י"ז, ט"ו:) וגם בלי מ"ם, ד"מ **טְלוֹם** (עשק) (תלים, ק"ה, י"ד:) וגם הלמ"ד הפעל בצירה, כמו **הֲלוֹכֵי** (ויקרא, י"ג, ז', ת"י:) ועל משקל **פְּעִילָה** ד"מ **דְּרִיסָה** (ביצה י"א:) ומקבל אותיות **ב"כ"ל"ם** (§ פ"ג, הערה:).

§ צט

הצווי, לפעמים השורש בנקודתו, העלמי, ד"מ **כְּתַב** (שמות, י"ז, י"ד:) **רְחֵים** (תלים, כ"ז, ז':). ולפעמים בקובץ, שורק, חולם, ד"מ **פְּרֻק** (דניאל, ד', כ"ד:) **פְּרוֹק** (תלים, כ"ה, כ"ב:) **עִבַּר**, (שמות, י"ז, ה':) לנקבה **קְרִיבִי** (רות, ב', י"ד:) **שְׁתוּקִי** (ש"ב, י"ג, כ':). לרבים **כְּבְשׁוּ** (תלים, ד', ו':) **שְׁבֻקוּ** (דניאל, ד', כ':) **כְּתוּבוּ** (דברים, ל"א, י"ט:) **סְגִידוּ** (תלים, כ"ט, ב':) ובנו"ן נח נראה **שְׁמַעוּן** (משלי, ה', ז':) לרבות **שְׁמַעְנָא** (ישעי', ל"ב, ט':).

§ ק
בנין אִתְפְּעַל

בנין אִתְפְּעַל, אשר הוראתו הוראת בנין נפעל העברי נתהוה מבנין **פְּעַל** ע"י הברת **אִת**, **הִת** שתקדים לפני השורש (§ ע"ו) לכן שוה בדיני ההשתנות לבנין **פְּעַל**.

העבר, נסתר, **אִתְקְטַף** (ישעי', מ"ו, א':) **אִתְקְלִישׁ** (איוב, ל"ג, כ"ה:) **הִשְׁתַּכַּח** (עזרא, ו', א':) **אִתְּחַבַּר** (ת' **אִתְחַבַּר** (שמות. כ"ב, ט':) נסתרת **הִשְׁתְּכַחַת** (דניאל, ב', כ"ה:) **אִתְגְּזֶרֶת** (דניאל, ב', כ"ה:) נוכח **אִתְרְחֶצְתָּא** (מ"ב, י"ח, י"ט:) נסתרים **הִתְרְחִיצוּ** (דניאל, ג', כ"ח:) **אִתְפְּרַקְן** (נחום א' ו':) נסתרות **אִתְפְּרַקָא** (נחום, א', ו':) **אֶתְעֲקַרָה** (דניאל, ז', ח':) מדברים בעדם **אִתְרְחֶצְנָא** (מ"א, י"ח, כ"ב:) **אִזְדְּוַדְנָא** (יהושע, ט', י"ב:) מן **זְוַד**. דל"ת הראשונה היא תמורת תי"ו (§ ע"ז).

הבינוני, לפני הברת **אִת** (**הִת**) תבוא מ"ם בחירק והאל"ף או הה"א תחסר.

מִת (ת' מְאת, מְהת) ד"מ מִתְעֲבֵד (עזרא, ז', כ"ו:) מִתְרְהֲיִין (תלים, פ"ד, י"ג:) נקבה, מִתְהַפְּכָא (מ"ב, כ"א, י"ג:) רבים מִתְרַגְּשִׁין (תלים, ב', א':).

העתיד, מ"ב אֶתְפְּרַע (שופטים, ט"ז, כ"ח:) נסתר יִתְעֲבֵד (עזרא, ז', כ"א:) יִסְתְּמִיךְ (מ"ב, י"ח, כ"א:) ובנו"ן (§ פ"ע) נִשְׁתְּלַט (משלי, כ"ב ז':).

המקור, מִתְפְּרַע (מִ־אתְ־פְּרַע) (תלים כ"ט, י':) הִתְקְטָלָה (דניאל, ב', י"ג:) אִתְקְלָא (אסתר א', א':) אִתְכְּנָעוּ (ירמי', ח', י"ב:).

הצווי, אִתְעָרֵב (מ"ב, י"ח, כ"ג:) אִדְּכַר (תמור' אִתְדְּכַר, דברים, ל"ב, ז':).

§ קא
בנין פַּעֵל

בנין פַּעֵל ר"ל הפ"א בפתח. והעי"ן בצירה ולפני גרונית בפתח שוה בהוראתו ותכונתו לבנין פִּעֵל העברי (§ § ע"ה, ע"ו) ר"ל: א) שמתאמן להשמיע בחוזק את כח הפעולה, לכן נכפל בו אות עי"ן הפעל ע"י דגש חזק, והשרש כלו נתרחב ע"י רבוי תנועו' להתאמה בדברו, שע"י כן נראה כחו, כמו פַּקֵּד (אסתר ב', ט':) וביו"ד הַלֵּיךְ (מ"ב, י"ט, ד':). ב) שנתהוה מן שם, ד"מ טַקֵּס (מ"ב, כ"ב ד':) מורה על ענין עֲשִׂיַּת טֶקֶס (ש"הש, ב', ד':) (אָרדנונג מאַכען) כמו בעברית קִנֵּן עשית קֵן ובענין מתנגד, כמו קַלֵּף, (קַלְפָא, ויקרא, י"ג, ב': ת"י, ענטבלעסען) ענין הסרת קְלִיפָא, כמו בעברית דִּשֵּׁן הסרת דֶּשֶׁן, מִגֵּן הסרת מָגֵן (בראשית, י"ד, כ':). ומבלעדי שהפ"א בפתח והעי"ן בצירה, נמצא: א) העי"ן בחירק כמו קַטִּיל (דניאל, ג', כ"ב:). ב) הפ"א בחולם, כמו סוֹבֵל (עזרא, ו', ג':). ג) בצירה וחירק כמו שֵׁיזִיב (דניאל, ג', כ"ד:). נסתרת קָרְבַת (שמות, ד', כ"ה:) בַּסִּימַת (קהלת, ג', י"א:) ובחולם סוֹבְרַת (בראשית, י"ג, ו':), נוכח מַלֵּילְתְּ (תלים, ע"ז, ב':) ועל דרך עברית שַׁבַּחְתְּ (דניאל, ה', כ"ג:) חַכֵּימְתָּ (תלים, מ', י':) ובאל"ף שֵׁיזִיבְתָא (שמות, ה' כ"ג:). מדבר בעדו שַׁבְּחֵת (דניאל, ד', ל"א:) סוֹבְרֵית (תלים, ס"ט, ה':) סוֹפְקֵית (הושע, י"ג, ה':) פַּקְּדֵית (דברים, ל"א, ה':) סַבְּרֵית, (בראשית, מ"ט, י"ח:) נסתרים, פַּקִּדוּ (בראשית, כ', ע"ז:) שַׁבְּחוּ (דניאל, ה', ד':), בַּקָּרוּ (עזרא, ד', י"ט:) שֵׁיזָבוּ (ישעי', ל"ו, י"ט:).

הבינוני, מ"ם שואית לפני הפ"א המנוקדת בפתח, והעי"ן בצירה או בחירק, (ואם הלמ"ד גרונית או ר' אז העי"ן בפתח) זה דין בינוני הפועל, ד"מ מְהַלֵּךְ (דניאל, ד', כ"ו:) מְמַלֵּל (שם, ז', כ':) מְפַשַּׁר (שם, ה', י"ב) גם הפ"א בחולם כמו מְסוֹבַר (שיר השיר', ב', ו':) מְשֵׁיצֵי (איוב ט', כ"ב:) מְשֵׁיזִיב (דניאל, ו', כ"ז:) וברבוי' מְצַבְּעִין

(דניאל, ד׳, כ״ג:) מְסוֹבְלִין (עזרא, ו׳, ג׳:) נקבה כְּסַדְרָא (שיר השירים, א׳, ח׳:) מְשֵׁיצְיָא (יואל, ב׳, ג׳:) רבות מְסַדְּרָן (שיר השירים, א׳, ח׳:) וכמו כן הבינוני הפעול, רק שהעי״ן בפתח אף בשאין הלמ״ד אות גרונית, ד״מ מְעָרַב (דניאל, ב׳, מ״ג: ישעי׳, א׳, כ״ב:) מְקַלַּף (שמות, ט״ז, י״ד:).

העתיד. איתן בשו״א אֲפַקֵּד (ויקרא, כ״ה, כ״א:) אֲבַסַּר (ישעי׳, מ״ב, ט׳:) אֲשֵׁיצֵי (מיכה, ה׳, י׳:) נוכח תְּפַקֵּד (שמות, כ״ב, ט״ו:) נסתר יְשַׁדֵּל (שמות, כ״ב, ט״ו:) יְמַגַּר (דניאל, ו׳, י״ג:) יְרוֹקָן (במדבר, כ״ג, י״ז, ירושלמי) ונסתרו׳ תי״ו ת׳ יו״ד (יש להסתפק אם הוא טעות סופר) תְּקַבְּרָן (תלים, ס״ה, י״ג:).

המקור, בַּטָּלָה (עזרא ד׳, כ״א:) חַסָּדָא (ס״א, י״ז, כ״ב:) סוֹבָרָא (שיר השירים א׳, י׳:), פַּנְּקוּ (אסתר, ב׳, ט׳:) פַּלְגוּ (יחזק׳, מ״ה, א׳:) שֵׁיצָיוּ (רות, ג׳, ג׳:) אַלּוֹפֵי (שמות, כ״ד, י״ב:) מְסוֹבְרָא (ברא״שית, מ״ה, א׳: יונתן) מְקַלְּסָא איוב, ג׳, ו׳:) סַגּוֹפֵי (שמות, י״ג, י״ב: ת״י) (§ פ״ד) שַׁעֲבוּד (בראשית, מ׳, ח׳, יונתן:).

הצווי, עַלֵּים (תלים, כ״ז, י״ד:) רבים בַּדַּרוּ (דניאל, ד׳, י״א:).

ג) שיש לו תכונה להכנים בין הפ״א לעי״ן הפעל לפעמים אחת מאותיות ל״נ״ר (ומעטים המה הפעלים שזאת נוהג בהם, ויותר נמלאו שמות שנתהוו על דרך זה) ד״מ טַלְפַּח (געקנעטען ב״ב, ס״ז:) מן טְפַח (שבת קמ״ה) צַלְהֵב מן צְהַב = שַׁלְהֵב מן שְׁהַב = שַׁב (וארזביים: ברעננען) = שְׁבַב. זַלְעֵף מן זְעַף. גַּנְדֵּר (בראשי׳, כ״ט, י׳:) הסרת הַגֶּדֶר, קַרְצֵף (קראטצען, איוב, ב׳, ח׳:) מן קְצַף. גַּרְדֵּם (אבבערען, מנחות, ל״ח:) מן גְּדַם (תענית כ״א:) האות הנוסף הוא תמיד בשוא, ובכל הבנין כלו לא נתהוה שום שנוי׳ ע״י האות הנוסף. ד״מ העבר גַּנְדַּר, הבינוני מְגַנְדַּר, העתיד אֲגַנְדַּר וכו׳. ובשמות ג״כ ע״י תוספת מ״ם, ד״מ לַמְפֵּד (שמות, כ׳, ב׳: יונתן:) מן לְפַד = לַפִּיד.

§ קב
בנין אִתְפַּעַל

בנין אִתְפַּעַל אשר הוראתו הוראת בנין פַּעֵל העבדי, נתהוה מבנין פַּעֵל ע״י הנחת אִת־, הִת שתקדים לפני השורש (§ ע״ו) לכן שוה בדיני ההשתנות לבנין פַּעֵל רק שבו העי״ן בפתח.

העבר. נסתר אִתְכַּבַּד (שמות, ה׳, י״ב:) הִתְחָרַךְ (דניאל, ג׳, כ״ג:) אִשְׁתַּדַּל, (בראשית, ל״ב, כ״ה:) נסתרת אִדַּבְּרַת (אסתר ב׳, ח׳: ת׳ אִתְדַּבְּרַת), אִשְׁתְּזִיבַת, (שמות, ל״ב, ל״א:) נסתרים הִתְנַדַּבוּ (עזרא, ז׳, ט״ו:) אִטַּמַּרוּ (איוב, כ״ט, י׳: תמ׳ אִתְטַמַּרוּ) אִתְרוֹקְנוּ (שמות, ל״ב ו׳: יונתן) הִזְדְּמִנְתּוּן (דניאל ב׳, ט׳:)

הבינוני· מִתְנַדֵּב (עזרא, ז׳, י״ג: פת׳ מִהִתְנַדֵּב)· מִתְבָּהַל (דניאל, ה׳, ט׳:) מִשְׁתַּכַּל (שם, ז׳, ח׳:) רבים מִתְקַטְּלִין (שם, ג׳, י״ב:).
העתיד· יִתְבַּקַּר (עזרא, ה׳, ז׳:) יִצְטַבַּע (דניאל, ד׳, י״ג:) יִסְתַּתֵּים (איוב, י״ד, י״ח.) נסתרת תִשְׁתַּלְהַף (איוב, כ״ח, י״ט:) נסתרים יִתְקַטְּלוּן (דברי׳, כ״ג, כ״ד:).
המקור· אִשְׁתַּדְּלוּ (שמות, ל״ג, כ״ו:) אִשְׁתֵּיצָיו (תלים, ל״ז, ל״ד:).
הצווי· אִסְתַּכַּל (דברים, ל״ג, ז׳:) רבים אִתְבּוֹנְנוּ (שם, יונתן:).

§ קג
בנין אַפְעֵל

בנין אַפְעֵל· הפ״א בשוא, העי״ן בצירה או חירק, ולפני גרונית בפת״ח, ולסימן הבנין ה״א או אל״ף בפתח לפני השורש. (§ § ע״ה, ע״ו,) שוה בהוראתו ותכונתו לבנין הִפְעִיל העברי. ד״מ הַרְגֵז, אַרְגֵז, גם נתהוה מן שם כמו אַמְטֵר מורה על ענין עשיית מְטַר, בבינוני ועתיד תחסר האל״ף ותנועתה (הפתח) תבוא באות שלפניה, אולם הה״א (בלישנא דקרא) תשאר על מקומה לרוב.
העבר· הַצְלַח (דניאל, ו׳, כ״ח:) אַבְאִישׁ (מ״ג, כ״א, י״א:) נסתרת אַטְמַרַת (יהושע, ו׳, י״ז:) נוכח אַרְכֵּיבְתָּא (תלים, ס״ו, י״ג:) נסתרים הַרְגִּיזוּ (עזרא, ה׳, י״א:) אַרְגִּיזוּ (דברים, ל״ג ע״ז:) רבים, מדברים בעדם הַשְׁכַּחְנָא (דניאל, ו׳, ו׳:).
הבינוני פועל. מַקְדִּים (כמו הֲוָה מַקְדִּים· ס״ג, ע״ו, ג׳:) נקב׳ מְהַחְצְפָא (דניאל, ג׳, ט״ו:) סמיכות מְהַנְזְקַת (עזרא, ד׳, ט״ו:) רבים מְהַקְרְבִין (עזרא, ו׳, י׳:) מַרְגְזִין, (מ״ג, כ״א, ט״ו:) הבינוני פעול מֻצְלַח (עזרא, ה׳, ח׳:).
העתיד· נוכח. תְּהַשְׁכַּח (עזרא, ד׳, ט״ו:) נסתרת תַּרְחֵישׁ (עזרא, כ׳, כ״ג:) נסתר יְהַשְׁפֵּל (דניאל, ז׳, כ״ד:) יַקְדֵּישׁ (ויקרא, כ״ז, כ״ג:) רבים מדברים בעדם נְהַשְׁכַּח, (דניאל, ו׳, ו׳:).
המקור· הַשְׁמָדָה (דניאל, ז׳, כ״ו:) אַחְסָנָא (דברים, ל״ג, ל״ח:) אַחְסָנוּ
הצווי· הַשְׁלֵם (עזרא, ז׳, י״ט:) אַדְהֵיק (משלי, ל׳, ח׳:).

§ קד

ותמורת האל״ף סיתן כמלאת גם אות שי״ן ד״מ שַׁבְהֵר, שַׁעֲבִיד, שַׁסְתֵּם (גיטין, ס״ט:) מן בְּהַר, עֲבַד, סְתַם, ותמורת השי״ן תבוא גם סמ״ך, כמו

סַקְבֵּל (בעגעגנען משלי, י"ג, כ"ז:) סַרְהֵיב (אסתר, ו' י': תרגום שני) מן, קַבֵּל, רַהֵב, וגם תבוא תמורת האל"ף אות תי"ו כמו תַּרְגֵּם, דוגמתו בעברית תִּרְגַּל, ואז נקרא בנין שַׁפְעֵל, תַּפְעֵל. הבינוני מְשַׁעְבֵּיד (הושע, ג', ט"ז:) מְשַׁרְגֵג (משלי, ט"ז, כ"ט:) מְסַרְגֵל (שמות, ט"ז, י"ד: יונתן) ובהסדרת את־ להוראת הפעל תבוא התי"ו בין הסי"ן או הסמ"ך לפ"א הפעל, ד"מ אִשְׁתַּעְבֵּד, אִסְתַּקְבֵּל.

§ קה

בלישנא דקרא נוהג בנין הֻפְעַל ר"ל הה"א סימן הבנין בקמץ להוראת הפעול של בנין הַפְעֵל כמו בעברית, ד"מ הָנְחַת (דניאל ה', כ':) משורש נְחַת, נסתתרת הָחָרְבַת, (עזרא, ד', ט"ו:) משורש חֲרַב. ובלישנא דתרגומיא ודחכימיא משמש תמורתו בנין אִתַּפְעַל מהראוי אִתְאַפְעַל (§ ע"ו) כמו אִטַּלְקִית (הָשְׁלַכְתִּי תלים, כ"ב, י"א:) מהראוי אִתְאַטְלְקִית (§ ע"ט).

§ קו

אצל הבינוני (פועל, ופעול) תבואנה מלות הגוף (כנויי נפרדות) בגוף מ"ג, ובגוף נוכח, אבל בגוף נסתר אינו צריך לקבל את מלות הגוף, מפני שמובן מעצמו. ואותן מלות הגוף יכלו להיות מחוברות אל הבינוני, ר"ל שנתהוו מהן כנויי מחוברות, ד"מ דָּבֵר־נָא (ירמי' ג', ג':) מן דָּבֵר־אֲנָא, יָדַע־נָא (בראשית, ד', ט':) מן יָדַע־אֲנָא, כְּבִישַׁ־ת (שמות, ט', י"ז:) מן כְּבֵשׁ־אַתְּ וכן היא ההרכבה עם בינוני הפעול ד"מ חֲמִידַת (בראשית, ל"א, ל': יונתן) מן חֲמִיד אַתְּ. רְחִיצְנָא (זהר ויקהל, ר"ג:) מן רְחִיץ אֲנָא (שורש רְחַץ נמצא תמיד באתפעל).

מספר	מין	גוף	פּוֹעֵל נפרד	פּוֹעֵל מחובר	פָּעוּל מחובר
יחיד	ז	א	פָּלֵג, אֲנָא	פָּלֵגְנָא	פְּלִיגְנָא
	נ	א	פָּלְגָא, אֲנָא	פָּלְגָנָא	פְּלִיגְנָא
	ז	ב	פָּלֵג, אַתְּ	פָּלְגַת	פְּלִיגַת
	נ	ב	פָּלְגָא, אַתְּ	פָּלְגָתִּי	פְּלִיגַתִּי
רבים	ז	א	פָּלְגִין, אֲנַן	פָּלְגִינַן	פְּלִיגִינַן
	נ	א	פָּלְגָן אֲנַן	פָּלְגָנַן	פְּלִיגָנַן
	ז	ב	פָּלְגִין, אַתּוּן	פָּלְגִיתוּן	פְּלִיגִיתוּן
	נ	ב	פָּלְגָן, אַתֵּן	פָּלְגָתֵן	פְּלִיגָתֵן

ועל דרך זה בלשנא דהכימיא חְשֵׁד־נָא, רָהֵיט־נָא, קָבֵיל־נָא (ברכות, ה׳, ע״ב:) המה בינוני בהרכבת אֲנָא וכ״כ משאר גזרת בָּעֵי־נָא (ב״ב, כ״ח, ע״א:) אָמֵינָא (ברכות ב׳, ע״ב:) מן אָמֵר־אֲנָא (§ קי״ד, והקוראים אֲמִינָא טועים), לגוף ב׳ אָמְרַת (אי אמרת בשלמא) מן אָמֵר אַתְּ בָּעְיַת (אי בעית אימא) מן בָּעֵי־אַתְּ. ברבים אָזְלִינַן (ברכות, י״ב, א׳:) מן אָזְלִין־אֲנַן. דָּרְשִׁיתוּן (שם י׳, ע״א:) מן דָּרְשִׁן־אַתּוּן, ובלא נו״ן הסופית ד״מ עָבְדִיתוּ, קָטְלִיתוּ (גיטין, כ״ה:) מן עָבְדִין־אַתּוּן, קָטְלִין־אַתּוּן. וכן הבינוני משאר בניינים. ד״מ מְצַלֵּינָא (ברכות, ח׳, ע״א:) מן מְצַלֵּי־אֲנָא (§ קכ״ח) מְקוּבְּלָנִי (שם, י׳, ע״א:) מן מְקוּבָּל־אֲנִי. מְעָרֵבְנָא (בראשית, מ״ג, ט׳:) מן מְעָרֵב־אֲנָא. מוֹדֵינָא (ש״ב, ט״ז, ד׳:) מן מְהוֹדֵא־אֲנָא (§ קי״ז).

§ קז

מגזרת השלמים נתהוו מרובעים כמבורר אצל פַּעֵל, אַפְעֵל (§§ ק״א, ק״ד) ועוד בדרך אחר, דהיינו שנוסף אות אחת אחר השורש כמו פַּרְקֵד, ענינו שוכב, או נופל, או פונה על פְּרַק (מִפְּרֶקֶת) ועם הבנת אִתְ־ ד״מ. הבינוני מִתְפַּרְקַד (בראשי. מ״ט, י״ז: יונתן). וגם על ידי הכפלת הלמ״ד. כמו סַגְרֵר (סְגַר = קַר, משלי, כ״ה, ט״ו:) וגם נתהוו מהם מחומשים, ר״ל בעלי חמש אותיות, ע״י הכפלת העי״ן והלמ״ד, ד״מ חֲוַרְוַר (חֲוַר) שְׁפַרְפַּר (שְׁפַר). *)

פרק שנים עשר

ב) גזרת החסרים

בדיני אותיותיהם ונקודותיהם

§ קח

לגזרת החסרים יחשבו השרשים שפ״א שלהם נו״ן או אל״ף או יו״ד, בשרשי פ״א נו״ן נוהגים כל הדינים הנאמרים בגזרת השלמים, ר״ל שהם על דרך השלמים, רק שבבנין פְּעַל, (קל) (בעתיד, מקור, ולוווי) ולכל בנין אַפְעֵל ובנין אִתַּפְעַל תחסר הנו״ן לפעמים, (כמו בעברית) ונשלמה ע״י דגש חזק בעי״ן הפעל.

§ קט

גזרת פ״א נו״ן

בנין פְּעַל

העבר, נסתר נְפַק (בראשית, י׳, י״א:) נְסֵיב (יהושע, ז׳, א׳:) נסתרת נַפְקַת (אסתר, ה׳, י״ד:) ובסגול נֶפְקַת (דניאל, ב׳, י״ג) ובלא תי״ו נַפְקָא (אסתר, ה׳,

---

*) לוחות הביאור בסוף הספר

א׳, ת״ט:) מדבר בעדו נִטְרַת (דניאל, ז׳, כ״ח:) נִדְרִית (ס״ב, ע״ו, ז:) נסתרים נְפַלוּ (דניאל, ג׳, כ״ג:)

בינוני (א) נָגֵד (דניאל, ז׳, י׳:) רבים נָפְלִין (דניאל, ג׳, ז:) נָסְבִין (שמות, כ״ו:).

העתיד, מ״ב אֶכּוֹס (תלים, כ״ז, ו׳:) נוכח תִּנְתֵּן (עזרא, ז׳, כ׳:) תִּנְטוֹשׁ (סנהדרין, ק׳, ע״ב:) וגם חסר תִּתֵּךְ (שמות, כ״ה, ל״ז:) נסתר יִפֵּל בלידה (דניאל, ג׳, י׳:) נוכחים תִּפְּלוּן, (דניאל, ג׳, ט״ו:) נסתרים יִנְתְּנוּן (עזרא, ד׳, י״ג:) יִנְטְרוּן (זהר, ויקהל, ר״ה, ע״א:) נסתרות, תִּנְטְרָן (משלי, כ״ג, ה׳:)

המקור, מִנְתַּן (עזרא, ז׳, כ׳:) מִתַּן יהושע, א׳, ו׳:)

הצווי, פּוּק (פסחים, כ״ה, ע״א:) רבים פּוּקוּ (דניאל, ג׳, כ״ו:) לנקבה נַפְקִי (שיר השירים, ג׳, י׳:)

§ קי
בנין אַפְעֵל

העבר, נסתר הַנְעֵל (דניאל, ג׳, כ״ה:) הַנְפֵּק (עזרא, ה׳, י״ד:) אַפֵּיק (שמות, י״ח, א׳:) נסתרים הַנְפִּיקוּ (דניאל, ה׳, ג׳:) אָחִיתוּ (שמות, ט״ז, י״ד:) נוכחים אַפֵּקְתּוּן, (שמות, ט״ז, ג׳:) הַנְפַּקְתּוּן (שם, יונתן:).

בינוני, (א) מַצִּיל (דניאל, ו׳, כ״ז:) מַתִּיךְ (תלים, ס״ו, י׳:) מַנְהִיר (משלי, כ״ט, י״ג:) רבים מְהַחֲתִין (עזרא, ו׳, א׳:)

העתיד, נסתר יַנְזִיק (ברכות, כ״ו, י״א:) ת׳ יְהַנְזִיק׃ יַסֵּק (ויקרא, י״ד, כ׳:) תמורת יְהַנְסִיק׃ נסתרת תְּהַנְזִיק (עזר, ד׳, י״ג:) נסתרים יַהֲתוּן (הושע, ג׳, כ״ג:) תמורת יְהַנְחֲתוּן׃

המקור, הַנְסָקָה (דניאל, ו׳, כ״ד:) אַחָתָא (ויקרא, כ״ו, י״ט:) תמורת אַנְחָתָא׃ ושם הפעולה אַנָּחוּת (שמות, ט״ז, י״ג:) התי״ו שרשית.

הצווי. אַפֵּיק (שמות, ח׳, י״ז:) הַנְפֵּיק (שם, יונתן:)

§ קיא
גזרת חסרי פ״א אל״ף

השרשים שפ״א שלהם אל״ף, יש להם סגולה, שהאל״ף פ״א הפעל תחסר בעתיד ומקור (ובינוני) מבנין הקל, ובכל בנין אַפְעֵל (אִתַּפְעַל) ולפעמים גם בבנין פַּעֵל, ובשאר הבניינים הנה על דרך השלמים. וכשתחסר האל״ף תבוא במקומה אות יו״ד או אות וי״ו נחה, וגם אם תשאר האל״ף לפעמים, אך שאז היא נחה, כמו בעבדית׃

§ קיב
בנין פְּעַל

הֶעָבָר, אֲזַל (דניאל, ג׳, י״ג:) אֲמַר (שם, ד׳, ה׳:) נסתרת אֲמֶרֶת (שם, ה׳, י׳:) אֲמַרַת (בראשית, כ׳, ה׳:) אָמְרַת (שם, יונתן:) אֲחִידַת (אסתר, ה׳, ב׳:) מ״ב אָמְרֵת, (דניאל, ד׳, ה׳:) אֲחָדֵת (דברים, ט׳, י״ז, יונתן:) אֲחַדִית (שם, אונקלוס) נסתרים אֲכָלוּ (דניאל, ו׳, כ״ה:) נסתרות אֲמַרָא (שמות, ב׳, י״ט:).

הַבֵּינוֹנִי, (א) אָכֵל, נקבה אַזְדָא (דניאל, ב׳, ח׳:) אֲחִידָא (בראשית, כ״ה, כ״ו:) רבים מָרִין (בבא מציעא, ירושלמי, פ״ד, הלכה א׳) תמורת אָמְרִין.

הֶעָתִיד, מ״ב אֵזַל (תלים, כ״ג, ד׳:) נוכח תֵּימַר (בבא מציעא, ירושלמי, פ״ג, הלכה, א׳:) תֵּכוּל, (דברים, ח׳, ט׳:) נסתר יֵאמַר (דניאל, ב׳, כ״ט:) יֵימַר (ישעי׳, כ״ו, ג׳), יֵאכֻל (דניאל, ד׳, ל׳:) נסתרת תֵּאכֻל (שם ז׳, כ״ג:) נוכחים תֵּאמְרוּן (ירמי׳, י׳, י״א: תֵּיבְדוּן (דברים, ל׳, י״ח:) נסתרים יֵיבְדוּן (ישעי׳, ס׳, י״ב:) יֵאבָדוּ (ירמי׳, י׳, י״א:).

הַמָּקוֹר, מֵאמַר (עזרא, ו׳, ט׳:) מֵמַר (שם, ה׳, י״א:) מֵיכַל (ישעי׳, כ״ה, ב׳:) ובלמ״ד השמוש לוֹכַל (סנהדרין, ירושלמי, פ״ה הלכה, ג׳:)

הַצִּוּוּי, אֱימַר (שמות, ח׳, א׳:) אִיזֶל (דברים, י׳, י״א:) אִיזֵל (שם, יונתן:) נקבה אֲכֻלִי (דניאל, ז׳, ה׳:) אִיזִיל (רות, ג׳, ג׳:) רבים אֱיכוֹלוּ (ישעי׳, כ״ה, ג׳:) אֱזִילוּ (תלים, ס״ו, ט״ז:)

§ קיג
בנין אַפְעֵל

בבנין אַפְעֵל תבוא לרוב ה״א לסימן הבנין (הַפְעֵל) ונקודתה חולם או ציירה, ולפעמים תחסר הה״א. האל״ף פ״א הפעל תחסר לרוב ובמקומה תבוא אות וי״ו כשהה״א סימן הבנין בחולם, או שתבוא במקום האל״ף פ״א הפעל אות יו״ד כשהה״א סימן הבנין בצירה.

הֶעָבָר, נסתר הֵימִין (בראשית, ט״ו, ו׳:) מ״ב אַיְתֵיתִי (ירמי׳, מ״ט, י׳:) משורש אֲתָא. נוכחים הֵימִינְתּוּן (דברים, ט׳, כ״ג:) נסתרים הֵימִינוּ (שמות, י״ד, ל״א:) וגם סימן הבנין בחולם כנראה בלוח.

הַבֵּינוֹנִי. מְהֵימִין, בחירק. מוֹבִיד (מְהוֹבֵד) (דברים, ח׳, כ׳:) רבים

מְאַבְּדִין, סמיכות מְאַבְּדֵי (דברים, ל׳, כ״ח:) מְאַבְּדָן (שם, יונתן:) מַיְתִין (שמות, י״ח, כ״ו:) משורש אֲתָא • בינוני פעול מְהֵימַן בפתח (דניאל, ו׳, ה׳:).

העתיד, מ״ב אוֹבִיד (ירמי׳, מ״ט, ל״ח:) אַיְתוּ (שם, מ״ט, ל״ב:) משורש אֲתָא נוכח תְהוֹבֵד (דניאל, ב׳, כ״ד:) נוכחים תְּהֵימְנוּן, (ישעי׳, ז׳, ט׳:) תּוֹרְכִין (דברים, ל׳, י״ח:) נסתרים יְהוֹבְדוּן (דניאל, ב׳, י״ח יֵיתוּן (שמות, י״ח, כ״ד:) משורש אֲתָא •

המקור, הוֹבָדָא (דניאל, ב׳, כ״ד:).

§ קיד

ואף על פי שסאר הבניינים (חוץ מקַל, ואַפְעֵל, ואִתְפְּעַל) המה על דרך השלמי׳, בכל זאת נוהג בין החסרון לפעמים. ד״מ מַלִּיף בינוני פַּעֵל תמורת מְאַלֵּף, וכן מַסֵּינָא (כתובות, ס״א, ע״ב:) תמורת מְאַסֵּי אֲנָא (אני רופא). וגם כשתבוא הברת אִתְ־ לסימן הבנין לפני השורש תחסר האל״ף ולתשלום חסרון האל״ף, יבוא דגש בתי״ו סימן הבנין. ד״מ אִתַּגְּרָא, תמורת אִתְאַגְּרָא המקור. — וכן מִתַּסַּן (יחזקאל, מ״ז, ח׳:) תמורת מִתְאַסַּן בינוני רבות. וכן אִתָּסִיאוּ (מ״ב, ב׳, כ״ב:) תמורת אִתְאַסִיאוּ (§ קכ״ז) יִתַּשַׁד (ברא׳שית, ט׳, ו׳:) תמורת יִתְאֲשַׁד וכן אִתְּמַר תמורת אִתְאֲמַר (נֶאֱמַר (עס וואורדע געשפראָכען). — וסגולה מיוחדת לשורש אֲמַר בלשנא דחכימיא. והיא א) שתחסר ממנו לרוב האל״ף פ״א הפעל. (וביותר בתלמוד ירושלמי). ב) שתחסר ממנו הרי״ש למ״ד הפעל. — בינוני אָמֵינָא (§ ק״ו) עתיד מ״ב אֵימָא (איבעית אימא) תמורת אֵימַר, נוכח תֵּימָא (לא תימא, דתימא) תמורת תֵּימַר • נסתר לֵימָא (§ פ״ט) רבים מ״ב נֵימָא תמורת נֵימַר • צווי אֵימָא (זיל אימא ליה) תמורת אֵימַר ובאִתְפְּעֵל אִתְּמָא (עס ווירד געשפראָכען = מאן זאגט) תמורת אִתְאֲמַר •

§ קטו

גזרת חסרי פ״א יו״ד

השרשים שפ״א שלהם יו״ד שווים בהרבה דינים לשרשי פ״א נו״ן, כי הרבה פעמים תחסר היו״ד לגמרי, ד״מ הצווי דַּע מן יְדַע המקור מִתַּב מן יְתַב. ועוד שלפעמים תבוא אות נון תמורת היו״ד ד״מ יִנְדַע משורש יְדַע • ולפעמים שווים לשרשי פ״א אל״ף, כמו שמצינו שתבוא במקומה אות וי״ו כ״כ, כמו יוֹקִיד העתיד אַפְעֵל משורש

יְקַד, ע"ד סדסי פ"א אל"ף, כמו יוֹרִיךְ, תוֹרְכִין משורש אֲרַךְ, אתוֹטַב (יונה, ג', ט:) בנין אִתְפְּעַל משורש יְטַב ודומה לתיבת אִתוֹכַל משורש אֲכַל • ולפעמים תבוא במקום היו"ד או וי"ו מורגשת ד"מ תִּדְּעוּ (תלים, פ"א, י"ב:) ולפעמים תשאר היו"ד נח נסתר, כמו תֵּיטִיב (תלים, מ"ט, י"ט:) וגם תשאר מורגשת כמו אֵילִילוּ (נפני', א', י"א:)

§ קטז
בנין פְּעַל

הָעָבָר, נסתר יְהַב (ס"ג, כ"ה, מ"ד:) נסתרת יַהֲבַת (תלים, ס"ז, ז':) נוכח יְהַבְתְּ (דניאל, ב', כ"ג:) מ"ב יְדָעַת (דניאל, ד', ו':) יְהָבִית (ברא"שית, י"ז, ע"ז:) נסתרים יְהָבוּ (במדבר, ע"ז, י"ח:) נוכחים יְתֵיבוּן (דברים, א', מ"ו:) מ"ב יְתֵיבְנָא (דברים, ג', כ"ט:) ושרשי חירק בכל העבר בחירק העי"ן.

הַבֵּינוֹנִי, (א) יָהֵב (דברים, כ', ע"ז:) נקבה יָתְבָא (שופטים, י"ג, ט':).

הַבֵּינוֹנִי, (ב) יְהִיב (דניאל, ז', ד':) יְדִיעַ (עזרא, ד, י"ב:) רבות יְדִיעָן (תלים, כ"ד, י"א:)

הֶעָתִיד, מ"ב אֵתֵב (ס"ג, ע"ז, י"ח:) אִנְדַע (דניאל, ב', ט':) נוכח תֵּיתֵב (תלים, ק"ב, י"ב:) תֵּיתֵיב, (שם, כ', כ':) תִּידַע (ברא"שית, ע"ז, י"ב:) תִּנְדַע (שם, יונתן:) נסתר יִכֻל (דניאל, ג', כ"ט:) יִנְדַע• נסתרת תִּכֻל (דניאל, ה', ע"ז:) תֵּיקַר (מ"ב, א', י"ב:) נוכחים תִּדְעוּן (במדבר, ע"ז, כ"ח:). תִּנְדְעוּן (שם, יונתן:) נסתרים יִתְבוּן (נפני', א', י"ג:).

הַמָּקוֹר, מֵידַע (ברא"שית, ע"ו, י"ב:) מִנְדַע (שם, יונתן) מִנְדוֹעַ (דברים, ח', ב': יונתן).

הַצִּוּוּי, הַב (תלים, כ"ח, ד':) רבים הָבוּן (שם, כ"ט, ב':).

§ קיז
בנין אַפְעֵל

סימן הבנין לפעמים אות אל"ף ולפעמים אות ה"א, ונקודת סימן הבנין לפעמים חולם ולפעמים צירה (כמו בשרשי פ"א אל"ף) והיו"ד פ"א הפעל תשתנה לוי"ו נח נסתר כשסימן הבנין מנוקד בחולם, ד"מ אוֹתֵיב, ואם סימן הבנין מנוקד בצירה אז תשאר היו"ד השרשית נח נסתר, ד"מ הֵיבֵל. וגם לפעמים סימן הבנין בפתח ואז תחסר היו"ד השרשית (כמו בשרשי פ"א נון) ולתשלומה יבוא דגש בעי"ן הפעל ד"מ אַקֵּף•

העבר, נסתר הֵיבֵל (עזרא, ה', י"ד:) אוֹבִיל (תהלים, ס"ו, ה':) הוֹתֵב (עזרא, ד', י':) הוֹדַע (בראשית. מ"א, ל"ח:) אוֹדַע (שם, יונתן:) נסתרים אוֹקִידוּ (יהושע, ו', כ"ד) אַקִּיפוּ (מ"ב, ו', י"ד:) נסתרות אַקִּיפָא (מ"ב, ו', ט"ו:).

הבינוני, (א) מוֹרַע (שמות, ט"ו, ג', ירושלמי) מְהוֹדַע־נָא (שמות, י"ח, ט"ז:) מוֹנִיק (שם, ט"ו, ב':)

העתיד, מ"ב אָתִיב (איוב, י"ד, י"א:) אוֹסִיף (עמוס, י"ז, ח':) נוכח, תְּהוֹדַע (שמות, י"ח, כ':) נסתר יְהוֹדַע (דניאל, ב', כ"ה:) יוֹקַד (במדבר, י"ט. ו':) יוֹבִיל (דברים, כ"ו, ד', יונתן:).

המקור, הוֹדָעָה (תהלים ס"ג, ז':) אוֹטָבָא (בראשית, ל"ב י"ג:) אֵיטָבָא (דברים, כ"ג, ע"ו:) אַיְטָבָא (מיכה, ז', ח':) אֲתָבָא (דברים, כ"ב, א':) מוֹסָפָא (דברים, כ"ט, י"ח:).

הצווי, אוֹדַע (תהלים, כ"ה, ד':) אוֹבִיל (במדבר, י"ז, י"א).

הערה

ואלו הבנינים, המה על דרך השלמים ר"ל פַּעֵל העבר מ"ב יַקִּרִית (זכרי', י"א, י"ב:) בינוני רבים מְיַקְּרִין (מלאכי, א', ו':) מקור יַקָּרָא (שם:) אִתְפַּעַל העבר נסתר אִיתְיְהֵב, (אסתר, ה', ד':) אִתְיְדַע (ויקרא, ד', כ"ח:), בינוני מִתְיְהֵב (עזרא, ד', כ':) עתיד תִּתְיְהֵב (מיכה, י"ז, כ':) נסתר יִתְיְהֵב (דניאל, ד', י"ג:) וחוץ מזה ע"ד שרשי עברית כמו הוּסַף (דניאל, ד', ל"ג:) או שנתהוה אות וי"ו מודגשת מן היו"ד כמו אִתְוַכְּחָא (קהלת, ט', ג':) משורש יְכַח. וכן תחסר היו"ד השרשית בבנין שַׁפְעֵל, ר"ל שֵׁתֵר או שׁוֹתַר תמורת שַׁיְתֵר ובהברת אִתְ כמו אִשְׁתַּתְרִית (ואשתלטה) (איוב, י"ט. כ': משלי, ב', כ"א: — דברים, ז', כ: יונתן:) ודין תיבת שַׁיְצִי כבר מבואר (§ ק"א).

פרק שלשה עשר

§ קיח

ג) גזרת שרשי זוג

לגזרת שרשי זוג (בדרך הקצר תקרא גזרת זוג) יחשבו השרשים בעלי שתי אותיות (זוג פַּאַל) מודגשת כשורש זָג עצמו. ולפי נקודתם המה שרשי קמץ גדול כמו קָם ושרשי חירק כמו סִיב, בעלי תנועות גדולות, והמה השרשים הנקראים בפי מדקדקי

עברי' בשם עי"ן וי"ו (עי"ן וי"ו) כמו קוּם, בִּין (ע"י) ודומיהם. אולם היו"ד בשרשי חירק לא תחשב לאות, יען היא רק לסימן התנועה, וכמו כן תבוא לפעמים אל"ף נח נסתר בשרשי קמץ, כמו עָאל, והיא ג"כ רק לסימן התנועה הגדולה וכאשר תבוא אות וי"ו בעבר בין שתי אותיות השורש, אז דין השורש הלזה כדין השלמים, ד"מ לְוַט (מ"א. ב', ח':)

§ קיט
בנין פְּעַל

משרשי הקמץ לא תשתנה התנועה השרשית בכל העבר, ובינוני, ולפעמים גם במקור כ"א לפתח; אולם בעתיד וצווי ולפעמים במקור תשתנה הקמץ השרשית לשורק או חולם על אותו הדרך שנשתנה הפתח השרשי' בגזרות הקודמות לשורק (וקובץ) ויש משרשי קמץ שלא תשתנה התנועה השרשית כל עיקר, ותשאר גם בעתיד על מקומה בלי שנוי. ומשרשי חירק לא תשתנה התנועה השרשית בעתיד.

העבר, נסתר **קָם** (תלים, כ"ו. י"ב:) **זָע** (נחום, א', ו':) **לָט** (מ"א, כ"א, י"ג:) **סִיב** (ש"ב, י"ט, ל"ג:) נוכח **חַסְתָּא** (איכה, ב', כ"א **לַטְתָּא** (מ"א, כ"א, י':) מ"ב **קָמֵית** (מ"א, ח', כ:) **סָבִית** (בראשית, י"ז, י"ג) **סֵבִית** (שם, יונתן) נסתרים **קָמוּ** (ש"ב, כ"ח, כ"ה:) **סֵיבוּ** (בראשית, י"ז, י"א:) נסתרות **קָמָא**, (במדב', כ"ג, ב':) נוכחים **תַּבְתּוּן** (במדבר, י"ד, מ"ג:) מ"ב **חַבְנָא** (במדבר, י"ד, מ"ג:)

הבינוני, (א) הנה נודע דין הבינוני שיש לו שתי תנועות, דהיינו קמץ וצירה ולמען בואת הצירה תבוא אות אל"ף או יו"ד בין שתי אותיות השורש, והאל"ף או היו"ד תקבל את הצירה. ד"מ **קָאֵם** (ש"ב, ט"ו, ב':) ובחסרון (§ ה') **קָאֵי** (כתובות, כ"ב:) **בָּיֵז** (משלי, כ"ב, י"ט:) **לָאֵט** (במדבר, כ"ג, ח'. יונתן) **לָיֵט**, (משלי, כ', כ':) **חָיֵים**, **דָּיֵישׁ** (ב"ב, ירושלמי, פרק ו', הלכה, ג':) נקבה **דָּיְשָׁא** (משלי, כ"ז, ז':) **עָיְרָא** (ש"הש, ה', ב':) רבים **דָּיְנִין** (שמות, י"ח, כ"ו:) **בָּיְשִׁין** (שיר השירים, א', ט"ז:) רבות **דָּיְצָן** (תלים, נ"ז, ח':).

הבינוני (ב) **לִיט** (נדרים, כ"ז, ע"ב:)

העתיד, מ"ב **אֵחוּב** (בראשית, ל"ט, ט':) **אֵקוּם** (תלים י"ב, ו':) **אֵהָךְ** (תלי', ל"ט, י"ב:) נוכח **תְּרִים** (משלי, י"ט, ח':) נסתר **יְדוּן** (תלים, נ"ו, י"ב:) **נְזוּעַ** (משלי, י"ב, ג':) **יְנִיד** (נפני', ב', ע"ו:) **יְבִית** (ש"א, י"ז, ח':) נסתרת **תְּקוּם** (דניאל, ב', ל"ט:) רבים מ"ב **נְחוּב** (במדבר, י"ד, ד':) **נְהָךְ** (בראשית, ל"ג, י"ב:) נסתרים **יְדוּנִין** (שמות, י"ח, כ"ב:) **יְסוּפוּן** (במדבר, י"ד, ל"ה:) **יְהָכוּן** (ישעי', ס', ג':) נסתרות **יְסוּפָן** (במדבר, י"ז, כ"ה:)

המקור. מֵיתַב (ס"הס. א', ז':) מֵירַן (תלים. נ"ו, י"ב:) מֵילַט (במדבר, כ"ג, כ"ה:) מֵיהַךְ (זוהר תולדות, קל"ד, א':) מִילוּט (במדבר, כ"ג, ל': ירושלמי) מֵילוּט (שם, יונתן:) וגם הם"ס בחירק ואחרי' דגש חזק מִיתּוּב, (דונו, א', ט"ז:) ובלא מ"ס תּוּב (ס"ג, ע"ו, כ':) ותיבה זו תבוא בהוראת עוֹד, ובלשנא דחכימיא תחסר הבי"ת ואז היא תיבת תּוּ (§ ה' חסרון). מֵבַת (בראשית, כ"ד, כ"ג:).

הצווי, זון (תלים, כ"ח, ט') לוּט (במדבר, כ"ג, ז': שִׂים (משלי, כ"ג, י"ז:) רבים זוּרוּ (במדבר, ע"ז, כ"ו:) עוּלוּ (שם, כ"א, כ"ז:).

§ קכ
בנין פַּעֵל ובנין אִתְפַּעַל

הבנין פַּעֵל כולו ע"ד השלמים (§ ק"א) ר"ל שהשורש נתרחב כל כך עד היותו בעל שלש אותיות, ולסבה הזאת נבנה הבנין הזה על אחד משלושה פנים.

א) תבוא אות יו"ד או וי"ו מורגשת ובה דגש חזק בין שתי אותיות השרשית, אות הראשונה השרשית בפתח, והיו"ד או הוי"ו בצירה. כמו קַיֵּם, זַוֵּג.

ב) ע"י הכפלת אחת מאותיות השורש, אז נקודתה חולם וצירה, (ע"ד סוֹפֵק, רוֹקֵן) ד"מ רוֹרֵם מן רָם, קוֹמֵם מן קָם.

העבר, נסתר קַיֵּים (דברים, י"א, כ"א:) זַוֵּג (דברי', ל"ג, ז', יונתן) אִתְרוֹרַם (תלים, כ"ז, ו':) נוכח פַּיֵּיתָא, (תלים, ה', ט':) אִתְרוֹרַבְתָּא (ישעי', ל"ז, כ"ג:) משורש רָב, מ"ב קַיֵּימִית (במדבר, י"ד, כ"ג:) נסתרים אִתְקוֹטַטוּ (איכה, ד', ט"ו:) נסתרות קַיֵּמָא (שמות, א', י"ב:) נוכחות קַיֵּמְתֵּן (שם, א', י"ח:) ויש גורסין יו"ד נוסף.

הבינוני. מְלַטֵּט (ס"ג, ע"ז, ה':) מְרוֹמֵם, (תלים, ט', י"ד:) מְקַיֵּם (במדבר, כ"ג, י"ט. ירושלמי) רבים מְקַיְימִין (שם) מִתְלַטְּטִין (תלים, ל"ז, כ"ב:) מִתְבַּיְנִין (שם, כ"ח, ה':).

העתיד, נסתר יְלַטֵּט (ס"ג, ע"ז, ט':) יְרוֹרֵם (תלים, כ"ז, ה':) יִתְרוֹרַם (שם, כ"ז, ו':) יִתְקַיַּם (יחזקאל, י"ח, י"ג:) נסתרת הִתְמַכַּךְ (תלים, מ"ג, ז':).

המקור, קַיָּמָא (דניאל, ו', ה':) אִתְקַיָּם (יחזקאל, י"ח, י"ב:) מַמָּשָׁא מן מָשׁ.

הצווי, לַטֵּט (ס"ג, ע"ז, י':) לַיֵּיט (במדבר, כ"ג, ז': ירושלמי) אִתְבַּיַּן (תלים, ה', ב':).

ג) ע"י הכפלת השורש כולו, ד"מ הַבְהֵב (הָב) זַעְזַע (זָע) חַלְחֵל (חָל)

כַּשְׁכֵּשׁ (כַשׁ) לַבְּלֵב, (לֵב) לַגְלֵג (לַג) מַסְמֵם (מֵם) מַקְמֵק (מַק) סַפְסֵף (סַף) קַלְקֵל (קַל) וכולם על דרך גַּנְדֵּר (§ ק"א) וכמו כן בהבדת אֹת־ ד"מ אִתְלַגְלַג, אִזְדַּעְזַע (§ ע"ז).

העבר נשתר הִרְהֵר (איוב, ג', י'.) אִתְרַבְרַב הושע, י"ב, ד':) נסתרת אִתְחַלְחֲלַת (תלים, נ"ג, ד':) נסתרים אִתְרַבְרְבוּ (נפני', ג', ח':) מ"ג פַּשְׁפֵּישְׁנָא (איוב, ה', כ"ג:)

הבינוני, מְקַלְקֵל (שמות, כ"ג, ח':) מְסַפְסֵף (נ"ק ירושלמי, פ' ו' ה' ו') מְחַדְשֵׁשׁ (ישעי', י"ד, ע'.) תמורת מִתְחַדְשֵׁשׁ (§ ע"ע) נקבה מְלַבְלְבָה (שיר השירים, ג', ג':) מְכַשְׁכְּשָׁא (זהר יתרו, דף ע"ח ע"ב) רבים מְכַשְׁכְּשִׁין (זהר כי תשא, קנ"ג, א':) מִזְדַעְזְעִין (תלים, ל"ז, ל"א:) רבות מְהַבְהֲבָן (משלי. ל', ע"ו:).

העתיד, אֶזְדַּעְזַע (תלים, כ"ו, א':) תמורת אֶתְזַעְזָא, נסתר יְזַעְזַע (תלים, נ"ע, א':), נסתרת תִּזְדַּעְזַע (שם, נ"ג, ג':). נוכחים תִּתְרַבְרְבוּן (ירמי', י"ג, ע"ו:), נסתרים יִתְחַמְקְמְקוּן (תלים ע"ג, ע':).

המקור, אִתְלַגְלְגָא (אסתר, א', י"ז:) אִזְדַעְזָעוּ (תלים, ל"ח, י"ז:) אִתְרַבְרְבוּ (נפני', ג', ח':) פַּשְׁפּוּשׁ (איוב, ה', ח':).

§ קכא
בנין אַפְעֵל

האל"ף (או הה"א) סימן הבנין נקודתה חטף פתח, או חולם, או קמץ גדול וגם תבוא אות יו"ד כ"כם בין שתי אותיות השרשית לסימן הבנין.

העבר, נסתר הֵקִים (דניאל, ג', ג':) אֲקִים (משלי. ל', ד':) אוֹשִׁיט (אסתר, ה', ב':), נסתרת אֲתִיבַת (שם, ה', ז':). נסתרים אֲבִילוּ (שמות, ע"ז, י"ח: יונתן:) אֲתִיבוּ (במדבר, י"ג, כ"ז:) אוֹדִיקוּ (בראשית, י"ח, ע"ז: יונתן).

הבינוני (א) מְתִיב (מ"ג, ג', ד':) מוֹזִיף (תלים, ל"ז, כ"א:) מוֹרִים (משלי, י"ז, י"ט:) מְהָקִים (דניאל, ג', כ"א:). רבות מְגִיחָן (דניאל, ז', ב':).

העתיד, מ"ג אֲקִים (בראשית, ע', ט':) אָעִיק, (ישעי', ב"ט, ב':), נוכחת תְּבִיתִי (רות, א', ע"ז:) נסתר יוֹזִיף (משלי, כ"ב, ז':) יְצִית (ישעי', מ"ב, כ"ב:) נסתרת תְּמִית (איוב, ה', ב':) נסתרים יְחִיטוּ (עזרא, ד', י"ב:) ובאות נו"ן נוספת יַהֲתִיבוּן (שם, ו', ה',:).

המקור, הֲזָדָה (דניאל, ה', כ':) הֲתָבוּ (שם, ג', ע"ז:).

הצווי, אֲתֵיב (ס"ג, ט"ו, כ':) אָצֵית (תלים, ו', ג':) רבים אָצִיתוּ (איוב, י"ג, ו':).

הערה

כל הבנינים הפעולים שוים לבנינים הפעולים רק שנוספה להם הברת הִתְ־כידוע. ולענין אותיות זסצש כבר מבואר (§ ע"ח).

§ קכב

ויש משרשי זוג שהם בעלי תנועה קטנה, והמה לא יתרחבו ע"י תוספת אחת מאותיות (אוי) בין שתי אותיות השרשיות, כי אם על ידי הכפלת אות השני׳ השרשית (ולכן נקראים שרשים כאלה בפי מדקדקי עברית בשם כְּפוּלִים) או ע"י דגש חזק.

ויש שרשים שהמה לפעמים בעלי תנועה גדולה, ולפעמים בעלי תנועה קטנה, לכן יוכלו שרשים כאלה לקבל לפעמים אחת מאותיות (אוי) בין שתי אותיות השרשית, ולפעמים הכפלת אות השני׳ השרשית, ד"מ עַל (בראשית, מ"א, י"ד: יונתן:) עָאל (שם, אונקל׳).

בנין פְּעַל

העבר, נסתר חַן (בראשית, ל"ג, ה':) תַּב (מ"ב, ב', כ"ה:) נסתרת נַדַּת (דניאל, ו', י"ט:) עַלַּת (אסתר, א', י"ז:) עַלַּת (דניאל, ה' י':) עָלַת (אסתר, ב', א':) מ"ב מָאסֵית (תלים, נ"ה, י':) תמורת מַסֵּית, נסתרים דָּקוּ (דניאל, ב', ל"ה: נוכחים עַלְתּוּן (ירמי׳, ב', ז':).

הבינוני, (א) עָלֵיל דברים, י"א, י':) צָרֵיר (איוב, כ"ו, ח':) רבים גָּזְזִין (ס"ב, י"ג, כ"ג:) חוֹשְׁשִׁין (לשון התלמוד) ולפעמים על דרך סוריא מָאֵים (תלים, כ"ח, חָאֵיק (איוב, כ"ד, ט"ז:).

הבינוני, (ב) דְּקִיק (דברים, ט', כ"א:) נקבה עֲצִיצָא (אסתר, ה' א':) רבים כְּפִיפִין (ישעי׳, ס', י"ד:).

העתיד, נסתר יֵעוֹל (יחזקאל, מ"ד, ג':) נסתרת תֵּיעוֹל (אסתר, ב', א':) תֵּיעוֹל (משלי, כ"ב, כ"ד:) נוכחים תְּפִסוּן (ויקרא, י"ח, כ"ח: ירושלמי:) תֵּעֲלוּן (במדבר, ט"ו, ב':) נוכח תֵּימַן (משלי, כ"ד, י"ט:).

המקור, מֵיעַל (יחזקאל, מ"ד, כ"א:) מִחַן דניאל, ד', כ"ד:).

הצווי, רבים גֹּדוּ (דניאל, ד', י"א:).

§ קכג
בנין פַּעֵל

העבר, נסתר רַנֵּן (תלים, ט"ז, ט':) מַלֵּל (שמות, כ"ד, ג':) נסתרת מַלֵּילַת

(במדבר, י״ב, א׳:) נוכח מַלֵּילְתָּא (במדבר ל״ב י״ג:) מ״ב מַלֵּילִית (בראשית, מ״א, כ״ח:) נסתרים מַלִּילוּ (בראשית, מ״ג, י״ט:) מַלֵּילְנָא (שמות, י״ד, י״ב:).

הבינוני, (א) מְמַלֵּל (ב״ב, פ׳ ו׳, ה״ג: ירושלמי:) מְגַבֵּב (שיר השירים, ו׳, ב׳:) מְגַפֵּף (קהלת, ד׳, ד׳:) מְחַנֵּן (משלי, כ״ו, כ״ה:) מְחוֹפֵף (דברים, ל״ג, י״ב: יונתן:) מְחַפְּחֵף (שם, ירושלמי) (§ ק״כ).

העתיד, נסתר יְמַלֵּל (דניאל, ז׳, כ״ה:) יְמַלֵּל (שמות, ד׳, ט״ז:) נוכחים תְּמַלְּלוּן (במדבר, כ׳, ח׳:) נסתרים יְטַנְּנוּן (איוב, ג׳, ד׳:).

המקור, מַלָּלָא (במדבר, י״ב, א׳:). חַיָּטָא (איכה, ה׳, ה׳:).

הצווי, רבים מַלִּילוּ (שמות, י״ב, י״ג:).

§ קכד
בנין אַפְעֵל

העבר, נסתר אַטִּיף (דברים, י״א, ד׳:) אַפֵּים (איכה, ג׳, ג׳:) הַנְעֵל (דניאל, ב׳, כ״ה:) הנו״ן היא תמורת הדגש חזק שהיה ראוי להיות באות עי״ן. נסתרת הַנְעֲלַת (אסתר, ה׳, י״א:) הַדֶּקֶת (דניאל, ב׳, ל״ד:) נוכח אַפֵּיסְתָּא (תלים, פ״ט, מ׳:) מ״ב אַעֲלֵית (ירמי׳, ב׳, ז׳:) נסתרים הַדִּקוּ (דניאל, ו׳, כ״ה:) אַפִּיסוּ (תלים ע״ד, ז׳:).

הבינוני, מְהַדֵּק (דניאל, ב׳, מ׳:) מָעֵל (במדבר, י״ד, ג׳:) רבים מַפְסִין (צפני׳, ג׳, ד׳:).

העתיד, מ״ב אַפֵּים (תלים, פ״ט, ל״ה:) נסתר יְהַנְעֵל (ויקרא, ד׳, ה׳: יונתן) נסתרת תַּדִּיק, (דניאל, ב׳, מ׳:) תַּטְלֵל (דניאל, ד׳, ט׳:).

המקור, הֶעָלָה (דניאל, ה׳, ז׳:) הַנְעָלָה (שם, ד׳, ג׳:) אַפָּסָא (ישעי׳ כ״ג, ט׳:).

פרק ארבעה עשר

§ קכה
ד) גזרת נאלמי הלמ״ד

לגזרת נאלמי הלמ״ד יחשבו השרשים בעלי שלש אותיות, ואך שלש האותיות האלה רק שתים הראשונות מורגשות הנה במבטא, ואות השלישי (למ״ד הפעל) היא נח נסתר מפני שהיא אחת מאותיות א״ה״י. התנועה השרשית היא תנוע׳ גדולה (קמץ, צירה, חירק) ומקומה באות השני׳ השרשית (בעי״ן הפעל) כמו, מְלָא, מְלֵי, מְלִי, חֲוָא,

ואצל מדקדקי עברית, המה נחלקים לשרשי למ"ד אל"ף, ולשרשי למ"ד ה"א, ובארמית דין אחד להם. ולגזרה הזאת יחשבו ג"כ שרשים מגזרת פ"א נו"ן, מגזרת פ"א אל"ף ומגזרת פ"א יו"ד. אם המה בעלי נאלותי הלמ"ד, כמו נְדָא, אֶחָא, יְמָא לכן בשרשים כאלה נוהגים דיני חסרי הפ"א (נון, אל"ף, יו"ד) ודיני נאלמי הלמ"ד.

הערה, ובלשון ערבי מלאנו באלה הפעלים וי"ו או יו"ד למ"ד הפעל.

§ קכו

בנין פְּעַל

העבר, נסתר **בְּכָא** (קהלת, א', י"ב:) **שְׁתֵי** (ת"א, י"ט, ו':) **קְרִי** (עזרא, ד', כ"ג:) נסתרת **עֲדָת**, (דניאל, ג', כ"ז) **עֲנַת** (איכה, ד', י"ג:) **נְדַת** (אסת', ו', א':) **אֲתָת** (ברא"שית, כ"ט, ט':) **שְׁרִיאַת** (איכה, א', י':) **בְּכִיהָא** (איכה, א', ב':) נוכחת **סְטִית** (במדבר, ה', כ':) מ"ב **קְרֵית** (בראשית, ל"ט, ט"ז:) **סְנֵיתִי**, (תלים, כ"ו, ה':) וביונתן על התורה ע"י הבדת ־ית הרבה פעמים, ד"מ **צְלַיִית** (דברים, ט', כ"ו: יונתן) נסתרים **אִשְׁתִּיו** (דניאל, ה', ג':) **אֲתוֹ** (עזרא, ד', י"ב:) ובנו"ן נוספה **מְטוֹן** (זהר, תזריע, מ"ו, א':) נסתרות **הֲוָאָה** (שמות, י"ז, י"ב:) ובנו"ן נוספה **בְּכִיאָן** (רות, א', י"ד:) **הֲוִיאָן** (איכה, ד', י':) נוכחים **בְּכֵיתוּן** (במדבר, י"א, י"ח:) מ"ב **שְׁתֵינָא** (איכה, ה', ד':) **הֲוֵינָא** (איכה, ד', כ':) **תְּנֵינָא** (שכינו לשון התלמוד) וגם ע"י הבדת ־ן ד"מ **תְּנָן** (תמורת **תְּנֵינָא**).

הבינוני, (א) **קָרֵי** (אסתר, ב', י"ח:) **אָתֵי** (איכה, ה', ט':) נקבה **אַתְיָא** (בראשית, כ"ט, ו':) **בָּעְיָא** (בראשית, ל', ב':) **שָׁנְיָה** (דניאל, ז', י"ט:) רבים **בָּנַיִן** (עזרא, ד', י"ב:) **קָרַיִן** (אסתר, ב', ז':) רבות **דָּמְיָין** (שיר השירים, ה', י"ג:) **שַׁדְיָין** (תלים, כ"ו, ט':) ובתרגומים שכיח גם לנסתרים הבדת ־ן ד"מ **חָזָן** (שמות, כ', ט"ו:) **בָּכָן** (ש"ב, ט"ו, כ"ג:) **הָוָן** (תלים, ס"ב, י':) **אָתָן** (ישעי', ד', ט"ז:)

הבינוני, (ב) **גְּלֵי** (דניאל ב', ל':) רבות **גְּלִיאָן** (זהר, האזינו, דף רפ"ז, ע"ב:).

העתיד, מ"ב **אֶבְעֵא** (דניאל, ז', ט"ז:) **אֶחֱמֵי** (תלים, ח', ד':) נוכח **תִּשְׁרֵי** (דברים, ט"ז, ט': יונתן) **תֶּחֱמֵי** (שמות, י"ד, ו': יונתן) **תִּימֵי** (קהלת, ח', ב':) נוכחת **תִבְעֵין** (בראשית, ל', ב',) נסתר **יִשְׂגֵּא** (דניאל, ו', כ"ז:) **יֵיתֵי** (קהלת, ב', י"ד:) נסתרת **תִּשְׁרֵי** (תלים, כ"ז, ג':) רבים מ"ב **נֶדְמֵי** (אסתר, ה', י"ג:) **נְהֵי** (שיר השירים, ח', ט':) **נֵיחֵי** (איכה, ד', כ':) נוכחים **תִּטְוֹן** (דברים, ט"ז ז': יונתן) נסתרים **יִמְטוֹן** (קהלת, ט', ח':) **יִשְׁתוֹן** (דניאל, ה', ב':) **יֶחְדוּן**

(תלים, ס"ז, ה':) יִיתוּן (קהלת, ג', ע"ז:) יְהוֹן (סס, א', ג':) יְהֶוְיָין (סס, ט', ח':) לֶהֱוֹן (דניאל, ג', מ"ג:) נסתרות לֶהֶוְיָן (סס, ה', י"ג:).

המקור, מִבְעֵא (דניאל, ג', י"ח:) מִשְׁתֵּי (ס"ג, ע"ז, ג':) מֶחֱזָא (עזר', ד', י"ד:) מֵיתֵי (קהלת, א', ד':) מַטְלוּ (ויקרא, כ', ג': יונתן) מִבְנְיָה (עזר', ה', ט':) מִנְסְיָא (אסתר, ה', ד':) בְּנֵא (עזרא, ה', ג':).

הצווי, קְרִי (ס"ג, י"ז, ה':) חֱיִי (דניאל, ג', ד':) שְׂא (עזרא, ה', ט"ו:) מן נְשָׂא. וכן תָּא (תא שמע) מן אֲתָא. נקבה בּוּעִי (שיר החסידים, ה', ג':) חֲדִיאִי (איכה, ד', כ"א:) רבים בּוּעוּ (תלים, נ"ח, ד',) חֱמוֹן (תלים, מ"ו, ט':) אֱתוֹ (דניאל, ג', כ"ו:)

§ קכז
בנין אִתְפְּעֵל

העבר, נסתר הִתְמְלִי (דניאל, ג', י"ט:) אִתְגְּלֵי (קהלת, א', י"ב:) אִשְׁתְּבָא (אסתר, א', ג':) נסתרת אִתְכְּרִיַת (דניאל, ז', ט"ו:) נוכח אִתְרְעַתְ (בראשית, ל"ג, י"א:) מ"ג אִדְּמֵית (תלים, ק"ג, ז':) תמורת אִתְדְּמֵית, אִתְגְּלֵיתִי (יחזקאל, ט"ז, ג':) נסתרים אִתְמְלִיאוּ (איכה, ד', י"ח:).

הבינוני, מִתְמְלֵי (קהלת, א', ז':) נקבה מִתְמַחְיָא (מ"ג, כ"א, י"ג:) מִבָּעְיָא (כתובות, פ"ג, ע"א: והרבה בש"ס) תמורת מִתְבָּעְיָא, מִטַּשְׁיָא (משלי, כ"ה, כ"ג:) תמורת מִתְטַשְׁיָא. רבים זכרים מִצְטַדְיָן (תלים, ק"ג, י"ח:).

העתיד, נסתר יִתְרְמֵא (דניאל, ג', י"א:) יִתְקְרֵי (סס, ה', י"ג:) נסתרת תִּתְבְּנֵא (עזרא, ד', י"ג:) נוכחים תִּתְרְמוֹן (דניאל, ג', ט"ו:).

המקור, אִתְמְלָאָה (קהלת, א', ח':)

§ קכח
בנין פַּעֵל

העבר, נסתר רַבִּי (דניאל, ג', מ"ח:) שַׁוִּי (סס, ה', כ"א:) כַּסֵּי (קהלת, ב', י"א:) נסתרת חַוִּיאַת (ס"א, כ"ו, י"ח:) חַוּתָא (אסתר, ג', י':) נוכח מַנִּית (דניאל, ג' י"ג:) מ"ג פַּלִּיתִי (דברים, כ"ו, י"ג:) נסתרים חַוִּיאוּ (אסתר, ב', ד':) שָׁרִיו (עזרא, ה', ג':) קמץ תמורת פתח מפני חסרון הדגש מאות רי"ש. שַׁוּוֹן (תלי', ע"ד, ד':).

הבינוני, (א) מְחַוֵּי (ס"ג, ט"ו, י"ג:) רבים מְצַלְּן (אסתר, א', א':) נקבה מְשַׁרְיָא (ירמי', ד', ל"א:)

העתיד, מ"ג אֶחֱוֵא (דניאל, ב', כ"ד:) אֶישַׁוֵּי (בראשית, ג', ט"ז: יונתן) רבים מ"ג נְחַוֵּא (דניאל, ב', ד':) נסתרים יְשַׁנּוֹן (דניאל, ד', ל"ג:) יְצַלּוֹן (קהלת, ו', ג':) יְבָעוֹן (דניאל, ד', ל"ג:) הקמץ תמורת פתח.

המקור, חַוָּאָה (ס"ג, ט"ו, כ"ח:) צַלָּאָה (קהלת, ג', י"ג:) רַצּוֹיֵי (תלי', פ"ט, ט"ז:)

הצווי, שַׁוֵּי (בראשית, כ"ד, ב':) ויש גורסין שַׁוּ, רבים צַלּוֹ (אסתר, ד', ט"ז:).

§ קכט
בנין אִתְפַּעַל

העבר, נסתר אִתְמַנֵּי (אסתר, ה', י':) אִתְחֲוָא (ס"ג, ט"ו, ל"א:) אֶשְׁתַּנֵּי (דניאל, ג', י"ט:) נסתרת אִתְכַּלִּית (תלים, ק"ו, ל':) ועל דרך עברית לָקָא (תלים, ק"ג, ה':) נוכח אִתְחַמִּיתָא (שמות, כ"ו, ל': יונתן) נסתרים אִתְחַפִּיאוּ (מ"א, י"ח, מ"ה:) אִתְעַנָּאוּ (מיכה, ה', י"א:).

הבינוני, מִתְחַפֵּי (קהלת, ו', ד':) מִתְרַבֵּי (שם, ז', א':) נקבה מִתְנַשְּׂאָה (עזרא, ד', י"ט:) רבים מִשְׁתָּרַיִן (דניאל, ה', ו':) מִתְנַבְּן (ירמי', ד', י"ג:).

העתיד, מ"ג אֶשְׁתָּעֵי (תלים, ע"ג, ט"ו:) אֶתְּכָּא (שיר השירים, ג', ה':) נסתר יִשְׁתַּנֵּא, (דניאל, ג', ט':) נסתרים יִשְׁתַּנּוֹ (שם, ה', ז':) יִשְׁתַּנּוֹן (שם, ז', כ"ח:).

המקור, אִשְׁתָּעָיָא (תלים, ע"ג, כ"ח:) אִשְׁתְּעוֹיֵי (במדבר, י"ג, ח': יונתן).

הצווי, אִתְנַבֵּי (יחזקאל, ו', ב':)

§ קל
בנין אַפְעֵל

העבר, נסתר הַגְלִי (עזרא, ד', י':) אַגְלֵי (אסתר, ב', ו':) אַשְׁלֵי (תלים, ל"ט, י"ד:). אַלְוֵי (זהר, וידא, ק"ד, א':) הַיְתִי (עזרא, ד', י':) נסתרת אַיְתִיאַת (ס"א, כ"ה, ל"ה:) נוכח אַסְגֵּיתָא (תלים, מ"ט, י"ג:) אַיְתֵיתָא (תלים, מ"ד, ח':) מ"ג אַסְגֵּיתִי (קהלת, ב', ט':). נסתרים הֶעְדִּיו (דניאל, ה', כ':) אַעְדִּיו (זהר, יתרו, ע"ח, א':) הַיְתִיו (דניאל, ה', ג':) אַיְתִיו (קהלת, ב', ה':) אַיְתִיאוּ (תלים, ע"ב, ט"ו:) אַטְעִיו (נקבה, קהלת, ז', כ"ט:) מ"ג אַשְׁלֵינָא (תלים, מ"ד, כ"א:).

הבינוני, מְהַשְׁנֵא (דניאל, ב', כ"א:) מַשְׁדֵּי (ס"ג, ט"ז, י"ג:) מְהוֹדֵא (דניאל, ב', כ"ג:) מוֹדֶה (אסתר, ב', ה':) מן יְדָא: מַוְּהֵא (משלי, כ"ג, כ"ט:)

(ואולי הוא טעות סופר תמורת מוֹהֵי בחי"ת ונקודתו חולם וצירה:) רבים מְשַׁנַּיִן (תלים, ע"ג, ו':) מוֹדִין (אסתר, ח', ע':) נקבה מְשַׁלְּהֲיָא (ירמי', ד', ל"א: משורש לְהָא (§ ק"ל, הערה ו').

העתיד, מ"ב אַתְנֵי (תלים, ל"ח, י"ט:) אַשְׁוֵי (הושע, ב', ה':) אַעְדִּי (הושע, ב', ה':) נוכח תַעְדִּי, (הושע, ב', ד':) נסתר יְהַשְׁנֵא (עזרא, ו', י"א:) רבים מ"ב נְהַחֲוֵא (דניאל, ב', ז': נוכחים תְּהַחֲוֹן (דניאל, ב', ו':) יְהַעְדּוֹן (דניאל, ז' כ"ו:)

המקור, הַשְׁנָיָה (דניאל, ו', ח':) אַשְׁרָיָה (דברים, כ"ו, ב':) הַיְתָיָה (דניאל, ג', י"ג:) אַיְתָאָה (אסתר, א', י"א:) אַתְוֵיֵי (לאתויי מאי) אַסְטָיוּ (במדבר, כ"ב, כ"ג:) אַדְיוּ (שם, ל"א, כ"ג:) מן יְדָא. הַצְדָּא (דניאל, ג', י"ד: מן צְדָא.

הצווי, רבים אוֹחִיאוּ (אסתר, ה', ד':).

הערות

א) סימני הגוף יוכלו להיות מחוברות אחרי השורש עצמו, ד"מ גְּלָ־ת (והלמ"ד הפעל חסרה); גַּלְיַ־ת; בְּעַ־וֹ מן בְּעָא; גְּלִי־וֹ; וגם יוכלו להיות מחוברות אחרי השורש באמצעות אות אל"ף, ד"מ, גְּלִי־אַת; גַּלִּי־אַת; גְּלִי־אוּ; גַּלִּי־אוּ; לְאִיאוּ מן לְאֵי.

ב) בבינוני נמצא לפעמים בין הפ"א לעי"ן אות אל"ף נח נסתר, ד"מ, טָאֲרֵי (שקל וטרי) רבים טָאֲרָן (שיר השירים, ב', ח':) וכן מָאֲרֵי, שָׁנֵא, שָׁאֲרֵי, (זהר, אחרי, כ"ה, ע"ב:) מן מְרָא, שְׁנָא, שְׁרָא. ובכל הבניינים הבינוני ביו"ד אף בשרשים שהלמ"ד היא אל"ף. ואותה היו"ד היא נחה, אולם כשתבוא איזה אות לאחריה (לסימן נקבה, או לסימן רבים, או לסימן התנועה, § י"ג) אז היו"ד מודגשת ומתנועעת (§ קכ"ה הערה) ולפעמים תבוא הברת ־ָן לזכרים, ד"מ שָׁתָן (קהלת, ז', י"ד: חָדְאָן כד' חָמְאָן (זהר בלק, ר"ו, ע"ב:) מְשַׁלְּהָן (עֲיֵפִים) (ס"ב, ע"ז, י"ד: חָדְיָין (אסתר, ה', י"ד:).

ג) משורש הֲוָא תחסר לפעמים הוי"ו השרשית בעתיד, העבר, נסתר הֲוָה (שמו', ל"ב, א':) נסתרת הֲוַת (ברא׳שית, ג', כ':) ובתלמוד הֲוָאִי. מ"ב הֲוֵית (דניאל, ז', ב':) הֲוֵיתִי (מיכה, ז', א':) נסתרים הֲווֹ (שמות, י"ט, ט"ז:) נסתרות הֲוָאָה (ירמי', ב', כ"ה:) ובנו"ן נוספת הֲוָן (אסתר, ח', ט"ו:) הבינוני נקבה הַוְיָא (שמות, ט', ג':) העתיד מ"ב אֶהֱוֵי, אֶהְוֵי, אֶהֱוֵא, אֱהֱוֵי, נוכח תְּהֱוֵי, תְּהֱוֵא, תֶּהֱוֵי, וכן הנסתרת. נוכחה תֶּהֱוֵי (במדבר, ה', י"ט: יונתן) נסתר יְהֵי, (שמות,

ל׳, ל״ד:) יֶהֱוֵא, יֶהֱוֵא (שם, כ׳, ג׳:) רבים מ״ב נֶהֱוֵי, נֶהֱוֵא נוכחים תֶּהֱוֹן (שמות, ט׳, ו׳:) תֶּהֱוֹן (תלים, ב׳, ט׳:) נוכחות תֶּהֱוְיָן, תֶּהֱוְיָן (שמות, א׳, ט״ז:) והגרסא שלפנינו ברמב״ם הלכות גירושין, פ״ד, ה׳, י״ב: תהויין (שלשה יודי״ן רצופין) לנוכחה יחידה וכמו כן תצביין, ואם גם משמע מדברי הרמב״ם (שם, ה׳, י״ג:) שאינו צריך להיות רק יו״ד אחת, באמרו ז״ל: ולא יכתוב תהוין ותצבין בשני יודין שמא יקרא הקורי תהוין ותצבין כלומר שהוא מדבר עם שתי נשים וכו׳. ולא אמר שצריכין להיות שלושה יודי״ן, אולם מדברי הגמרא עצמה (גיטין, פ״ה, ב׳:) נראה שצריכין להיות שלשה יודי״ן בכל אחת משתי תיבות הללו. (ויש לי דברים בענין הזה, אך שאי אפשר לאומרם, מטעם שלא להוציא לעז על גיטין הראשונים).

המקור, מאחר ששרשי נחי לת״ד יוכלו להיות פעם בעלי קמץ ופעם בעלי צירה או חירק לכן נמצא המקור גם בקמץ השרשית ד״מ מִגְלָא (עמוס, ה׳, ה׳:) מֶחֱזָא (בראשית, כ״ו, כ״ח:) מֶהֱוֵי (תלים, ע״ב, י״ז:) (§ קכ״ו).

ד) שורש חֲיָא דומה בזרותיו כמעט לשורש הֲוָה.

ה) ויש שרשים המקבלים לפניהם אות אל״ף נוספת, ד״מ אִבְרֵי (משלי כ׳, י״ב:) מן בְּרֵי, בְּרָא, — אִשְׁתֵּי (במדבר, כ׳, י״ב: יונתן — דניאל, ה׳, ד׳:) מן שְׁתֵי, שְׁתָא. וכן השם אִשְׁקָקֵי (אסתר, ט׳, י״ד:) משורש שְׁקָא האל״ף נוספת, ועי״ן הפעל כפולה. והשם נסמך.

ו) ובתוספת שי״ן לפני השורש נתהוה בנין שַׁפְעֵל. הבינוני מְשַׁלְהֵי (ישעי׳, מ״ד, י״ב:) רבים מְשַׁלְהָן (ס״ב, ע״ז, י״ד:) מן שורש לְהָא. והפעול מבנין שַׁפְעֵל ע״י הברת אִתְ־ והתי״ו דגושה תבוא בין השי״ן לפ״א הפעל כדין זסשצ (§ ע״ח) העבר, מ״ב, אִשְׁתַּלְהֵית (תלים, ו׳, ז׳:). העתיד, נסתרים יִשְׁתַּלְהוֹן (ירמי׳, כ״א, כ״ח:) וכ״כ שֵׁיְצֵי מן שורש יְצָא, יְצֵי, (§ ק״א). המקור אִשְׁתַּלְהָיוּת (יונה, ב׳, ח׳:).

ז) עוד איזה מלים משרשים שהפ״א והלמ״ד שלהם אות אל״ף, כמו פְּעַל, עתיד נסתר יֵיבֵי (דברים, כ״ט, י״ט:) מן אֲבָא, נֵאתֵא (משלי, ט׳, ט״ז:) ע״ד סודי׳ (§ פ״ט) מן אֲתָא. המקור, מֵזֵא (דניאל, ג׳, י״ט:) מן אֲזָא. הצווי, תָּא ובירושלמי תִּי לרבים תִּיו, אֱתוֹ, אֱתוֹ, תוֹן, מן אֲתָא. פַּעֵל, הבינוני, מַסֵּי, (מ״ב, כ׳, ה׳:) מן אֲסָא, אִתְפְּעַל, אִתְסִי, (ויקרא, י״ג, י״ח:) אִיתְסֵי (שם, יונתן:) אִתְפַּעַל, אִתַּסֵּי, (מ״ב, ה׳, י״ג:). אַפְעֵל, הבינוני, מַיְית=

מַיְיתֵי (הוריות, י"א, א':) מן אֲתָא. הלווי בלמ"ד או בנו"ן לֵייתֵי, נֵייתֵי (שם: עיין לעיל § פ"ט).

פרק חמשה עשר

שרשים בלתי מספיקים.

§ קלא

ויש איזה שרשים בארמית בלתי מספיקים שאינם משמשים תדיר בכל הבנינים ובכל הזמנים, ואז יבואו שרשים אחרים תמורתם, כמו: שורש נְתַן אינו משמש רק בעתיד ומקור מבנין פְּעַל (§ ק"ט) ובעבר ולווי מבנין פְּעַל, ובאתפעל כולו יבוא תמורתו שורש יְהַב (§ קט"ז). וכן שורש נְסַק ישמש בעתיד, מקור, ולווי מבנין פְּעַל (שמו', י"ע, כ"ג: שם, כ"ד, יונתן:) העתיד. אֶסַּק וכו', המקור, מִיסַּק, מִיסּוּק הצווי, סַק (§ ק"ט). ובבנין אַפְעֵל, העבר, אַסֵּיק (ויקרא, ח', כ"ח:). העתיד, אַסֵּק (בראשית, מ"ו, ד', יונתן:) המקור, אַסָּקָא (שם אונקל':) ובעבר פְּעַל, יבוא תמורת שורש סְלַק (שם, כ"ח, י"ב:) ושורש סְלַק הוא מגזרת השלמים לפעמים ע"ד שרשי חירק, ולפעמים ע"ד שרשי צירה כמו סְלִיק, נסתרים סְלִיקוּ, וגם סְלֵיק סְלֵיקוּ בצירה (§ נ"ג, הערה א') ובבנין נִתְפַּעַל (בדחכימיא) נִסְתַּלֵּק. וכן שורש שְׁתָא נוהג רק בבנין פְּעַל ותמורתן שורש שְׁקָא, בבנין אַפְעֵל. וגם שורש הָךְ, ישמש רק בעתיד ומקור מבנין פְּעַל (§ קי"ט) ובבנין פַּעֵל (הדגוש) ישמש תמורתו שורש הַלֵּיךְ. וכמו כן שורש בְּהַל אינו משמש רק בבינוני וחוץ מזה תמורתו שורש יְכַל.

פרק ששה עשר

ח) הכנויים.

§ קלב

שלשה הבניינים הפועלים מקבלים את אותיות הכנויים (כפי המורגל אצל מדקדקי העברית) א"ה"ו"י"כ"ן, ולפעמים גם הבניינים הפעולים, אלא שאז יש להם הוראת פועל (§ פ') ואלה האותיות מורות על גוף מקבל הפעולה, כמו שמורות אצל השמות על גוף הקונה (§ כ') ועוד יש להבחין שמורות אצל פעלים יוצאים על יחס הפעול, ד"מ שַׁלְחַנִי (בראשית, מ"ה, ה':) טעמו כמו שְׁלַח אוֹתִי (ער שיקטע איך),

ואלו פעלים העומדים מודות על יחס שאליו, ד״מ הַחֲוֹנִי (דניאל, ב׳, ו׳:) טעמו הַגִּידוּ לִי (ליקעט איר חן).

§ קלג

כשיתחברו הסימנים האלה לפעל אז משנה הפעל ההוא את תנועותיו לרוב.

מספר	גוף	סימני הכנוים המחוברים לפעלים: לזכר	משותף	לנקבה	דוגמת קְטַל (עבר נסתר) עם כנוייו: לזכר	משותף	לנקבה
יחיד	א		־נִי (נִי)			קַטְלַנִי	
	ב	־ָךְ		־ִיךְ, ־ֵךְ	קַטְלָךְ		קַטְלֵךְ
	ג	־ֵיהּ, ־ֵהּ ־ִהִי, וֹהִי		־ָהּ, הּ, הִי, הָא ״	קַטְלֵהּ		קַטְלָהּ
רבים	א		־ָנָא, נָא			קַטְלָנָא	
	ב	כוֹן		כֵן	קְטַלְכוֹן		קְטַלְכֵן
	ג	־נוּן, נוּן		־נִן, נִן, נִין	קַטְלִנּוּן		קַטְלִנִּן

מספר	מין	גוף	קְטַלַת נסתרת וביהתחברות לכנוי קְטַלְתְּ	הפתח תְּפִלַּת	קְטַלְתְּ נוכח ובכנוי׳ קְטַלְתִּי	ת״ב תְּפִלַּת	קְטַלוּ, ־ָא נסתרי׳ ונסתרו׳ בכנוי׳ קְטַלוּ	קְטַלְתּוּן, ־ְתֵּין נוכחים ונוכחות בכנוי׳ קְטַלְתּוּן	קְטַלְנָא ת״ב רבים בכנוי׳ קְטַלְנָא
יחיד	מ	א	קְטַלְתַנִי		קְטַלְתִּינִי	—	קַטְלוּנִי	קְטַלְתּוּנִי	—
	ז	ב	קְטַלְתָּךְ	—	—		קַטְלוּךְ	—	קְטַלְנָךְ
	נ	ב	קְטַלְתֵּךְ	—	—		קַטְלוּךְ	—	קְטַלְנָךְ
	ז	ג	קְטַלְתֵּהּ		קְטַלְתִּיהִי		קַטְלוּהִי	קְטַלְתּוּנֵיהּ	קְטַלְנָהִי
	נ	ג	קְטַלְתָּהּ	ובהתחברות הכנוים עוד לנסתרת	קְטַלְתִּיהָא	ובהתחברות הכנוים עוד לנסתרת	קַטְלוּהָא	קְטַלְתּוּנָהּ	קְטַלְנָהָא
רבים	מ	א	קְטַלְתָּנָא		קְטַלְתִּינָא	—	קַטְלוּנָא	קְטַלְתּוּנָא	—
	ז	ב	קְטַלְתְּכוֹן	—	—		קַטְלוּכוֹן	—	קְטַלְנָכוֹן
	נ	ב	קְטַלְתְּכֵן	—	—		קַטְלוּכֵן	—	קְטַלְנָכֵן
	ז	ג	קְטַלְתִּנּוּן		קְטַלְתִּינוּן		קַטְלוּנוּן	קְטַלְתּוּנוּן	קְטַלְנָנוּן
	נ	ג	קְטַלְתִּנִּן		קְטַלְתִּינִן		קַטְלוּנִן	קְטַלְתּוּנִן	קְטַלְנָנִן

הערה א׳. בגוף נסתר ונסתרת תוכל לחבר את כל עשרה הכנויים. אולם בגוף נוכח ונוכחה לא תוכל לחבר את כנויי נוכח כי הכנויי מורה על גוף הפעול מבלעדי הפועל, כי בהיות הפועל והפעול גוף אחד, אזי לא ישותש בכנויי׳ כ״א בבניני אתפעל בהוראת פעל חוזר, לכן יחסרו בו (בנוכח, זכר ונקבה, יחיד ורבים) ארבעה כנויי הנוכח ולא יחוברו לגוף נוכח כ״א ששה כנויים. ובגוף מ״ב לא תוכל לחבר כנויי מ״ב ג״כ לסבה הזאת והם שנים (ליחיד ולרבים) לכן לא יחוברו לגוף מ״ב כ״א שמונה כנויים כמו בעברית. ובעלי מדקדקי עברית כבר נתנו סימן לזה „וָחַי בהם״ דהיינו ו׳ לגוף נוכח, ח׳ לגוף מ״ב, י׳ לגוף נסתר, ובלוח נרשם קו בדומה (־) לסמן כי שם לא יחוברו הכנויים.

הערה ב׳. גוף נסתרת וגוף נוכח וגוף מ״ב יחיד שלשתם שוים זה לזה בהתחברות הכנויים. ורק ע״י הענין מובנים.

הערה ג׳. הנוכח והנוכחה אף שאין הפרש ביניהם לרוב בלי כנויי, בכל זאת כשיחובר להם הכנויי יש הפרש ביניהם כנראה בלוח.

§ קלד

הבינוני, דינו שם לענין התחברות אותיות הכנויים (§ כ׳).

העתיד, האות שלפני השורש מחזקת את נקודתה העצמית הפ״א והעי״ן בשוא והלמד בחירק כמו מ״ב אֶקְטֹל ובכנוי׳ אֶקְטְלִי־, לנוכח אֶקְטְלִנָךְ, לנוכחה אֶקְטְלִנֵךְ, לנסתר אֶקְטְלִנֵהּ, לנסתרת אֶקְטְלִנָהּ, לנוכחים אֶקְטְלִנְכוֹן, לנוכחו׳ אֶקְטְלִנְכֵן, לנסתרים אֶקְטְלִנּוּן, לנסתרות אֶקְטְלִנָּן.

נוכח, תִקְטֹל ובכנוי׳ תִקְטְלִ־ למ״ב תִקְטְלִנַּנִי לנסתר תִקְטְלִנֵהּ, לנסתרת תִקְטְלִנָּהּ, לרבים מ״ב תִקְטְלִנָּנָא לנסתרים תִקְטְלִנּוּן, לנסתרות תִקְטְלִנָּן.

נסתר, יִקְטֹל ובכנוי׳ יִקְטְלִ־, למ״ב יִקְטְלִנַּנִי, לנוכח יִקְטְלִנָךְ, לנוכחה יִקְטְלִנֵךְ, לנסת׳ יִקְטְלִנֵהּ, לנסתרת יִקְטְלִנָּהּ. לרבים מ״ב יִקְטְלִנָּנָא, לנוכחים יִקְטְלִנְכוֹן, לנוכחות יִקְטְלִנְכֵן, לנסתרים יִקְטְלִנּוּן, לנסתרות יִקְטְלִנָּן (נסתרת תִקְטֹל שוה לנוכח).

מ״ב רבים, נִקְטֹל ובכנוי׳ נִקְטְלִ־, לנוכח נִקְטְלִנָךְ, לנוכחה נִקְטְלִנֵךְ, לנסתר נִקְטְלִנֵהּ לנסתרת נִקְטְלִנָּהּ. לנוכחים נִקְטְלִנְכוֹן, לנוכחות נִקְטְלִנְכֵן, לנסתרים נִקְטְלִנּוּן לנסתרות נִקְטְלִנָּן.

נוכחים, תִקְטְלוּן בלי שנוי למ״ב תִקְטְלוּנַּנִי, לנסתר תִקְטְלוּנֵהּ, לנסתרת תִקְטְלוּנָּהּ, לרבים מ״ב תִקְטְלוּנָּנָא, לנסתרים תִקְטְלוּנוּן, לנסתר׳ תִקְטְלוּנָּן.

נסתרים, יִקְטְלוּן ובכנוי בלי שנוי למ״ב יִקְטְלוּנַּנִי, לנוכח יִקְטְלוּנָךְ, לנוכחה יִקְטְלוּנֵךְ, לנסתר יִקְטְלוּנֵהּ, לנסתרת יִקְטְלוּנָּהּ, לרבים מ״ב יִקְטְלוּנָּנָא

לנוכחים יִקְטְלוּנְכוֹן, לנוכחות יִקְטְלוּנְכֵן, לנסתרים יִקְטְלוּנוּן, לנסתרות יִקְטְלוּנָן.

§ קלה

המקור בנוי בצורת שם דינו דין שם לענין התחברות אותיות הכנוי' (§ כ') ובנוי בצורת פעל דינו דין פעל, לכן התחברותו על אחד מדרכים הללו, למ"ב מִקְטְלִי, מִקְטְלַנִי, מִקְטְלַנִּי, לנוכח מִקְטְלָךְ, מִקְטְלָךְ, מִקְטְלְנָךְ, לנוכחת מִקְטְלֵךְ, ־ֵכִי, מִקְטְלְנֵךְ, לנסתר מִקְטְלֵיהּ, מִקְטְלוּהִי, מִקְטְלְנֵהּ, לנסתרת מִקְטְלַהּ, מִקְטְלְנַהּ, לרבים מ"ב מִקְטְלָנָא, מִקְטְלְנָנָא. לנוכחים מִקְטַלְכוֹן, לנוכחות מִקְטַלְכֵן, לנסתרים מִקְטַלְהוֹן, מִקְטַלְנוּן, לנסתרות מִקְטַלְהֵן, מִקְטְלְנָן.

§ קלו

הצווי, זכר קְטֻל. למ"ב קְטֻלְנִי, קְטֻלְנַנִי, לנסתר קְטֻלֵיהּ, קְטֻלְנֵיהּ. לנסתרת קְטֻלַהּ, קְטֻלִינַהּ. לרבים מ"ב קְטֻלְנָא, לנסתרים קְטֻלְנוּן, לנסתרות קְטֻלְנָן, נקבה קְטֻלִי, למ"ב קְטֻלִינִי, לנסתר קְטֻלִיהִי, לנסתרת קְטֻלִיהָא. רבים קְטֻלוּ למ"ב קְטֻלוּנִי לנסתרים קְטֻלוּהִי, לנסתרות קְטֻלוּהָא.

הערות

א) הכנויים הוֹן, הֵן, המשמשים אצל השמות אינן משמשים בפעלים ותמורתן הברות נוּן, נָן, שלפניהן חירק. הנו"ן הראשונה דגושה, אם לא שהחיריק שלפניה היא תנועה גדולה, וכמובן מעצמו שאחריה יו"ד נח נסתר ואז הנו"ן בלי דגש.

ב) והרבה פעמים תבוא נו"ן יתרה לפני אותיות הכנויים, ד"מ אַלְבְּשִׁינַנִי (איוב, כ"ט, י"ד:) אַלְבֵּשׁ בנין אַפְעֵל עבר נסתר מן לְבַשׁ. הכנוי' נִי ונו"ן יתר' נַ, ועל ידה נוספת גם החירק שלפניה, ובלי נו"ן יתר' אַלְבְּשַׁנִי (ישעי', ס"א, י':) אולם בעתיד תבוא תמיד הנו"ן היתרה לפני אותיות הכנויים (כנראה בלוח) ומעט מזעיר נמצא העתיד בלי אותה הנו"ן, ד"מ יְבַהֲלָךְ (דניאל, ד', ט"ז:).

ג) בשרשי נחלמי הלמ"ד תחסר לפעמים הלמ"ד ואותיות הכנויים תתחברנה לעי"ן הפעל, ד"מ חֲזָנִי (ס"ג, א', ז':) מן חֲזָה, ולפעמים הלמ"ד נחה, ד"מ יְסַבְּיִנֵהּ (ישורנו, איוב, ל"ד כ"ט:) מן סְבִי = סְבָה. ולפעמים הלמ"ד בתנועה, ד"מ בְּרָאַנִי (משלי, ח', כ"ב:) מן בְּרָא, אַטְעְיָךְ (עובדי', ג':) מן טְעִי = טְעָא, נִסְנְךְ (משלי, ט', ח':) עתיד נסתר מן סְנֵי = סְנָא בכנוי' נוכח (§ פ"ט) ולפעמי', תבוא אל"ף יתרה בין השורש לאותיות הכנויים, ד"מ אַגְלִיאוֹנוּן (עמוס, א', ו':).

ד) לסימן הכנוי לנסתר משמשת אות ה"א במפיק שלפניה צירה, ד"מ הַשְׁלְטֵהּ, (דניאל, ג', מ"ח:) ולפעמים יו"ד נחה לפני הה"א, ד"מ פַּרְסֵיהּ (תלים, ק"ה, ל"ט:) בָּרְבֵיהּ (ברא שית, כ"ז, כ"ז:) ובהתחברות אותיות האלה (יה) לשורש מגזרת זו"ג או מגזרת נאלמי הלמ"ד, אז היו"ד הלזו איננה נחה, כמו מנוקדת בצירה. ד"מ לַטְיֵהּ (במדבר, כ"ג, ח':) מן לָט, ויש ספרים גורסין לַטְיֵיהּ בשני יודי"ן. שַׁוְיֵהּ (תלים, ק"ה, כ"א:) מן שְׁוָא = שְׁוִי. שַׁרְיֵהּ (שם, ק"ה, כ':) מן שְׁרָא וגם נמצאת הנבדת הִי לסימן הזה, ד"מ סוֹבַרְהִי (במדבר, י"א, י"ב:).

ה) וכמו שנמצאת נו"ן יתרה לפני אותיות הכנויים (לעיל הערה ב') ככה נמצאת לפעמים יו"ד יתרה לפני אותיות הכנויים, ד"מ תְשַׁבְקִיַּהּ (משלי, ד', ו':) מן שְׁבַק בכנוי' נסתרת וכן תְּנַטְרִינָךְ (שם, ד', ו':) עתיד נסתרת מן נְטַר בכנוי' נוכח (וקרבת הנו"ן והיו"ד כבר נראה לעיל § פ"ט, כי נוטות הנה להתחלף זו בזו).

פרק שבעה עשר

משקלי השמות

§ קלז

שמות לשון ארמית, יש מהן שרשיות (פריאיטיוּה שטאמהויפטװאָרטער) ויש מהן נגזרות (דעריװאַטא, אבגעלייטעטע הויפטװאָרטער). השרשיות הנה מעט מזעיר, כמו, תּוֹר, טוּר, בַּר, תְּרֵי, טַוָּס, ומן השמות האלה לא נמצא שום פעל; והנגזרות הנה, הרבה לרוב, יש מהן נגזרות מפעלים, ד"מ אֱסָר מן הפעל אֲסַר, זְהוֹר מן הפעל זְהַר, גִּיחוּךְ מן הפעל גְּחַךְ. ויש מהן נגזרות מן שם אחר, ד"מ מַלְכוּ מן מֶלֶךְ. ומעטים נמצאו שמות מורכבות כמו. אַחַב, מן אָח, אָב, והרבה שמות נמצא בספרי ארמית, שהן משאל לשונות (כמבורר במגיד מראשית) ד"מ אִסְפַּמְיָא, אַנְגַּרְיָא.

§ קלח

שמות הנגזרות מן הפעלים, יש מהן בלי תוספת שום אות, רק כולל אותיות השורש לבדן, ד"מ סְפַר (שרייבער) שורשו הפעל סְפַר. חֲכַם (װייזער) שורשו הפעל חֲכַם. ויש מהן עם תוספת איזה אות מן אותיות א"ה"י"מ"ש"ת לפני השורש, או מן אותיות א"(ד")ו"י"ל"מ"נ"ר באמצע השורש, או מן אותיות א"(ד")ה"ו"י"מ"נ"ת אחר השורש, ד"מ שַׁרְבִּיטָא (שמות, כ"א, כ', יונתן: מן שְׁבַט = חֲבַט). דַּיָּן מן דָּן. מֵיעַל מן עַל, מְקַלְקֵל מן קַל. גִּיוֹר מן גָּר, תַּפְקִידְתָּא מן פְּקַד.

בָּרִירוּ־ת מן = בַּר. קוּרְבָּן מן קְרַב• גַּדְנְפָא מן שורש גְּנַף (= כָּנָף) הנו"ן סרשית והדל"ת נוספה, וכן בשם גַּדְפָא תחסר נו"ן השרשית, והדל"ת נוספה. כַּלִּיד מן כַּד (= כַּדָּד) (ומפה נעתק השם הזה בשנוי קלת ליוני ורומי) פַּרְגּוֹדָא מן פְּרַג (פָּרַךְ, בשם פָּרֹכֶת) והדל"ת נוספה. אֲפַרְסְמוֹן מן שורש פְּסַם (= בְּשַׂם) הוראת הרי"ש עיין לעיל (§ ק"א) האל"ף בראש והבדת ־וֹן בסוף נוספת חַרְטֹם מן חֶרֶט• כַּרְכּוֹם (מגלר) מן כַּרַךְ• וכן אלל שם הנגזר מן שם אחר תוכל ג"כ להיות למ"ד נוספה בסוף, ד"מ אַנְקַל מן אַנְקָא (= עֲנָק)• קַרְצוֹל מן קְרַץ (= קָרַס) דוגמתו בעברית קַרְסֹל. גִּבְעֹל מן גֶּבַע•

§ קלט

השמות הנגזרות מן הפעלים הנה, הבינוני (פועל ופעול) והמקור מכל הגזרות והבניינים והדבה שמות נתהווה (כמודבר) מן השורש עצמו, בין ע"י שנוי התנועות, ובין שלא ע"י שנוי. או על ידי תוספת איזה אות. לכן נוכל לתפוס דוגמת פְּעַל לשקול את השמות (כמו שעושים מדקדקי עברית. — מבנין פְּעַל (סְפַר, אֶצְבַּע אל"ף נוספה פְּעֵל (צְלֵם) פְּעוּל (צְרוּךְ) פְּעָל (שְׁלָם) פְּעוּל (אֱסוּר, גְּבוּרָא) פְּעִיל (שְׁבִיל) פָּעֵל (שָׁמֵן) פּוּעַל (קוּדַשׁ) פּוּעָל (אוּמָן) פִּיעָל (סִימָן) פּוּעֵל (עוּלֵם) פּוּעֵל (שׁוּרֵשׁ) מַפְעֵל (מַשְׁכֵּן) מִפְעֵל (מִסְפֵּד) פְּעִילָה (§ נ"ח, עֲבִידָא ואין להחליף המשקל הזה עם הבינוני פְּעִיל נקבה § נה) מִפְּעוֹל, (מִפְרוּק) מִפְעָלוּ (מִסְכָּנוּ) פְּעִילוּת (נְבִילוּת) פָּעְלָן (אָחֳרָן)•

מבנין פַּעֵל (הדגוש) קַדָּר, קַצָּב, אֻמָּן, סִגּוּף, שִׁבּוּק, קִדּוּשׁ, עִקָּר, מְשַׁמֵּשׁ קַרְצְפָּא (קְצַף) לַמְפֵּד (לְפַד) סוּבְרָא, פַּנָּקוּ, סִגּוּפֵי, (§ ק"א) כָּרוֹז תמורת כַּרּוֹז, רַגְזָן (רְגַז) סַרְבָּן, מְסַרְבָּן (סְרַב = סַרְהֵב מן רְהַב) אוּלְפָּן, עוּלְבָּן, שׁוּלְטָן, שָׁלְטָן, אִדְּרוֹן (אֲדַר = חֲדַר, מן דַּר בּוּצִין (= בָּין), סַכִּין (סְכָה)•

מבנין אַפְעֵל, הֶפְרֵשׁ (פְּרַשׁ) הַטְמָנָה (טְמַן) אַחְסָנוּ, (חֲסַן) מַקְדִּים (קְדָם) שִׁעְבּוּד (עֲבַד) סַרְגֵּל (רְגַל) (§ § ק"ג, ק"ד) תַּרְגּוּם (רְגַם) ועל דרך זה מכל הגזרות והבניינים, ד"מ הִתְבַּהֲלָה (בְּהַל) אִתְרְגוּשָׁא, אִתְרְגִישׁוּ־תָא (רְגַשׁ) מִנְהַג (נְהַג) מַטְּרָא (נְטַר) אַנְחוּ־תָא (נְגַח) מַזִּיק (נְזַק) מַפְּקָן (נְפַק), וכן מַפְקָנוּ־תָא, רֵיחַ (רָח) חִיּוּב (חָב) טְלַל (טַל)• ובהבדה הסופי' ־ִי, שְׁרוּשִׁי (שְׁרַשׁ) ובהבדה הסופית ־וֹ, ד"מ בְּלוֹ (בְּלָה) צְלוֹ (צְלֵי = צְלָא) (תפלה). צְחִי צָחֵי (צְחָא) ובנאלמי הלמ"ד נתהווה

לפעמי' וי"ו מן הלמ"ד, ד"מ חֶדְוָא (חֶדְי׳ = חֲדָא) רַעֲוָא (רְעֵי) טַעֲוָא (טְעֵי = טְעָא) ולפעמים יו"ד מורגשת, ד"מ עַוְיָא (עֲוָא) גָּלְיָא (§ קכ"ט הערה).

§ קמ.

ויש שמות שתחסר מהן איזה אות לפעמים, ד"מ אַסָּא בחסרון הדל"ת מן הֲדַסָּא (§ ג, ג') קַמָּאֵי מן קַדְמָאֵי· אוּנָא מן אוּדְנָא· טוּנָא בחסרון העי"ן מן טוּעֲנָא, שׁוּדָא בחסרון החי"ת מן שׁוּחְדָא· אָשֵׁי (רב אַשֵׁי) בחסרון הרי"ש מן אָשֵׁר, יוֹסֵי בחסרון הפ"א מן יוֹסֵף· שַׁבָּא בחסרון התי"ו מן שַׁבְּתָא, והמורכבי' ד"מ אַשְׁתַּקַּד מן שַׁתָּא, קַדְמָיְתָא· שֶׁבְסְרֵי בחסרון העי"ן מן שְׁבַע עֶסְרֵי·

§ קמא

והשמות הבאות מלשונות אחרות יש להן לרוב אל"ף נוספ' בראש (נקודת האל"ף חירק או פתח או חטף) והתנועות ג"כ נחלפות לרוב, ד"מ אִצְטְלָא מן סְטוֹלֵי, אֶתֵיטְרוֹן מן תֵּיאַטְרוֹן, אִזְמֵל מן זְמִילֵי· ולפעמים גם בשמות ארמיות עלמו נמלאת האל"ף הלזו, ד"מ אִידָא מן יַד (§ ו') אִדְמָא מן דָּם, אִיפּוּמָא מן פּוּם, אֶגַף מן גַּף, אַיְקָר מן יְקַר·

פרק שמונה עשר

הוראת אותיות השמוש

§ קמב

אותיות א"ה"ו"י, ב"ש"כ"ם, ד"ט"ל"נ"ת ס"ר"ק יוכלו להיות גם כשמושיות ונוספות כמדובר לעיל (§ א' הערה) ואלה עניניהן.

אל"ף

בראש התיבה א) בתיבות זרות (§ § ו' קמ"א) ב) לסימן היחס (§ כ"ט) ג' לסימן הבנין (§ § § ע"ו, ק"ב, קל"ט) ד) בעתיד (§ פ"ט). באמלע התיבה נוספת (§ § ה', ד': קכ"ב: ק"ל: הערה ב'). בסוף התיבה א) לסימן הנקבה (§ י') ב) לתמונת מפריע (§ י"ג) ג) בשמות התואר והיחס (§ י"ד) ד) בכנויים (§ § כ"ב, קל"א:) ה) נוספת (§ ה', ד') ו) תמורת יו"ד כנוי' מ"ב (§ כ"ב, הערה) ז) בפעלים לסימן הבנוף למדברים בעדם ולנסתרות (§ נ"ג) ח) בסוף המקור (§ § פ"ב, פ"ד) ט) בלווי לרבות (§ נ"ט) י) תמורת רי"ש (§ קי"ד) יא) אלא נאלמי הלמ"ד (§ ק"ל, הערה א').

ה"א

בראש התיבה א) לשאלה (§ מ"ט) ב) לסימן המשקל (§ קל"ט) ג) לסימן הבנין (§ § פ"ו, ק"ג) ד) תמורת תיבת הָא מחוברת לתיבה שלאחריה (§ ס"ח). בסוף

התיבה א) לסימן נקבה (§ י) ב) לכנוים המחוברים (§ § כ"א, קל"ב ג) לסימן הגוף
בנסתרות (§ נ"ג) ד) בסוף המקור (§ § פ"ג, פ"ד).

וי"ו

בראש התיבה א) לחבור (§ ע"א, הערה) ב) במקור תמורת אל"ף שרשית (§ § קט"ו)
באמצע התיבה א) הרבה פעמים בפעלים ב) בין העי"ן ללמ"ד, וזהו סימן המשקל
(§ § פ"ב, קל"ט) ג) בכפלת נוספת (§ כ"א). בסוף התיבה א) בשמות נקבה (§ י"ג,
נ') ב) במקור פ"ט) ג) לכנויים (§ § כ"א, קל"ב) ד) לסימני הגוף לנוכחים ולנסתרים
(§ § § פ"ט, נ"ג, נ"ו) ה) בשרשי זוג (§ קכ"ב).

יו"ד

בראש התיבה א) בעתיד (§ נ"ו) ב) תמורת אל"ף שרשית (§ § קי"ב, קי"ג) באמצע
התיבה א) בבינוני (§ נ"ה) ב) תמורת אל"ף שרשית (§ נ"ד) ג) בשרשי זוג (§ § קי"ט-
קכ"ב) ד) כפולה נוספת (§ כ"א, הערה ג'). בסוף התיבה א) בשמות התואר והיחס
(§ י"ד) ב) באיזה שמות (§ י"ב ג') לסימן הרבוי ולסימן הסמיכות (§ י"ג, והערה ד')
לתמונת מפריע (שם) ה) בשמות מין נקבה (שם) ו) בפעלים לסימן הגוף (§ נ"ו)
ז) תמורת וי"ו סימן הגוף (§ פ"ז, הערה ב') ח) במקור (§ פ"ד) ט) כפולה נוספת
(§ ק"ל, הערה ג').

בי"ת

תשמש בראש התיבה לסימן היחס שבו (§ § י"א, כ"ד) לפני השמות ולפני שאר חלקי
הדבור המקבלים את סימני היחס, וגם תקבל את אותיות הכנויים (§ מ) וחוץ מזה
תבוא גם לפני המקור (§ פ"ג, הערה).

שי"ן

בראש התיבה (§ ק"ד, קי"ז, הערה קל"ח).

כ"ף

בראש התיבה א) לסימן היחס (§ כ"ח) ב) בהרכבה עם אות דלי"ת (§ ס"א ג) בכנויי'
(§ מ') ד) לפני המקור (§ פ"ב הערה) ובסוף התיבה לסימן כנויי הקנין (§ § כ"א קל"ב).

מ"ם

בראש התיבה א) לסימן היחס (§ § יח, כ"ו) ב) לשמות המקור (§ פ"ב, הערה
ג) לסימן משקל המקור (§ § פ"ב, נ"ח) ד) בבינוני (§ § ק"א — ק"ד) ה) למשקל
השמות (§ קל"ח). באמצע התיבה (§ § § ק"א ג': קל"ח). בסוף התיבה א) לסימן
הכנוים (§ כ"א, הערה ב') ב) למשקל השמות (§ קל"ח).

דל"ת

בראש התיבה א) לסימן היחס (§ § ע"ז, י"ח) ב) בשאר הוראותיה § כ"ז) ג) עם
אותיות כנוים (§ מ') ד) בהוראת מלת החבור (§ ע"א) ה) שמושה בהגדרת אד או
אחרי תיבת מן (§ § ס"א, והערה פ"ז). באמצע התיבה א) תמורת תי"ו (§ ע"ז)
ב) בשמות (§ קל"ח). בסוף התיבה א) נוספת בפעלים (§ ק"ז) ב) נוספת בשמות
(§ קל"ח).

טי"ת

תשמש רק בראש התיבה תמורת תי"ו (§ ע"ז).

למ"ד

תשמש בראש התיבה א) לסימן היחס (§ § י"ח, כ"ה) ב) עם הכנויים (§ מ')
ג) עם אות מ"ם (§ § § כ"ו ס', פ"ג, הערה) ד) לפני המקור (§ פ"ג, הער') ה) לעתיד
ולצווי (§ § § כ"ה, פ"ו, פ"ע). באמצע התיבה (§ § ק"א, קל"ח) ובסוף התיבה (קל"ח).

נו"ן

בראש התיבה א) במדברים בעדם בעתיד (§ § פ"ע, נ"ז) ב) בנסתר ונסתרת בעתיד
(§ פ"ע). באמצע התיבה (§ § § ק"א, קל"ח, קט"ו) ובסוף התיבה א) לסימן הרבים
(§ § י"א י"ב, ב') לסימן הגוף בפעלים (§ § § פ"ע, נ"ג, נ"ז) ג) לכנויים אצל שמות
(§ כ"א) ד) אצל פעלים (§ קל"ג) ה) נוספת בשמות (§ קל"ח).

תי"ו

בראש התיבה א) בפעלים בעתיד לסימן הגוף לנוכח, ולנוכחת ולנסתרת וכן ברבוי
(§ § § כ"ע, נ"ו, נ"ז) ב) לסימן הבנין (§ § ע"ה, ע"ו) ג) בשמות לסימן המשקל
(§ קל"ח). בסוף התיבה א) בשמות נקבה בתמונת מפריע (§ י"ג) ב) לסימן הסמיכות
(§ י"ב) ג) נוספת (§ י"ד הערה) ד) בשמות הפעולה (§ § פ"ג, קל"ח).

סמ"ך

עיין אות שי"ן.

רי"ש

באמצע התיבה (§ ק"א, ב'. קל"ח).

קו"ף

בראש התיבה (§ ס"ח).

דבר בעתו *)

אחרי אשר כתבתי במגילה עפה (קול קורא) מיום ה' ניסן תקל"א אשר בה בשרתי צאת לאור ספרי זה, „כי בימינו הורס עטרת לשון ארמית, אדירים ובן שלמים אתו ידם למלאכת הקודש, להחזיק בדקה, ולרומם קרנה, לפקוח עינים, ולחזות בנועמה, גם תועלתה אל לתוך כתבי הקודש נודעת להם, ולולא נודע כי תפארתה היא כבכורה בטרם קיץ, וכל החכמים דורשי לשונות כולם נקבצו באו לה, וכבודה עליה יראה." ושמעתי רבים אומרים, מי יראנו טוב, איה איפה חכמיך? יקראו בשמותם ובקעה מי תמצא; אמרתי להעיר פה, כי מלבד חכמי העמים אשר רבו מספר כתבו בענין הזה (רובם בלשון לאטיין); גם חכמי ישראל שמו לה כבוד. הראשון הנודע לי, הוא ר' שלמה די אוליוורא (ת"מ"ב) איש ספרד"י (ספרו בלשון פארטוגאלי) ואחריו בימינו (תקע"ג) בעל מבוא הלשון ז"ל, שניהם הלכו בעקבי חכמי העמים. אכן החכם הגדול פאר עמנו המפורסם מאז הרב שד"ל בעל אוהב גר בספרו (פראלעגאמענא עט לעט. תקנ"ו) בחר לו דרך ישר לעצמו. ולפני ימים לא כבירים אור נוגה על לשון הזאת, בהופיע עליה חכמת החכם הבלשן הגדול, נזר מטע ישראל אשר בו יתפאר, הוא האדון דאָקטאָר פירסט, כשחר נכון מוצאו למודיו (תקנ"ץ), הוא המשים מעקש למישור, והדורים הוא מישר; וכל איש אשר תשיג ידו בידיעת לשונות רבות — חדשות וישנות — יבין ערכם הנשגב.

*) נלוה אליו מידי המחבר לעת כלות הדפסת הספר.

דברי העוסק בהוצאה

רשימת הענין

לוח הטעות

§ נב ציילע 1 אנשטאטט מלה שמקבלת, קאָמט מלה (פארטיקעל) שמקבלת.
" עד — 2 איזט "(אה)" צו שטרייכען.
" קו זעכסטע ציילע איזט אונאונטערבראָכען צוצופיגען: וכן יתכן שגם העתיד מקבל את מלות הגוף ע"ד ז', ד"מ אַנְשֵׁינָא לָךְ (תלים קל"ב, ה':) מן אַנְשֵׁי אֱנָא.

תקונים.

בהיותי רחוק ממקום הדפוס נתהוו בספרי זה שגיאות רבות, אשר המה לשכים בעיני; ולבל יכשל בהן הקורא, ימחול לרשום התקונים במקומם טרם קרוא בו. ואת אזנו אגלה, כי תיבות הרומיות סיריות, ושומרוניות אשר נשתבשו, והשגיאות אשר נפלו בין משבצות הלוחות, יכירם המתבונן על ידי ההתבוננות לפנים הענין, כי שם המשלים ברשימת מקורם. — והקורא אשר לבבו שלם עם דרישת האמת בל יתמה ברואותו, כי השארתי עוללות. — וזה המפתח: ט, 15. ,,הקט" הקטן; רצוני, לד ט, שורה 15 מלמעלה, תמורת **הקט**, יכתב **הקטן**. —

ט, 15, ,,הקט" הקטן; **יג**, 18, ,,בנושי והושיף" בנושי וכו'. והושיף; **יז**, 24, ,,עת מבטא שפתים" את מבטא שפתים; **יח** *) 1 ,,גולד" גדול; 15 ,,בתרגומים אחת" בתרגומים, ומורגלת בל' יונית אחת; **כא**, 10, ,,דכל" בכל; **כב**, 16, ,,שמונה מאות" אלף ומאתים; **כג**, 23, ,,ומָלְכָה" ומַלְכָּה; **כד**, 4, ,,ובקראת" ונקראת; 21, ,,ריך" ריכארד; **כה**, **) 3 ,,וארחה" וארעה; **כז**, 19, ,,ועל זאת למען" ועשו זאת למען; **כח**, 22, ,,התרגום על אלה" התרגום של אלה; **ל**, 8, ,,אומרים" אמרים; *) 12 ,,דהקרוב" והקרוב; **לא**, 3, ,,דחשבו כי תיבת עלה באונקלס היא בהוראתה" בחשבו כי תיבת עלא באונקלס אחת היא בהוראתה; **לג**, 26, ,,תחת" תחת; 32, ,,ארמי. ומדי" ארמי, כמו רגבר (ב"ב קכ"ב, א'). ומדי; **לד**, 14, ,,ושם' מגילה" ובמס' מגילה; **לח**, 16, ,,בֵּיתָא" בֵּיתָא; **מא**, ,,והאחרות הללו" והאותיות הללו; **מב**, 2, ,,בשארי" בשאר; 10 ,,מעטהאַטהעזינן" מעטאטהעזים; **מה**, 6, ,,אֱו" אֵו; **מו**, 24, ,,אית בָּא" אית כָּא; **מט**, 17, ,,יֵית' יָית; 22, ,,אבזאלאטום" אבזאָלוטום; **נא**, 25, ,,בֵּיתָא" בֵּיתָא; **נב**, 13, ,,אלף ה"א" אל"ף או ה"א; 30 ,,היוד לפעמים קמוצה" היוד לפעמים כפולה; **נה**, 19, ,,אַפִּיתְהָא" אַפִּיתְחָא; **נו**, 24, ,,ולדוגמה יולא" ולדוגמה יילגו; **נט**, 1, ,,כִּי" כִי; **ס**, 1, ,,חָכְמְתָה" חָכְמְתָא; 4 ,,התחוברים" המחוברים; **סד**, 18, ,,כל שמורי" כל השמות; **סה**, 17, ,,שלפני" שלפניה, **סו**, 20, ,,ובידי" ובידיה; **עב** 6, ,,שם" שום; 23, ,,והלכתא" ולהלכתא; **עג**, 14, ,,ישמח" שמח; **עד**, 1, ,,שי" יש; 11, ,,לעמים" לפעמים; 13, ,,מעיקרא" מעיקא; **עה**, 8, ,,אַמְאי" אַמָאי; 20, ,,הוא יוכלו" הוא או הִיא יוכלו; **עט**, 11, ,,(מִיל)" (מִלָּ); 17 ,,כאהאען" כאהאע; **פ**, 11, ,,אַדַעְהָא" אַדַעְתָא; **פא**, 10, ,,בְּרָן' בְּרָן; 17 ,,ורעם האדמה" ורעש האדמה; **פב**, 23, ,,גוי" גו; **פז**, 5 ,,תכונתו שרשי" תכונת שרשי; 19, ,,בנינים פועלים" בניינים פעולים; 25 ,,בנין פֻּעַל" בנין פֻּעַל; **צג**, 17, ,,במור עתיד" עתיד גמור; 28 ,,יְחַוּורוּן" יְחַוְּרוּן; **צד**, 5 ,,ואין הוראתנו" ואין הוראתו; **צח**. 21 ,,בצירה והל"ד" בצירה או חירק, והל"ד; **קא**, 6, ,,אִתְקְלָא" אִתְקְטָלָא; **קב**, 16 ,,גינקנעטען" קנעטען; **קג**, 24. ,,אַדְחֵיק" אַרְחֵיק; **קה**, 6 ,,דָּרְשִׁן" דָּרְשִׁין; **קח**, 3. ,,אִיתֵיו" אִיתֵי; 9 ,,נוהג בין" נוהג בהם; **קט**, ,,היו"ד או" היו"ד אות.

דרך	זמן	מספר	מין	גוף	פעל	אפעל	אתפעל	פעל	אפעל		אתפעל		פעל		אפעל		
התחלפ	עבר	יחיד	ז	ג	נפק	אפק	אתפק	אכל	אוכל	הימין	אתוכל	אתהימן	יתב	ילדת, ילדת	אותב	היכיל	אקף
			נ	ג	נפקת	אפקת	אתפקת	אכלת	אוכלת	הימנת	אתוכלת	אתהימנת	יתבת		אותבת	והשלם כמו אותב	על דרך גזרת פ"א נו"ן
			מ	נ	נפקת	אפקת	אתפקת	אכלת	אוכלת	הימנת	אתוכלת	אתהימנת	יתבת		אותבת		
			מ	א	נפקת	אפקת	אתפקת	אכלת	אוכלת	הימנת	אתוכלת	אתה					
		רבים	ז	ג	נפקו	אפקו	אתפקו	אכלו	אוכלו	הימינו	אתוכלו	אתה					
			נ	ג	נפקא	אפקא	אתפקא	אכלא	אוכלא	הימינא	אתוכלא	אתה					
			ז	נ	נפקתון	אפקתון	אתפקתון	אכלתון	אוכלתון	הימנתון	אתוכלתון	אתהימנתון	יתבתון	ילדת	אותבתון		
			נ	נ	נפקתין	אפקתין	אתפקתין	אכלתין	אוכלתין	הימנתין	אתוכלתין	אתהימנתין	יתבתין		אותבתין		
			מ	א	נפקנא	אפקנא	אתפקנא	אכלנא	אוכלנא	הימיננא	אתוכלנא	אתהימננא	יתבנא		אותבנא		
	בינוני פועל	יחיד	ז	—	נפק	מפק	מתפק	אכל	מוכל	מהימין	מתוכל	מתהימן	יתב		מותב	מוניק	מקף
			נ	—	נפקא	מפקא	מתפקא	אכלא	מוכלא	מהימנא	מתוכלא	מתהימנא	יתבא		מותבא	מוניקא	—
	בינוני פעול	יחיד	ז	—	נפיק	מפק		אכיל	מוכל	מהימן			יתיב		מותב	—	מקף
			נ	—	נפיקא	מפקא		אכילא	מוכלא	מהימנא			יתיבא		מותבא	—	—
	עתיד	יחיד	מ	א	אפק	אפק	אתפק	איכל	אוכל	אימין	אתוכל	אתהימן	איתב	אתל, אלד, אהב, ארת, תרת	אותב	אוסיף	איקר
			ז	נ	תפק	תפק	תתפק	תאכל	תוכל	תימין	תתוכל	תתהימן	תיתב		תותב	תיטיב	גם על דרך חסרי פ"א נו"ן
			נ	נ	תפקין	תפקין	תתפקין	תאכלין	תוכלין	תהימנין	תתוכלין	תתהימנין	תתבין		תותבין	והשלם כמו אותב	
			ז	ג	יפק	יפק	יתפק	יאכל	יוכל	יימין	יתוכל	יתהימן	ייתב		יותב		
			נ	ג	תפק	תפק	תתפק	תאכל	תוכל	תימין	תתוכל	תתהימן	תיתב		תותב		
		רבים	מ	א	נפק	נפק	נתפק	נאכל	נוכל	נימין	נתוכל	נתהימן	נתב		נותב		
			ז	נ	תפקון	תפקון	תתפקון	תאכלון	תוכלון	תהימנון	תתוכלון	תתהימנון	תיתבון		תותבון		
			נ	נ	תפקן	תפקן	תתפקן	תאכלן	תוכלן	תהימנן	תתוכלן	תתהימנן	תיתבן		תותבן		
			ז	ג	יפקון	יפקון	יתפקון	יאכלון	יוכלון	יהימנון	יתוכלון	יתהימנון	ייתבון		יותבון		
			נ	ג	יפקן	יפקן	יתפקן	יאכלן	יוכלן	יהימנן	יתוכלן	יתהימנן	ייתבן		יותבן		
המקור	—	—	—	—	מפק	אפקא	אתפקא	מאכל	אוכלא	הימנו	אתוכלא	אתהימנא	מיתב		אותבא	מוספא	אקפו
ציווי	—	יחיד	ז	—	פק	אפק	אתפק	אכל	אוכל	הימין	אתוכל	אתהימן	תב	הב	אותב	אוביל	אקף
	—		נ	—	פקי	אפקי	אתפקי	אכלי	אוכילי	הימיני	אתוכלי	אתהימני	תבי		אותבי	—	—
	—	רבים	ז	—	פקו	אפקו	אתפקו	אכלו	אוכילו	הימינו	אתוכלו	אתהימנו	תבו		אותבו	—	—
	—		נ	—	פקנא	אפקנא	אתפקנא	אכלנא	אוכלנא	הימיננא	אתוכלנא	אתהימנא	תבנא		אותבנא	—	—

גזרת שרשי זוג

דרך	זמן	מספר	מין	גוף	פְּעַל			פַּעֵל					אַפְעֵל			אִתְפְּעֵל	אִתְפַּעַל		אִתַּפְעַל		אִתְפַּעַל	אִתַּפְעַל
					שרשים בעלי תנוע׳ גדול׳		בעלי תנוע׳ קטנ׳	בעלי תנועה גדולה				ב׳ ת׳ קטנה	בעלי תנועה גדולה		בעלי ת׳ קטנ׳	בעלי תנ׳ גדולה	בעלי תנועה גדולה		בעלי תנועה גדולה		בעלי ת׳ קטנ׳	בעלי ת׳ קטנ׳
ההחלט	עבר	יחיד	ז	ג	קם	סיב	דק	קים	כון	קומם	גלגל	דקק	(ה) אקים	אוקים (א״)	אדיק	אתקם, — קים	אתקים	אתקומם	אתקם	אתוקים	אתדקק	אתדק
			נ	ג	קמת	סיבת	דקת	קימת	כונת	קוממת	גלגלת	דקקת	אקימת	אוקימת	אדקת	אתקמת	וה״כ אתקם, אזדוג ויתר הדינים כמו בבנין פַּעֵל	וה״כ אתקומם, אתקומם, אתדקק, אתגלגל	— וה״כ אתקם, אתקם	— וה״כ אתותב	וה״כ אתבזז	אתדקת
			ז	נ	קמת	סיבת	דקת	קימת	כונת	קוממת	גלגלת	דקקת	אקימת	אוקימת	אדקת	אתקמת			—	—		אתדקת
			מ	מ	קמית, ־ת	סיבית	דקית, ־ת	קימת	כונת	קוממת	גלגלת	דקקת	אקימת	אוקימת	אדקת	אתקמת			—	—		אתדקת
		רבים	ז	ג	קמו, חבון	סיבו	דקו	קימו	כונו	קוממו	גלגלו	מככו	אקימו	אוקימו	אדקו	אתקמו			—	—		אתדקו
			נ	ג	קמא	סיבא	דקא	קימא	כונא	קוממא	גלגלא	דקקא	אקימא	אוקימא	אדקא	אתקמא			—	—		אתדקא
			ז	נ	קמתון	סיבתון	דקתון	קימתון	כונתון	קוממתון	גלגלתון	דקקתון	אקימתון	אוקימתון	אדקתון	אתקמתון			—	—		אתדקתון
			נ	נ	קמתן	סיבתן	דקתן	קימתן	כונתן	קוממתן	גלגלתן	מככתן	אקימתן	אוקימתן	אדקתן	אתקמתן			—	—		אתדקתין
			מ	מ	קמנא	סיבנא	דקנא	קימנא	כונן	קוממנא	גלגלנא	דקקנא	אקימנא	אוקימנא	אדקנא	אתקמנא			—	—		אתדקנא
	בינוני פועל	יחיד	ז	—	קאם, קים	סיב	דקק	מקים	מכון	מקומם	מגלגל	מדקק	מקים	מורים, מצית	מדיק	מתקם, מתסב	מתקים	מתקומם	מתקם	מתוקם	מתדקק	מתדק
			נ	—	קימא	סיבא	דקקא	מקימא	מכונא	מקוממא	מגלגלא	מדקקא	מקימא	מורימא	מדקא	מתקמא	—	—	—	—	—	מתדקא
	בינוני פעול	יחיד	ז	—	קים	סיב	דקיק	מקים	מכון	מקומם	מגלגל	מדקק	מקם	מרים	מדק	—	—	—	—	—	—	—
			נ	—	קימא	סיבא	דקיקא	מקימא	מכותא	מקוממא	מגלגלא	מדקקא	מקמא	מרימא	מדקא	—	—	—	—	—	—	—
	עתיד	יחיד	מ	מ	אקום, אהך	אסיב	אדק	אקים	אכון	אקומם	אגלגל	אדקק	אקים	אוזיף	אדיק	אתקם	אתקים	אשתפף, אתקומם, אתקומם, אתדקק, אתגלגל.	אתקם	אתוקים	אתדקק	אתדק
			ז	נ	תקום	תסיב	תדק	תקים	תכון	תקומם	תגלגל	תמכך	תקים	תוזיף	תדיק	תתקם	—		—	תתוקים	—	תתדק
			נ	נ	תקומין	תסיבי	תדקין	תקימין	תכונין	תקוממין	תגלגלין	תדקקין	תקימין	תוזפין	תדקין	תתקמין	—		—	—	—	תתדקין
			ז	ג	יקום	יסיב	ידוק	יקים	יכון	יקומם	יגלגל	ידקק	יקים	יוזיף	ידק	יתקם, יתדן	יזדוג		—	—	יתבזז	יתדק
			נ	ג	תקום	תסיב	תדוק, תרע	תקים	תכון	תקומם	תגלגל	תדקק	תקים	תוזיף	תדיק	תתקם	—		—	—	—	תתדק
		רבים	מ	מ	נקום	נסיב	נדוק	נקים	נכון	נקומם	נגלגל	נמכך	נקים	נוזיף	נדק	נתקם	—		—	—	—	נתדק
			ז	נ	תקומון	תסיבון	תדקון, תבוזון	תקימון	תכונון	תקוממון	תגלגלון	תדקקון	תקימון	תוזפון	תדקון	תתקמון	—		—	—	—	תתדקון
			נ	נ	תקומן	תסיבן	תדקן	תקימן	תכונן	תקוממן	תגלגלן	תדקקן	תקימן	תוזפן	תדקן	תתקמן	—		—	—	—	תתדקן
			ז	ג	יקומון	יסיבו	ידקון	יקימון	יכונון	יקוממון	יגלגלון	ימככון	יקימון	יוזפון	ידקון	יתקמון	—		—	—	—	יתדקון
			נ	ג	יקומן	יסיבן	ידקן	יקימן	יכונן	יקוממן	יגלגלן	ידקקן	יקימן	יוזפן	ידקן	יתקמן	—		—	—	—	יתדקן
המקור	—	—	—	—	מקם	מסבת	מדק	קים	כון	קוממא	גלגלא	דקקא	אקמא	אוקמא	אדקא	אתקמא	יתקימא	אתקוממא	אתקמא	אתוקמא	אתדקקא	אתדקא
הצווי	—	יחיד	ז	—	קום	סיב	דק	קים	כון	קומם	גלגל	דקק	אקים	אוקים	אדק	אתקם	אתקים	אתקומם	אתקם	אתוקים	אתדקק	אתדק
	—		נ	—	קומי	סיבי	דקי	קימי	כוני	קוממי	גלגלי	דקקי	אקימי	אוקימי	אדקי	אתקמי	—	—	אתקמי	—	—	אתדקי
	—	רבים	ז	—	קומו	סיבו	דקו	קימו	כונו	קוממו	גלגלו	דקקו	אקימו	אוקימו	אדקו	אתקמו	—	—	אתקמו	—	—	אתדקו
	—		נ	—	קומנא	סיבנא	דקנא	קימנא	כוננא	קוממנא	גלגלנא	מככנא	אקימנא	אוקימנא.	אדקנא	אתקמנא	—	—	אתקמנא	—	—	אתדקנא

גזרת נאלמי הלמ"ד

דרך	זמן	מספר	מין	גוף	פְּעַל	אִתְפְּעַל	פַּעֵל	אַפְעֵל	אִתַּפְעַל
החלט	עבר		ז	ג	גְּלָא, שְׁתֵי	אִתְגְּלָא, ־ֵי	גַּלִּי, ־ֵי	אַגְלִי, ־ֵי	אִתַּגְלִי, ־ֵי
			נ	ג	גְּלָת, שְׁרִיאַת	אִתְגְּלָת, ־ִיאַת	גַּלִּיַת, ־ִיאַת	אַגְלִיַת, ־ִיאַת	אִתַּגְלִיַת, ־ִיאַת
						אִתְגְּלִיתָ, ־ֵיתָ	גַּלִּיתָא, ־ֵיתָא	אַגְלִיתָא, ־ֵיתָא	אִתַּגְלִיתָא ־ֵיתָא
						אִתְגְּלִית, ־ֵית	גַּלִּית, ־ֵית	אַגְלִית, ־ֵית	אִתַּגְלִית, ־ֵית
					,	אִתְגְּלֵית, ־ֵיתִי	גַּלִּיתִי, ־ֵיתִי	אַגְלִיתִי, ־ֵיתִי	אִתַּגְלִיתִי, ־ֵיתִי
		רבים	ז	ג	גְּלוֹ, גְּלִיו	אִתְגְּלוֹ, ־ִיו	גַּלִּיאוּ, ־ִיו	אַגְלִיאוּ, ־ִיו	אִתַּגְלִיאוּ, ־ִיו
			נ	ג	גְּלָאָה,	אִתְגְּלָאָה,	גַּלִּיאָה, ־ָן, ־ָיא	אַגְלִיאָה, ־ָיא	אִתַּגְלִיאָה, ־ָיא
			ז	ב	גְּלִיתוּן, גְּלִיתוּן	אִתְגְּלִיתוּן, ־ִיתוּן	גַּלִּיתוּן, ־ֵיתוּן	אַגְלִיתוּן, ־ֵיתוּן	אִתַּגְלִיתוּן, ־ֵיתוּן
			נ	ב	גְּלֵיתֵין, גְּלִיתֵין	אִתְגְּלֵיתֵין, ־ִיתֵין	גַּלִּיתֵין ־ֵיתֵין	אַגְלִיתֵין, ־ֵיתֵין	אִתַּגְלִיתֵין, ־ֵיתֵין
			מ	א	גְּלֵינָא,	אִתְגְּלֵינָא,	גַּלִּינָא, ־ֵינָא	אַגְלִינָא, ־ֵינָא	אִתַּגְלִינָא, ־ֵינָא
	בינוני פועל	יחיד	ז	—	גְּלֵא, טָאֵרֵי	מִתְגְּלֵי	מְגַלֵּי	מַגְלֵי	מִתַּגְלֵא
			נ	—	גָּלְיָא	מִתְגַּלְיָא	מְגַלְּיָא	מַגְלְיָא	מִתַּגְלְיָא
	בינוני פעול	יחיד	ז	—	גְּלֵי, גְּלֵי		מְגַלַּי	מַגְלַי	
			נ	—	גְּלִיאָה		מְגַלְּיָא	מַגְלְיָא	
	עתיד	יחיד	מ	א	אֶגְלֵא	אֶתְגְּלֵא	אֲגַלֵּי	אַגְלֵי, ־לֵי	אֶתַּגְלֵי, ־לֵי
			ז	ב	תִּגְלֵא, תֶּחֱזֵי	תִּתְגְּלֵא	תְּגַלֵּי	תַּגְלֵי	תִּתַּגְלֵי
			נ	ב	תִּגְלִין	תִּתְגְּלִין	תְּגַלְּיאִי, ־לִן	תַּגְלִין	תִּתַּגְלִין
			ז	ג	יִגְלֵא	יִתְגְּלֵא	יְגַלֵּי	יַגְלֵי	יִתַּגְלֵי
			נ	ג	תִּגְלֵא	תִּתְגְּלֵא	תְּגַלֵּי	תַּגְלֵי	תִּתַּגְלֵי
		רבים	מ	א	נִגְלֵא	נִתְגְּלֵא	נְגַלֵּי	נַגְלֵי	נִתַּגְלֵי
			ז	ב	תִּגְלוּן	תִּתְגְּלוּן	תְּגַלּוּן	תַּגְלוּן, ־לוּן	תִּתַּגְלוּן, ־לוּן
			נ	ב	תִּגְלְיָן, תֶּהֶוְיָן	תִּתְגַּלְיָן	תְּגַלְּיָן	תַּגְלְיָן	תִּתַּגְלְיָן
			ז	ג	יִגְלוּן	יִתְגְּלוּן	יְגַלּוּן	יַגְלוּן	יִתַּגְלוּן
			נ	ג	יִגְלְיָן	יִתְגַּלְיָן	יְגַלְּיָן	יַגְלְיָן	יִתַּגְלְיָן
המקור	—	—	—	—	מִגְלֵא	אִתְגְּלָאָה	גַּלָּיָא	אַגְלָיָא	אִתַּגְלָאָה
הצווי	—	יחיד	ז	—	גְּלִי	אִתְגְּלֵא	גַּלִּי, ־חַו	אַגְלִי, ־לֵי	אִתַּגְלִי, ־לֵי
	—		נ	—	גְּלָא	אִתְגְּלָא	גַּלָּי	אַגְלָא	אִתַּגְלָא
	—	רבים	ז	—	גְּלוֹ	אִתְגְּלוֹ	גַּלּוֹ	אַגְלוֹ	אִתַּגְלוֹ
	—		נ	—	גְּלֶן, ־ָאנָא	אִתְגְּלָנָא	גַּלָּנָא	אַגְלִינָא	אִתַּגְלֵינָא

